

Različni kraji in plače

Poprečni osebni dohodki zaposlenih v družbenem sektorju in državnih organih so bili letos v juniju rekordni — znašali so 1139 dinarjev. — Po posameznih republikah pa se je to poprečje gibalo od 960 dinarjev, kolikor so poprečno prejeli zaposleni v Makedoniji, do 1346 dinarjev kolikor so poprečno dobili zaposleni v Sloveniji.

Politika — 4. IX. 1970

Neugotovljivi nameni

Namensko trošenje stanovanjskega dinarja je eden izmed razlogov za zmanjšanje stanovanjske gradnje.

STALNI PRISPEVEK OD OSEBNIH DOHODKOV znaša 4 odst. in zaradi nenehnega večanja osebnih dohodkov stalno naraščajo tudi ta sredstva. Obstajajo pa dokazi, da se dobršen del tega denarja porabi za druge namene. Kateri so ti nameni, ne more nihče natančno ugotoviti, ker so kanali za javnost nevidni.

Komunist — 4. IX. 1970

Le občina je sirota...

Nad osem tisoč občanov iz Imotskega in kot pravijo elita delovne sile tega kraja, je začasno zaposlenih v tujini. Računajo, da poprečno vsak od teh pošlje domov letno okoli 8—10 tisoč nemških mark. To znese skupaj okoli 80 milijonov mark ali okoli 20 milijonov ameriških dolarjev. Imotska občina, ki sodi v skupino 16 nerazvitih v SR Hrvatski nima od tega niti dinarja. Zaradi tega se v Imotskem močno hudujejo, toda še vedno brez uspeha.

Vjesnik — 1. IX. 1970

»Siromašni« študenti

Okoli 50 premoženih študentov beograjske univerze je lani prejelo tako študentski kredit pa tudi stipendije. Ta denar so uporabljali za bencin za svoje avtomobile. Druge izdatke za avtomobil so plačali iz lastnega žepa.

Večernje novosti — 5. IX. 1970

»Bolezen« med železničarji

Po najnovejših podatkih je letos v prvih šestih mesecih od 42.546 zaposlenih v Železniško transportnem podjetju v Beogradu bilo bolnih 27.000. Vsak od železničarjev, ki je bil bolan ni delal poprečno najmanj deset dni. V šestih mesecih je bilo tako izgubljenih 328.000 delovnih dni.

BORBA — 9. IX. 1970

Naš turizem v tujini

Po podatkih domačih in tujih agencij, prevoznikov in državnih organov, je bilo mednarodno-turističnih potovanj Jugoslovanov letos, v času januar — avgust za nad 30 odst. več kot v letu 1969, kar kot enoletno zvišanje predstavlja evropski rekord v svoji kategoriji. Podatki agencij, ki so vsekakor najzanesljiveše merilo turističnega značaja potovanj, kažejo, da je v navedenih mesecih nad 60.000 naših državljanov, ki so se udeležili organiziranih potovanj, imelo v tujini približno 1.000.000 prenočevanj. Hkrati pa poročajo italijanske statistike, o nad 800.000 prenočevanjih gostov iz Jugoslavije, zunaj območja Trsta, Vidma in Gorice, nasproti 100.000 prenočevanjem v istem času leta 1968.

Ekonomska politika — 7. IX. 1970

Tudi jeklo se prodaja...

Nekateri listi so pred kratkim skoraj jeklo pisali o tem, da je železarna iz Zenice kriva, ker ta ali ona tovarna ni dobila planiranih količin jekla.

Zapisali so tudi, koliko jekla je v tem in tem roku pričakovala posamezna tovarna in koliko ga je dobila. Pri tem pa so pozabili povedati, da železarna iz Zenice zahteva redno plačilo za svoje izdelke in da v nekaterih primerih zares zmanjšuje dobave, če z druge strani ne dobi ustrezne vsote denarja.

Tovariš — 8. IX. 1970

Neverjetna sreča

Res je, da se je letos doslej večina jugoslovanska proizvodnja za blizu 9, izvoz pa za 15 odstotkov in da je konjunktura v Evropi še vedno zelo ugodna, res je tudi, da se je izredno povečal neblagovni devizni dotok. To je tudi neverjetna sreča, zakaj sicer bi zunanjetrgovinski deficit, ki je po predhodnih podatkih dosegel v osmih mesecih že blizu 9 milijard din — že grozil s katastrofalnimi posledicami.

Gospodarski vestnik — 8. IX. 1970

GLAVNI UREDNIK
FRANCE SUSTERSIČ

ODGOVORNI UREDNIK
ORTOMIR SINKOVEC

LETO VIII.
STEV., 38
16. IX. 1970

GLASILO ZZB NOV SLOVENIJE IN ZRVS SLOVENIJE

DELO

CASOPISNO IN GRAFIČNO
PODJETJE

Ljubljana, Fitova—Likozarjeva—Tomšičeva

BLASNIKOVA TISKARNA
TISKARNA »DELO«

- Tiska časopise, revije, knjige, publikacije, razglednice, prospekte in reklamne tiskovine.
- Izdeluje enobarvne in večbarvne klišee v najmodernejši tehniki.
- V sklopu podjetja je specializirani obrat za večbarvni tisk, lakirnice in plastificirnice.
- Izdaja osrednji slovenski dnevnik »DELO«
- zabavni tednik »TEDENSKA TRIBUNA«
- Ilustrirano revijo »TOVARIS«
- štirinajstdnevnik »NAŠI RAZGLEDI«
- revijo »AVTO«
- revijo »STOP«
- zabavni tednik »ZVITOREPEC«.

Zabeleženo na drugo septembrsko nedeljo

Tovariš Sergej Kraigher odkriva spomenik na Cvetežu

Druga septembrska nedelja je bila letos, lepa in sončna, šele popoldne so se začeli na nebu kopičiti temni oblaki, ki pa niso prinesli neviht. Tako so razna praznovanja potekla nemoteno in v veselim razpoloženju.

Na prvem mestu moramo omeniti sklepno slavo ob 25-letnici osvoboditve Zasavja, ki je bila na Cvetežu pri Va-

čah. V tem idiličnem kraju je bilo odkritje spomenika revolucionarju in narodnemu heroju Alojzu Hohkrautu iz Trbovelj. Spomenik je odkril predsednik republiške skupščine Sergej Kraigher. Slovesnosti se je udeležilo več kot 6000 borcev in občanov iz zasavskih, ljubljanskih in dolenskih občin ter iz Savinjske doline. Med gosti so bili tudi Mina

Marinko, Lidija Šentjura, Franc Leskošek-Luka, Janez Vipotnik, inž. Andrej Marinc in drugi.

Praznovanje se je začelo z vajo pripadnikov teritorialnih enot iz Zasavja, civilne zaščite iz Litije in letalstva JLA. Potem je bilo veliko zborovanje na kraju, kjer je 31. maja 1942 padel Alojz Hohkraut. O njegovem življenju in revolucionarni poti je govoril njegov vojni tovariš in sodelavec Jože Gričar-Metod. Spregovoril je tudi predsednik republiške skupščine Marjan Orožen, ki je orisal naše gospodarske dosežke v četrstoletnem obdobju in poudaril, da bi bilo treba sprejeti sistemske, gospodarske, politične in druge ukrepe, ki naj bi omilili obstoječe negativne socialne razlike ter spodbudili, napore samoupravljalcev za še hitrejši napredek.

Proslava je potekla v zelo svečanem razpoloženju in prešla v prijetno srečanje starih bojnih tovarišev in mlade generacije.

Lepa proslava je bila tudi v Kališah pri Logatcu — ob občinskem prazniku logaške občine, ki ga praznujejo v spomin na množični odhod Logačanov v partizane leta 1943.

Dopoldne je bila v tem kraju kratka slovesnost, ki sta ji prisostvovala tudi zvezna poslanca Drago Seliger in Jože Oblak.

Govoril je predsednik logaške občine Vinko Haložan, ki je orisal napredek občine v 25. letih po osvoboditvi, zlasti njen industrijski razvoj, kjer je na prvem mestu lesnoindustrijsko podjetje KLI z več kot tisoč zaposlenimi. Ob tej priložnosti so pripadniki teritorialne zaščite uprizorili vajo oziroma napad, potem je gledališki igralec Marjan Hlastec recitiral pesem Mateja Bora »Kri v plamenih«, kvintet iz Logatca pa je zapel nekaj pesmi. Ob tem prazniku so odprli tudi spominski muzej narodnoosvobodilnega boja.

Pripadniki 10. SNOUB pa so šli na obisk v Gorski Kotar.

Ob petindvajsetletnici osvoboditve Ljubljane in sedemindvajsetletnici ustanovitve 10. SNOUB »Ljubljanske« je stalni odbor le-te v sodelovanju z bivšimi goranskimi borci organiziral 12. septembra partizanski miting v sindikalnem domu v Fužinah in 13. septembra na Benkovcu, kjer se je ljubljanska brigada zadrževala pozimi leta 1944/45. Srečanja se je udeležilo več kot sto nekdanjih pripadnikov 10. SNOUB »Ljubljanske« in delegaciji 8. ter 9. brigade 18. divizije. O srečanju bomo podrobneje poročali v prihodnji številki.

Tudi na Štajerskem je bila pomembna slavnost, in sicer na Tolstem, vrhu v občini Mozirje. Na tem kraju so v okviru občinskega praznika mozirske občine odkrili spomenik borcem 2. grupe odredov, ki so padli tod v jeseni leta 1942 ali pa v kasnejših bojih. Spomenik, ki je delo arhitekta Dušana Samca, je odkril generalpodpolkovnik Janko Sekirnik-Simon.

Pridite v Koper!

Občinski odbori ZZB NOV na Primorskem pripravljajo v počastitev petindvajsetletnice osvoboditve in obletnice osvoboditve političnih zapornikov iz koprskih zaporov leta 1943 srečanje bivših političnih zapornikov, internirancev in konfinirancev ter svojcev umrlih s področja Slovenskega Primorja.

Se posebej vabimo vse politične zapornike, ki so bili v koprskih zaporih.

Poleg zapornikov in internirancev vabimo na zborovanje vse udeležence NOV in njihove družinske člane, posebej pa še mladino.

Zborovanje bo v Kopru na Mujskem trgu 27. septembra s pričetkom ob 10. uri.

Pripravljalni odbor je pripravil kulturni program in razstavo. Izdana bo brošura »Utrinki iz fašističnih ječ in koncentracijskih taborišč«.

Vse tiste zapornike, internirance in konfinirance, ki iz kakršnih koli vzrokov niso prijaviili svoje udeležbe obveščamo, da bo informativna pisarna 27. septembra od 7. ure dalje Pristaniški trg št. 6 — soba št. 9.

Dogodki tedna

● Ob dnevu jugoslovanskega pomorstva je predsednik ZIS Mitja Ribičič priredil slovesen sprejem, ki so se ga udeležili funkcionarji zvezne skupščine, ZIS, predstavniki pomorskega in rečnega brodarstva, jugoslovanske vojne mornarice in drugi gostje. Član ZIS Marko Orlandić je izrazil upanje, da se bosta pomorstvo in rečno brodarstvo v prihodnjih letih še hitreje razvijala. Opozoril je tudi na interes naše družbe, da bi se jugoslovanska vojna mornarica še nadalje krepila.

● Predsednik izvršnega sveta Slovenije Stane Kavčič je sprejel predstavnika in izvedenca mednarodne banke za obnovo in razvoj Roberta Alexandra in Victorja Woutersa, ki sta bila prišla na večdnevni obisk v Slovenijo. Razpravljali so o zahtevku za vključitev nadaljnje izgradnje hitre ceste v odseku Hoče — Levec in Postojna — Razdrto v peti natečaj mednarodne banke. Razgovora sta se udeležila tudi član republiškega izvršnega sveta Boris Vadnjal in ravnatelj republiškega sklada za ceste ing. Lojze Blenkuz.

● V Kladovu, Turn-Severinu in na gradbišču djerdapske hidroelektrarne so slavili šesto obletnico začetka del pri gradnji tega hidroenergetskega in plovne sistema. Mnogi prebivalci Kladova, Turn-Severina in okoliških krajev so prestopili jugoslovansko-romunsko mejo brez potnih listov, z običajnimi propustnicami.

● Okrog Sarajeva in Knina je bilo zadnje dni več manjših potresov, najmočnejši je bil pete stopnje. Potresi niso terjali človeških žrtev, povzročili pa so gmotno škodo, ki je v Kninu večja, kot je bilo sprva videti. Dva precej močna potresa so čutili tudi v zgodovinskem italijanskem mestu Foligno.

● Izvršni biro predsedstva ZKJ je razpravljal o osnutku sklepov o kadrovske politiki v zvezi s konstituiranjem in sestavo organov federacije. Izvršni biro je pri pretresu teh vprašanj izhajal s tega, da je treba še naprej krepiti vlogo in odgovornost republik in pokrajin pri določanju in uresničevanju kadrovske politike v federaciji in poskrbeti za učinkovitejše delovanje organov federacije v okviru njihovih pristojnosti. Zato v načrtu sklepov vztrajajo pri širši in doslednejši uporabi načel paritete v tistih organih, katerih odločanje vpliva na enakopravnost narodov in narodnosti. V sklepih so ravno tako natančno določena načela in merila, ki se nanašajo na kadrovske sestave tistih strokovnih in drugih organov, za katere ne velja načelo paritete. V kadrovske politiki in pri izbiri ljudi za javne funkcije v federaciji je nujno potrebno še naprej razvijati demokratično prakso, ki zagotavlja večji vpliv samoupravnih osnove družbe.

● V Lusaki se je končala III. konferenca voditeljev nevrščenih držav, ki se je bilo udeležilo 60 delegacij s štirih celin, kar je treba še posebej poudariti. V tej skupnosti je tudi latinskoameriška celina, čeprav le kot opazovalka. Ze prvi dan razprav na konferenci nevrščenih je pokazal silo tega gibanja in potrdil, da so opravljena pričakovanja v uspeh tega zasedanja. Na velik odmev v svetu je naletel govor predsednika Tita, ki je podal realistično in zaokroženo sliko sedanjega stanja mednarodnih odnosov in problemov, ki so pred nevrščenimi državami.

● Skupina 15 držav, člane OZN, je zahtevala, da na jubilejnem zasedanju generalne skupščine razpravljajo o zastopstvu LR Kitajske v svetovni organizaciji. To zahtevo so predložile Albanija, Alžirija, Gvineja, Irak, Jemenska arabska republika, LR Južni Jemen, Kongo (Brazzaville), Kuba, Mali, Mavretanija, Romunija, Sirija, Sudan, Tanzanija in Zambija. Hkrati omenjene članice OZN zahtevajo, da je treba iz svetovne organizacije izključiti predstavnika Čangkajškovega režima.

● Sovjetska zveza in LR Kitajska sta se začeli pogajati o sklenitvi trgovskega sporazuma. Kakor pravijo diplomatski krogi v Peking, pogajanja zadovoljivo napredujejo in je pričakovati, da bodo sporazum podpisali proti koncu tega meseca. To bi bil prvi trgovski sporazum, ki bi ga ti dve državi podpisali v začetnih treh letih. Pogajanja, ki so tekla 1968. in 1969. leta, so se končala brez uspeha. Blagovna izmenjava med Sovjetsko zvezo in LR Kitajsko je hitro pojemala. Leta 1959 je njena vrednost znašala še 85 milijard rubljev, lani pa je zdrknila na komaj 55 milijonov — kar je najmanj v zgodovini teh dveh socialističnih držav.

● Indijski spodnji dom je sprejel ustavni amandma, s katerim bodo maharadžam ukinili državne apanaže in nekatere druge ugodnosti, ki so jih bili doslej deležni. Maharadže so poleg apanaže — 6,4 milijona dolarjev letno — tudi lahko uvažali in izvažali blago brez taks, ni jim bilo treba plačevati vođe in električnega toka itd. Ta amandma — zanj je glasovalo 323 poslancev, proti pa jih je bilo 146 — pomeni ponovno zmago naprednih indijskih sil pod vodstvom Indire Gandhi. Amandma bo prizadel 279 maharadž.

● Nedavna anketa OZN je pokazala, da se je število nepismenih na svetu povečalo v zadnjem desetletju za 40 milijonov. V resnici se je sicer odstotek nepismenih zmanjšal, pač pa gre povečanje števila nepismenih pripisati velikemu prirastku prebivalstva. Zdaj je na svetu 783 milijonov nepismenih.

● Generalni sekretar OZN U Tant je obsodil nedavne ugrabitve letal in pozval mednarodno skupnost, naj sprejme ustrezne in uspešne ukrepe, da bi to zavrl. Po njegovih besedah bi morali ugrabitve letal in zadrževanje potnikov in članov posadke »obsoditi na najstrožji možni način«. U Tant je izjavil, da je v stiku z mednarodno organizacijo za civilni in letalski promet (ICAO) ter mednarodnim združenjem pilotov. Ni pa hotel podrobneje povedati, kakšne ukrepe bi morali sprejeti, da bi preprečili zračno gusarstvo.

● Predsednik OK palestinskega odporiškega gibanja Jaser Arafat je pozval šefe arabskih držav, posredujejo, da bi se končal spopad med Arabci v Amanu preden bo »prišlo do uničevanja v deželi«. Od arabskih voditeljev je Arafat prav tako zahteval, naj se zavedajo svoje »zgodovinske in patriot-ske odgovornosti, da bi se rešila palestinska revolucija in preprečili, da bo Jordanija spremenjena v ruševine.«

● Tudi Vatikan je ostro obsodil ugrabitve potniških letal, ki jih opravljajo palestinski komandosi kot »prostaški terorizem«. Po oceni Vatikana so te ugrabitve letal »škodovale in kompromitirale mirovno pobudo na Srednjem vzhodu«.

● Izraelska premierka Golda Meir je izjavila, da se Izrael ne bo umaknil z nobene točke vse dotlej, dokler se ne vzpostavi mir. »Naj se dogaja karkoli na drugi strani prekopa, mi se ne bomo umaknili.«

● Predsednik ZR Nemčije Gustav Heinemann je bil na štiridnevni obisk na Norveškem. To je po letu 1905 prvi visoki nemški državniški obisk na Norveškem. Heinemann spremlja zunanji minister Walter Scheel.

Uspela XIII. generalna skupščina FMAC

Delegacija Zveze združenj borcev NOV Jugoslavije, ki si je pod vodstvom predsednika Zveznega odbora Marijana Cvetkovića udeležila petdnevnega zasedanja XIII. generalne skupščine Svetovne federacije bivših borcev (FMAC) na Dunaju se je že vrnila.

Iz pogovora s podpredsednikom republiškega odbora ZZB NOV Slovenije dr. Rudolfom Obratunčičem, ki je bil član te delegacije, smo o poteku skupščine zvedeli nekatere podrobnosti.

Borci jeseniško-bohinjskega odreda!

Obveščamo bivše borce Jeseniško-bohinjskega odreda ter svoje padlih in po vojni umrlih, ki niso dobili knjige o odredu na proslavi v Bohinju dne 5. in 6. septembra, naj čimprej pridejo ponje. Tisti, ki tega ne morejo osebno narediti, naj pošljejo svoje naslove, na željo jim bomo knjige poslali po pošti.

Za območje jeseniške občine bodo tisti, ki so do knjige upravičeni, le-to dobili na občinskem odboru ZZB NOV Jesenice, Cesta maršala Tita 86 vsak delovnik razen sobote od 8. do 12. ure.

Za Bohinj do Nomenja vključno lahko dobijo knjige pri Jožetu Pagonu, Ribčev laz 37.

Za preostali del radovljiske občine so knjige na občinskem odboru ZZB NOV Radovljica vsak dan razen sobote od 8. do 12. ure.

Borci, ki živijo v oddaljenejših krajih izven jeseniške in radovljiske občine dobe knjigo na občinskem odboru ZZB NOV Jesenice, lahko pa tudi po pošti.

Borci ter svoji padlih in po vojni umrlih dobe knjigo brezplačno, drugi pa jo lahko kupijo, stane 45 dinarjev.

Odbor Jeseniško-bohinjskega odreda

Prisotnih je bilo 200 delegatov iz 40 držav, dalje 30 opazovalcev in 10 gostov. Na dnevnem redu so bila poleg običajnih formalnosti predvsem poročila generalnega sekretarja, generalnega blagajnika in komisij.

Iz poročil izhaja, da je po XII. generalni skupščini FMAC, ki je bila leta 1967 v Carigradu, bilo zelo veliko medsebojnih stikov in obiskov s predstavniki organizacij — članic, predvsem v zvezi s proslavami 25-letnice konca II. svetovne vojne in ustanovitve Združenih narodov, ter ob 20-letnici ustanovitve Svetovne federacije bivših borcev. Generalni sekretar je v tem času obiskal organizacije borcev, članice FMAC iz 33 dežel. Regionalna aktivnost članic FMAC je prišla do izraza predvsem v Evropi. Pomembna je bila 4. konferenca svetovne federacije za Azijo in Pacifik, ki je bila leta 1968 v Seulu.

Nadalje je v poročilih opisana splošna aktivnost FMAC v zvezi s konzultativnim statusom, ki ga ima v Združenih narodih, dalje v pogledu izvajanja resolucij XII. generalne skupščine, a predvsem tistih o rehabilitaciji vojnih invalidov, o zakonodaji, ki se nanaša na bivše borce, pa tudi o ekonomskem razvoju in človeških pravicah.

Poročilo obravnava tudi mednarodni statut udeležencev odporiških gibanj ter odnose FMAC z Združenimi narodi in drugimi mednarodnimi organizacijami ter opisuje, kako so izvedli resolucijo o Vietnamu in Bližnjem vzhodu pa tudi druge, ki so jih sprejeli na XII. generalni skupščini.

Razprava na XIII. generalni skupščini FMAC, tako v plenumu kakor tudi v komisijah je bila v glavnem posvečena boju za mir in je prav ob tem vprašanju prešla v svo širino.

V nasprotju s prakso na prejšnjih generalnih skupščinah so na letošnji mnogi govorniki naglašali, naj bi skupaj z mladino in tudi drugimi organizacijami in oblastnimi forumi prirejali borci manifestacije za mir.

Ob vsestranskem naglašanju potrebe boja za mir je prišlo letos tudi do enotnih stališč med delegati in opazovalci nečlani FMAC.

Med dvajset resolucijami sprejetimi na tej skupščini so bile tudi tiste, ki se nanašajo na vprašanja svobode in varnosti vseh narodov in držav Evrope, na soglasnost z načeli organizacije združenih narodov in na vlogo svetovne federacije bivših borcev v osvobodilni borbi narodov, ki jih je predlagala ZZB NOV Jugoslavije.

Skupščina je vsestransko podprla tudi pobudo ZZB NOV Jugoslavije in nekaterih drugih nacionalnih borčevskih organizacij glede organiziranja vseevropskega srečanja borcev.

V. M.

Angleški vojni veterani v Jugoslaviji

Na povabilo predsednika Zveznega izvršnega sveta Mitje Ribičiča je obiskalo Jugoslavijo več uglednih angleških vojnih veterani. Pri nas so ostali 7 dni na oddihu. Bili so to nekdanji oficirji, ki so v času naše NOV bili kot člani britanske vojaške misije bili na našem osvobojenem ozemlju. Povabljenih jih je 23. Od tega jih 17 z družinami obišče Jugoslavijo letos, a drugi prihodnje leto.

Prejšnji teden so bili pri nas na obisku: kontra-admiral Morgan Giles, polkovnik J. B. Selby, polkovnik G. Kup. V Sloveniji je bil te dni na obisku polkovnik S. C. Wilkies, ki je bil med vojno britanski oficir za zvezo s partizani Slovenije. Predsednik republiškega odbora ZZB NOV Slovenije Janko Rudolf mu je v Ljubljani priredil večerjo. — Med našimi gosti iz Velike Britanije je bila tudi soproga umrlega generala Spritta.

V kratkem pridejo k nam na obisk in oddih še Basil Davidson, brigadni general William Moor Cameron, polkovnik Churchill, general-polkovnik Sir Alexander Drummond in maršal letalstva A. Gould Lee.

Problemi pri urejanju s tanovanjskih zadev borcev NOV v Ljubljani

O urejanju stanovanjskih zadev udeležencev NOV se še vedno veliko govori in piše. Kaže, da o tej problematiki ni mogoče zapisati drugega kot tole: čim dlje in čim uspešneje jo rešujemo, tem več je novih prijav, tem več zahtev. Ta ugotovitev se nanaša — z izjemo nekaj občin — na vso Slovenijo, in verjetno tudi v drugih republikah ni dosti bolje.

Ko je bil v 32. letošnji številki TV 15 objavljen prednostni vrstni red udeležencev NOV za dodelitev najemniških stanovanj, posojil za gradnjo, adaptacijo in nakup lastniških stanovanj za mesto Ljubljano, je bilo slišati zopet marsikatero pikro pripombo na račun urejanja stanovanjskih zadev udeležencev NOV.

Da bi dobili pravo sliko o dodeljevanju najemniških stanovanj udeležencem NOB na območju Ljubljane, smo naprosili Janeza Režka, člana komisije za stanovanjske zadeve borcev NOV pri skupščini mesta Ljubljane za pojasnilo o načinu urejanja teh zadev in o merilih pri dodeljevanju stanovanj.

Iz pogovora z njim posnemamo tele ugotovitve:

Komisija je sklenila, da bo obravnavala samo primere tistih udeležencev NOV, ki so prebivali na območju petih ljubljanskih občin takrat, ko je bil (leta 1968) sprejet zakon o prispevku sredstev za gradnjo stanovanj borcev. Z zahtevki za stanovanja pa se

javi precej udeležencev NOV, ki so se šele kasneje priselili v Ljubljano. Toda komisija, ki je navezana na svoj sklep, jih ne more obravnavati.

Seveda to ne pomeni, da takim stanovanja niso potrebna, to nikakor ne! Toda komisija meni, da je dolžna takemu udeležencu NOV priskrbeti stanovanje v Ljubljani, ustrezna komisija tiste občine, iz katere prihaja. Saj imajo vse občine na voljo stanovanjski prispevek za borce. V podkrepitev tega stališča je Janez Režek navedel primer borca, ki se je iz Celja preselil v Ljubljano. Celjska komisija, ki je prevzela njegovo stanovanje v Celju in ga dodelila drugemu borcu, mu je prek ljubljanske komisije, kateri je dodelila sredstva, zagotovila stanovanje v Ljubljani. Na ta način naj bi se izognili vseh nepotrebnih prerekam in pritiskom na uslužbenice, ki v imenu komisije opravljajo administrativne posle.

Komisija se ravna točno po pravilniku, ki ga je predpisala republiška skupščina. Zato je doslej urejala le take nujne stanovanjske primere udeležencev NOV, ki jih ni doslej še nihče urejal. Ni pa mogla upoštevati tistih, ki so imeli stanovanjske zadeve že urejene, pa ne glede na to, kdo jim je stanovanja dodelil.

Ko je komisija sestavljala prednostni vrstni red, so pri tem sodelovali občinski odbori ZZB skupaj z zastopniki združenj borcev.

Sele ko je bil ta vrstni red vsestransko pregledan, so leta 1969 objavili prvo skupino tistih, ki so ji bila stanovanja dodeljena in ki so se vanja že vselili. Letos v juliju pa so objavili drugo in tretjo skupino, in pričakovati je, da se bodo vsi najpoznejše do aprila 1971 vselili v nakazana stanovanja, seveda če bo na voljo dovolj sredstev.

Pripomniti je treba, da se pojavljajo še vedno novi prisilci, ki pa jih komisija ni mogla obravnavati, ker nima sredstev za ureditev njihovih stanovanjskih zadev. Če pa bo naknadno dobila še kaka sredstva, bo izdelala še nadaljnji prednostni vrstni red.

Precejšnje težave povzroča komisiji podražitev stanovanjske gradnje. Stanovanja so se na območju Ljubljane v zadnjem času podražila za 20 do 30 tisoč dinarjev, oziroma za 300 do 500 novih din pri kvadratnem metru. Vse to močno zavira delo komisije.

Lani je komisija uredila 103 primere res nujnih stanovanjskih zadev udeležencev NOB. Letos jih urejajo nad 200. Ti že skoraj vsi vedo, kje bodo stanovali. Zato s tistimi, ki so jim stanovanja nakazana, nimajo težav. Hudo pa je s tistimi, ki so prošnje komaj vložili ali niti to ne, pa bi radi imeli zadevo že urejeno. Kajpak, vse bi se dalo urediti, če bi komisija imela na voljo dovolj denarja.

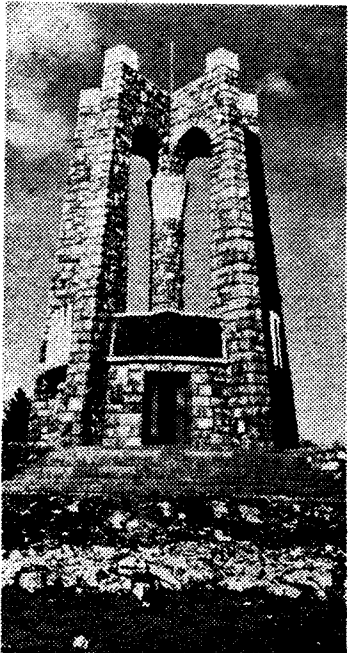
V. M.

Besede naših dopisnikov

LOŠKA DOLINA

Mladina po poteh Tomšičeve brigade

Priprave za sprejem mladincev, ki bodo hodili po poteh Tomšičeve brigade, so v Loški dolini v polnem teku. Člani Združenja borcev Loška dolina, mladina in občani bodo mladince, udeležence pohoda, sprejeli prav tako prisrčno kot so med vojno pripadnike takratne Tomšičeve brigade.

Odbor Tomšičeve brigade že vrsto let organizira pohode mladincev po poteh brigade. Za letošnje leto se je odločil prirediti tak pohod po Notranjski, saj se je Tomšičeva po Notranjski velikokrat zadrževala, zlasti prvo leto ko je bila ustanovljena.

Dne 27. septembra bo okoli 400 mladincev, predvsem srednješolcev iz Ljubljane, Celja, Velenja in

Kočevja v spremstvu nekdanjih tomšičevcev ter pripadnikov vojaške enote, ki nosi ime Tomšičeve brigade, odšlo iz Ljubljane prek Postojne v Ilirsko Bistrico. Tam se bodo srečali z domačini. Nato bodo nadaljevali pot prek Mašuna in Leskove doline v Loško dolino. Tam jih bo okoli 17. ure pozdravila šolska in delavska mladina, borci in občani. Na telovadišču Partizana jim bodo pripravili kulturni in zabavni program. Znani partizanski pisatelj, partizanski komisar in domačin Matevž Hec jih bo pozdravil ter seznanil s preteklostjo. Prenočevali bodo mladinci po vaseh Loške doline. Zvečer bo v domu Partizana zabava.

Naslednjega dne, to je 27. septembra, bodo mladinci položili venec k spomeniku na Ulaki, nato pa si bodo ogledali muzej revolucije v Ložu. Vrnili se bodo prek Cerknice, kjer jih bo pozdravil zastopnik občinskega odbora ZZB NOV. Ustavili se bodo tudi pri Štampetovem mostu, ki ga je porušila Tomšičeva brigada leta 1943.

SLAVKO BERGLEZ

KOPER

Srečanje internirancev

Letos 27. septembra bo v Kopru srečanje internirancev, konfinirancev in bivših političnih zapornikov. Z njo bodo proslavili 27. obletnico osvoboditve koprskih kaznilnic in 25. letnico osvoboditve naše domovine. To bo tudi prvo samostojno srečanje teh udeležencev osvobodilne vojne iz cele Primorske.

Pred nekaj dnevi je pripravljani odbor imel sejo v Kopru. Udeležili so se je zastopniki vseh občinskih odborov ZZB ter komisij za internirance, konfinirance in zapornike pri teh odborih ter zastopniki republiškega odbora ZZB. Sprejeli so program srečanja, ki bo zelo pester.

Sodelovali bodo pevski zbori obalnega območja, godbe na pihala in recitatorji. Slavnostni govor bo imela tovarišica Vida Tomšič. Pokrajinski muzej v Kopru bo priredil posebno razstavo slik in dokumentov o osvoboditvi koprskih kaznilnic. Pozneje bo ta razstava lahko obiskala tudi druge večje

kraje na Primorskem. Poseben uredniški odbor pa pripravlja knjižico z naslovom »Utrinki iz fašističnih ječ in koncentracijskih taborišč«. Vsi udeleženci bodo dobili tudi značko: rdeč trikotnik s črko »J«, če so bili sami kdaj internirani, konfinirani ali zaprti. Ostali udeleženci pa bodo lahko kupili značke s sliko koprskih zaporov z ustreznim napisom.

Po končanih slavnostih bodo na kraju, kjer je nekoč stala kaznilnica, priredili tovariško srečanje. Skupine bodo razporejene po tem, v katerem taborišču je bil kdo.

Prireditveni odbor prosi vse, ki se mislijo srečanja udeležiti, naj se čimprej prijavi pri pristojnim občinskem odboru ZZB zaradi organizacije prevoza in vabil. Pokrovitelj srečanja je klub poslancev za Primorsko.

ALBERT KLUN

KAMNIK

V Strunjanu naj se zgradi zimski bazen

Občinski odbor ZZB NOV Kamnik bo te dni poslal republiškemu odboru ZZB NOV priporočilo, da naj le-ta prevzame pobudo za gradnjo zimskega bazena pri invalidsko zdravstveno rekreacijskem centru v Strunjanu.

V kamniški občini ugotavljajo, da že več let poslušajo pripombe kmetov-borcev glede možnosti za zdravljenje. Posebno kmetje-borci iz hribovskih vasi se poleti težko ločijo od kmetije, ker je takrat največ dela. Kmetje bi šli na morje tudi pozimi, če bi bila tam urejeni zimski bazeni z ogrevano morskovo vodo.

Občinski odbor ZZB NOV Kamnik izraža željo, da bi ta predlog podprli tudi drugi občinski odbori ZZB NOV, republiški odbor pa naj bi se lotil dela za uresničitev te zamisli, ki je za kmete-borce posebnega pomena. Pri tem ne gre prezreti, da bi se s takim bazenom podaljšalo tudi letno in jesensko zdravljenje, ker bi se v primeru slabega vremena v oktobru ali novembru lahko kopali v bazenu.

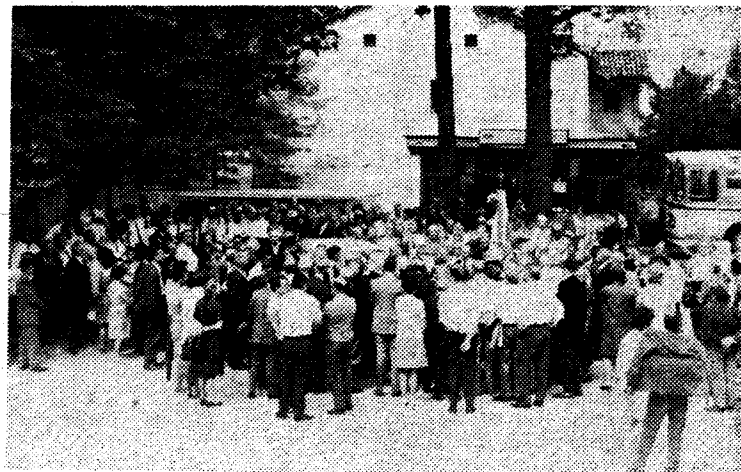
JOZE VIDIC

Obiskali so nas garibaldinci

Toplo, prisrčno in gostoljubno je 6. septembra partizansko Cerkno sprejelo kakih 350 nekdanjih italijanskih partizanov, garibaldincev. Prišli so na obisk prek Nadižke, Soške in Idrijske doline, da bi ponovno obiskali kraje, kjer so se med zadnjo vojno bojevali skupaj s slovenskimi tovariši proti istemu sovražniku, nemškemu fašizmu. Srečanje pa je pripravila komisija za mednarodne stike z organizacijami odporiškega gibanja pri občinskem odboru ZZB Nova Gorica.

V Cerknem je goste pozdravila v imenu ZB Anica Stucin. Ravnatelj šole Jože Stucin pa se jim je zahvalil za 300.000 lir, ki so jih darovali za gradnjo nove šole. V imenu gostov se je gostiteljem zahvalil Mario Lizzero, nekdanji komisar furlanskih garibaldinskih brigad.

Zatem so naši borci skupaj z italijanskimi s prapori in venci odšli h grobnici padlih. Vence so položili tudi k spomeniku 47 padlim tečajnikom partijske šole ter k spominski plošči ranjencem, umrlim v bolnišnici Franji.

Nazadnje so se gostje in gostitelji zbrali v prostorih tovarne ETA ob partizanskem golažu. Predsednik občinskega odbora ZZB Franc Pajnter je predstavnikom garibaldincev izročil Svetinovo trilogijo »Ukana«. Za dobro počutje pa sta skrbela pevski zbor iz Cerknega ter godba na pihala.

Ob tej priložnosti so se tudi dogovorili, da bo skupina slovenskih partizanov vrnila italijanskim in furlanskim tovarišem obisk 25. oktobra. Takrat bodo v Sentenartu pri Cedadu odkrili spominsko ploščo trinajstim neznanim slovenskim partizanom, padlim spomladi 1943 med pohodom v Benečijo. Ploščo bo postavila ANPI videmske pokrajine.

Istega dne so Cerkno obiskali tudi nekdanji borci za severno mejo, ki so se pripeljali prek Vršiča, da bi si ogledali kraje, znane iz bojev med I. svetovno vojno. V Gorici so jih obdarili s Borovimi »Previharimo viharje«.

JUST PERAT

Ob tabornem ognju

V rubriki »Ob tabornem ognju« je 29. julija 1970 dopisnik FRANJO HOVNİK opisal socialni in zdravstveni primer ALBERTA KRAPEŽA s Ptujске gore.

Opisuje, kaj vse se mu je zgodilo v Mariboru, danes pa je bolan, poln revmatizma, potreben klimatskega zdravljenja, ki bi mu zelo koristilo, pa nima denarja.

Vsega tega naj bi bil kriv Občinski odbor ZB NOV Ptuj, ki ni podzel nobenih ukrepov, da bi bil Krapežev primer zadovoljivo rešen.

Na ta članek je dopisniku odgovoril predsednik Občinskega odbora ZB NOV Ptuj CVETKO PANTAR ki mu svetuje, naj stvari najprej preveri in šele potem zapiše. Namesto, da bi dopisnik res zadevo preveril in tudi vzroke za socialno-zdravstveno ogroženost Krapeža, da bi tako pravilno obveščal bralce, odgovarja, da »nima kaj preverjati, ker Krapežev primer še ni urejen.«

Očitno je, da je dopisnik omenjenih člankov v zvezi s Krapeževim problemom naperil kopje proti občinskemu odboru ZB NOV Ptuj. Zato poskušam zadevo osvetliti in konkretno odgovoriti na vsa vprašanja, da si bodo bralci ustvarili pravilno sliko o zadevi krivdi občinskega odbora ZB NOV Ptuj v Krapeževem primeru.

1. Dopisnik navaja primer borca in invalida Alberta Krapeža s Ptujске gore. Poudarjam da Krapež ni priznan kot invalid od pristojne komisije, saj bi v tem primeru užival invalidske pravice po zakonu o vojaških vojnih invalidih in potemtakem ne bi obstojal kot socialno-zdravstveni problem.

2. V članku zasledimo, da je Albert Krapež pred petimi leti naslovil na občinski odbor ZB Ptuj prošnjo, da mu naj ta pomaga najti primerno zaposlitev, ker za težka dela ni sposoben; niti krojaškega poklica ne more opravljati. Dopisnika popravljam v toliko, da to ni bilo pred petimi leti, temveč pred desetimi, kar je razvidno iz naslednjih dejstev:

Albert Krapež je dne 31. decembra 1954 zapustil službo v mestni krojaški delavnici v Mariboru. Sam pravi, da je službo pustil zaradi pogostnih bolehanj in da ni hotel biti predmet kritike v kolektivu. Službo je zapustil brez mnenja zdravniške komisije, ki bi že takrat v primeru bolezni predlagala zdravljenje in rehabilitacijo ali pa invalidsko upokojitve.

Po zapustitvi te službe je Krapež vzel krojaško obrt,

katero je opravljal do 1. februarja 1959 leta. Tega datuma jo je odjavil.

Dne 19. decembra 1960 je občinski odbor ZB Ptuj na njegovo prošnjo z dopisom št. 374 predlagal komisiji pri OLO Maribor, pristojni za upokojitve, da bi imenovanega upokojili po 80. členu ZPZ z obrazložitvijo, da je bolan, da ne more najti primerne zaposlitve in da živi v slabih socialnih razmerah. Zraven so bili dostavljeni zdravniški izvidi.

Komisija je dne 13. aprila 1961 z odločbo št. 09/13-R-76-61 predlog zavrnila z obrazložitvijo, da ni pogojev za izjemno upokojitve. Ali lahko dopisnik očita občinskemu odboru ZB NOV Ptuj, da Krapežev primer ni urejeval?

3. Dne 8. aprila 1964 je Albert Krapež dostavil občinskemu odboru ZB prošnjo za dodelitev stalne občinske podpore — priznavalnino. Dne 20. junija 1964 je že sprejel odločbo za dodelitev stalne občinske priznavalnine v znesku 150,00 dinarjev. Kasneje se mu je priznavalnina povečala na 200,00 dinarjev in od aprila letos prejema 250,00 dinarjev, in ne samo 200,00 dinarjev kot trdi dopisnik.

Preveril in zapisal...

4. Posledica navedenega je bila, da ni dobil pravice do pokojnine, tudi nima lastnega zdravstvenega zavarovanja. Zdravstveno zavarovanje je pridobil po svoji ženi, ki je bila zaposlena in je zdaj invalidsko upokojena; večkrat pa je tudi šel na zdravniške preglede po liniji ZB. Sam pravi, da, ko je šel na pregled po liniji ZB, zdravnik ni imel pravičnega odnosa do njega. Če tudi je to res, čemu naj bi bil kriv občinski odbor ZB NOV Ptuj?

Krapežovo zdravstveno stanje je bilo ugotovljeno že pred šestnajstimi leti. Zdravniška komisija nima kaj novega odkriti ker se tovariš stalno zdravi. Na vprašanje, zakaj ne gre na klimatsko zdravljenje, ker bi mu to lahko omogočilo, je odgovoril, da mu zdravnik tega ne priporoča zaradi slabega srca. Naša komisija ne rešuje termalnega zdravljenja brez priporočila zdravnika.

Na pripombo, da smo v Ptuj šele sedaj, menda 23. julija 1970 — petindvajset let po osvoboditvi —

sklenili imenovati stalno zdravniško komisijo, ni res, saj smo to komisijo le dopolnili z novimi člani. Poprej smo imeli komisijo za skrb borcev, v kateri so bili zdravniki; z Zdravstvenim domom Ptuj pa smo imeli dogovorjeno da imajo borci prednost pri zdravniških pregledih. Organizirali smo tudi občasne zdravniške preglede za vse tiste borce, ki so se brez pregledov želeli poslužiti — predvsem kmetje-borci, ki še takrat niso imeli urejenega zdravstvenega varstva, sedaj pa, ko že imajo urejeno zdravstveno varstvo, ti občasni pregledi niso več potrebni — za to so potrebna tudi precejšnja finančna sredstva. Vse to je Albertu Krapežu dobro znano, saj je dolgoletni predsednik ZB NOV na Ptujski gori.

Kot zadnje naj omenim tudi to, da mi je po izidu članka Albert Krapež povedal, da on vsega tega ni povedal dopisniku Hovniku da je sicer nekaj »pojamlal« njegova žena v zvezi s pokojnino, ker on sam ve, da občinski odbor ZB ne more urediti teh vprašanj mimo zakonskih določil.

Očitno je, da Franjo Hovnik ne pozna upravnega postopka in ne borčevske zakonodaje ali tega neče poznati, saj bi moral vedeti, da se te zadeve urejajo po upravnih poti na temelju zakonskih pravic, ne pa z obtožbami občinskega odbora ZB NOV Ptuj, ki nima možnosti, da izdaja odločbe ali pa da prisili druge pristojne organe, da delajo nezakonito.

Občinski odbor ZB v Ptuj ima več takih problemov, da so borci predčasno zapustili zaposlitev in zdaj nimajo možnosti oziroma pogojev za upokojitve. Vem, da se s takimi vprašanji ubadajo tudi drugi občinski odbori ZB, in ne najdemo rešitve. Zadeve rešujejo z občinskimi priznavalnimi, kot je tudi naš primer in močno dvomim, da se bo v zvezi s to polemiko, kot navaja pisec članka obrnilo kaj na bolje, dokler ne bodo izdani v zvezi s tem dodatni zakonski predpisi ali pa dokler ne bo družba našla kakšno boljše rešitev.

Če bi dopisnik Franjo Hovnik nadaljeval polemiko kljub iznešenim dejstvom, ga pozivamo, da nam posreduje predloge za rešitev takih in podobnih primerov ali, da utemelji predloge za spremembo ali dopolnitev zakonskih določil pokojninskega in invalidskega sistema, s katerimi so povezane tudi zdravstvene usluge.

KAREL ŽMAVC,
podpredsednik obč. odbora
ZB NOV Ptuj

SPOMINI ŠTEVILKE 8850

„Jaz, Matilda Fratnik...”

Ko so me 16. julija 1944 domobranci odpeljali iz Ponikev, sem bila sama doma. Hčerko so bili zaprli že maja in je bila nekje na Koroskem, starejši sin je bil pri partizanih, mlajši sin in mož pa sta zaradi stalnega preganjanja — posledice sodelovanja v narodnoosvobodilnem gibanju — večinoma spala drugod. Bilo je zgodaj zjutraj. S puškami so razbili okenska stekla in me nasiloma odvedli s seboj. Ker so našli samo mene, iskali pa so verjetno še koga drugega, so »za tolažbo« odpeljali še krave.

Najprej smo se ustavili v Tolmini, kjer so me pahnili v prazno celico tamkajšnjih zaporov. Tri dni me ni prišel nihče pogledat, in bila sem že prepričana, da me bodo pustili kar umreti. Četrty dan sem se opogumila in — ne da bi pomislila na posledice — vzela v roke čevljev ter začela z njim neusmiljeno tolči po vratih. »Zakaj razbijaš?« se je čez kakšno uro oglasil domobranec, ki je pokukal skozi lino. »Tu sem že četrty dan brez vode in hrane... saj bom umrla... prinesi mi vsaj vode in povaj, zakaj me tako mučijo...«, sem odgovorila. »Grem v upravo povprašat,« se je glasil odgovor.

Ulegla sem se na tla in zopet ponižno čakala. Čez nekaj časa sem vstala in začela pisati po zidu: »Jaz, Matilda Fratnik, bom tu umrla od lakote in žeje...« Jim bom že pokazala, sem se hudovala. Kmalu zatem se je domobranec vrnil. »Ničesar ti nisem prinesel in tu boš ostala toliko časa, da se tvoj sin vrne iz gozda,« je bilo vse, kar sem zvedela. No, sem si mislila, z menoj je res konec...

Ko je z bližnjega zvonika odbila ura deset, so končno zarožljali ključki v vratih. Vstopil je visok Nemec in vrgl name kos vojaškega kruha. Kruh pa je bil tako strašansko trd, da ga še prelomiti nisem mogla, nikar da bi ga pojedla. Vdala sem se v usodo, saj mi drugega tudi ni preostalo. Drugo jutro so mi milostno dovolili, da grem po vodo in tudi tisti plesnivi kruh, namočen v tekočino, sem nekako pojedla. Vsak dan voda in vsak drugi dan kruh, tako je bilo vseh naslednjih deset dni, ki sem jih preživela v tolminskih zaporih...

Enajsti dan so me odpeljali v

goriške zapore. Tam je bilo bolje, saj nas je bilo do dvajset v celici. Za pod zob smo dobili tudi kaj kuhanega, pa četudi samo vodo z makaroni. Tu sem ostala štirinajst dni. »So prišli kdaj partizani v vašo vas?« so me vprašali na zaslisanju. »Seveda in enkrat je prišla cela brigada,« sem jim ponagajala. Ko so me vprašali, zakaj nisem tega javila, sem odgovorila: »Le kako bi, saj je bilo vse zastraženo in tudi partizani imajo puške...« Tudi o terencih so me vpraševali, jaz pa nič. Tepli me pa niso! Morda zato, ker sem bila videti tako slaba; res sem komaj stala na nogah.

Nekega dne so nas strpali v živinske vagone; potem smo se vozili dva dni in dve noči, dokler nismo prispeli v nemško koncentracijsko taborišče Auschwitz. Tu se je šele začelo trpljenje, ki ga perotežko opiše. Povedala vam bom le nekaj teh žalostnih spominov.

BOJ ZA OBSTANEK

Najprej so nas nagnali v veliko barako, kjer smo se morale sleči do gola. Pobrali so nam vse, kar smo imele, in nam na roke vžgali številke. (Jaz sem bila številka 8850.) Potem so nas obrili po vsem telesu, in take smo morale stati pred Nemci. Dobila sem nekakšno majico, hlače in krilo, ki je bilo tako majhno, da so se mi še kolena videla. Na noge pa cikle in to je bilo tudi vse, niti robca nam niso dali...

In kakšna je bila hrana! Za kosilo so nam dali kuhano peso in slano vodo. Že prvi dan sem dobila drisko in kaj kmalu sem bila tako slabotna, da sem se komaj držala na nogah. »Le kako bi si podaljšala življenje?« sem začela premišljevat. Vedela sem, da je v bližini baraka, kjer leže na smrt bolni. Režeži ne morejo jesti in verjetno bom lahko tam kaj dobila, sem se domislila. Skrivoma sem se splazila do barake in — naletela na Nemko in psa — volčjaka. Ko me je zagledala, je besno zakričala. »Strašansko sem lačna in sem prišla pogledat, če bi lahko kaj dobila,« sem ji po pravici povedala. »Jej, banditka!« je zakričala in pokazala na posodo, ki jo je maloprej obilnoval pes. Zbežala sem nazaj v barako. Drugič sem poskusila pri kuhinji, kjer so ve-

dno stali šikafi hrane, ki je bila pripravljena za nas. Ker so jo odnašali interniranci, sem se opogumila in brozgo zajela kar s skodelico. Iz kuhinje me je opazila Nemka in pridrvela nadme z veliko palico. Udarila me je, hrano pa sem morala vrniti. Neka druga tovarišica jo je huje skupila. Odpravila se je h kuhinji, kjer so pripravljali hrano za Nemce. Brskala je po kupu krompirjevih odpadkov in med njimi našla krompirček... Nemka jo je za kazen pretepala toliko časa, da jo je ubila. Poizvedovale smo, od kod je bila ne srečnica, pa nismo mogle zvedeti.

V naši baraki so bile tri tovarišice iz Kobarida, dve iz Šentvidske gore in po ena iz Krušala, Tolmina ter Gorice. Tista iz Tolmina je imela za moža generala. Kako hudo je bilo zanj — nenavajeno težkega dela — nositi kamenje. Pa ni nikoli tožila. »Saj ne bo več dolgo...«, nas je tolažila. Spomnim se, kako je nekega dne šla k znaniki, Nemki po rodu. »Morda bom zopet prinesla kakšen časopis, iz katerega bomo zvedele kaj novega,« nam je dejala ob slovesu. Šla je opoldne, ko je bilo navadno najbolj mirno. Ne vem, kaj je tisti dan šnilo Nemcem v glavo, da so prav takrat sklicali apel. Za kazen je morala ne vem kako dolgo klečati na ledu. Močno se je prehladila in čez dva dni je umrla. Isti dan sem doživela še nekaj strašnega. Jetnice iz sosednjih barak so morale po nalogu paznice nositi postelje v neko drugo barako. Tam so se zadržale dlje, kot bi se smele. Menda so dobile nekaj hrane. Posebno divji je bil neki Nemec. »Kje so, preklete?« je kričal. Ko jih je zagledal, je spustil psa volčjaka. Pes je planil nanje in jim trgal kožo s kosti, saj mesa tako ali tako ni bilo nikjer. Joj, kako so kričale, ko so vse krvave zbegano tekale naokrog.

VEDELE NISMO NE URE NE DNEVA...

Apel je bil navadno zjutraj in zvečer. Vstajale smo ob tretji uri in potem smo morale stati pred barako vse do jutra. Nato so nas odpeljali na stranišče. Tu se je začel šele pravi pekel. Bilo nas je okoli dva tisoč, luknj pa samo

dvesto... Nekateri so preklinjali, druge jokale in tretje kričale. Paznice pa so nas suvale in brižgale na piščalko, da je bilo groza. Ko smo se končno le zvrstile — če smo se — so nas nagnali nazaj do barake, kjer smo stale do desete ure. Šele potem smo dobile zajtrk v obliki koščka kruha. Pa še v slast nam je šel, čeprav je bil bolj podoben žaganju. Okoli ene so nam prinesli tisto peso s slano vodo. Prvi mesec nam še žilic niso dali in tako smo peso kar z roko v usta nosile. Potem je prišla kontrola. Takrat se še dihati nismo upale, saj so nam paznice zabičale, da moramo biti čisto tiho. In če je katera manjkala, smo morale stati toliko časa, da so jo našli. Tako smo včasih stale tudi do desetih zvečer (približno povedano, saj nismo imele ur). Sicer pa, saj še dneva nismo vedele... Moški so imeli barake na drugi strani in videli smo jih le takrat, kadar so se odpravljali na delo. Po pet in pet skupaj, ob straneh pa pazniki s puškami in psi volčjaki. Bila je tudi baraka, v kateri so bili zaprti otroci od enega do dvajsetega leta starosti.

V taborišču so bili štirje krematoriji, v katerih je nekega dne našlo smrt tisoč otrok. Tudi v naši baraki je bila neka štiriletna deklica in kar groza nas je obdajala, ko so jo odpeljali. Ena izmed internirank, ki je delala v krematoriju, nam je povedala, da so pred kratkim namenili za krematorij kar cel transport Židov. Kakih tristo se jih je rešilo tako, da so prijeli električno žico na taboriščni ograji... Tako smo živele v večnem strahu pred smrtjo v krematoriju. Posebno tiste ki smo bile bolj slabotne. Take so navadno pošiljali v posebne barake, in ko se jih je nabralo primerno število, so jih spravili v krematorij. Zažigali so jih navadno ponoči in takrat je strašno smrdelo. Rusi so nam po osvoboditvi povedali, da smo se umivale z milom iz kosti umrlih...

GOLE SMO STALE NA APELU

Spale smo na golih deskah, po sedem skupaj na tako ozkem prostoru, da se še obrniti nismo moge. Če sem šla ponoči na stranišče, sem potem do jutra bedela, saj nisem imela več kam leči. Posebno radi so nas nagnali iz barak, kadar je padal dež ali sneg. Ena izmed paznic, po rodu Poljakinja, je imela usnjen pas, s katerim nas je pretepala. Tudi mene je enkrat, ko sem jo prosila, naj me spusti na stranišče. Ponesnažiti se pa nismo smele, saj ni bilo vode, da bi se oprale. Tudi pitne vode ni bilo (smrdela je po nafti!) in tako smo se najraje odžele z deževnico, ki smo jo loville v roke... Večkrat na teden smo stale ure in ure popolnoma slečene. Enkrat so rekli, da je pregled za uši, drugič kopanje in podobno. Tako smo morale že pred vstopom v kopalnico stati več ur. Potem so nas nagnali v večjo sobo, kjer so nas polivali z mrzlo vodo. Nikar ne mislite, da so nam dali brisače ali pa, da so imela okna steklo. Ne! Bile smo pošteno premražene. Drugi dan smo morale oddati cape v paro, in preden smo jih dobile nazaj, je zopet preteklo nekaj ur... Posebno dobro se spominjam noči, ko mi je paznica skrivaj vzela cikle. Zjutraj je padal sneg, jaz pa sem stala pred barako bosa. Paznica je kričala name. Prosila sem jo, naj mi prinese druge. »Ustregla« je moji prošnji in mi jih prinesla, a tako majhne, da sem vanje lahko vtaknila le prste. Posledice tega dne se mi še danes poznajo. Bilo je meseca decembra in pravili so, da je 35 stopinj pod ničlo.

Nekateri Poljakinje so dobivale od doma pakete in v njih tudi obleke. Za kruh si lahko marsikaj dobil. Za jopico sem eni izmed njih tri dni dajala krun. Takoj naslednji dan pa so nam veleli, da se slečemo. Kakšna smola! Zeleli so namreč ugotoviti, če ima katera na sebi več, kot smo dobile ob prihodu. Bala sem se zaradi jopi-

ce, saj sem je bila tako potrebna. Bila sem bolj v sredi iste. Jopico sem neopazno slekla in jo stisnila med noge. Srečno sem jo odnesla. Nekki tovarišici pa so jo vzeli. Oh, kako je revica jokala in od žalosti se ji je zmešalo v glavi. Še enkrat sem jo srečala, a me ni več poznala. Ne vem, kaj so napravili z njo. Takrat jih niso več zažigali. Menda so jim tako ukazali... Vsak večer, ko smo stale na apelu, so mimo vozili tovornjaki, polni mrličev. Goli so bili in kot drva nametani. Imeli so odprta usta in oči, same kosti so jih bile. Samo enkrat sem si ogledala to žalostno sliko, potem nisem več mogla. »O, ko bi prišla le za dva dni domov, pa četudi potem umrem,« sem si želela.

BOBNEJNE TOPOV

Če bi vedela, da bo to trpljenje še trajalo, bi ne zdržala. Pa so bili že povsod vidni znaki bližajoče svobode. Krematoriji so vrgli v zrak in Nemci so tako čudno tekalj naokrog ter kar naprej nekaj vozili iz taborišča. Neko noč so nam ukazali, da se moramo še pred dnevom pripraviti za odhod. »Rusi so blizu,« so nam odkritosrčno povedali. Kaj bodo naredili z nami? smo se v strahu vpraševale. Paznice so bile že mnogo bolj prijazne, in nekki tovarišici iz Trnovega je uspelo zame celo izprostiti nogavice in krilo. Kmalu smo bile pripravljene, le tovornjakov ni bilo od nikoder. Povedali so nam, da so Rusi preveč blizu in da se bomo morale na trideset kilometrov dolgo pot odpraviti kar peš. »Kdor ne more na pot, naj ostane,« se je glasil ukaz. Kar nas je bilo bolnih, smo se lahko izgovorile. Kaj bi hodile, ko pa je bilo v daljavi že slišati bobnenje topov... Ko so odšli, smo najprej planile k baraki, kjer je bil shranjen kruh. Posebno nas je mikal krompir, ki je bil zakopan pol ure daleč. Nismo si upale na pot. Povedali so nam, da se okoli taborišča potika mnogo Nemcev ter da so bili ondan v neki baraki postrelili petsto ljudi in med njimi tudi nekaj Slovencev. Le kje hodijo ti Rusi, smo se hudovale. Bila je strašna zima, hrane ni bilo in tako smo bile same sebi prepustene celih osem dni. Devetega dne smo se le opogumile in jo mahnilo po krompir. Srečno smo se vrnile, ga skuhale in ga z olupki vred s glastjo pojedle. »Ni je boljše stvari na svetu,« smo enoglasno ugotovile.

SVOBODA

No, pa smo le dočakale Ruse. Od veselja smo jokale in jih objemale, kot bi bili naši bratje. »Ko si boste malo opomogle, bomo krenili na pot,« so nam govorili. Kar naprej so nas stregli in tudi po trikrat na dan smo dobile meso. Nekateri so se tako najedle, da so umrle. Tudi zdravniki so prišli, čez štirinajst dni pa kmetje z vozovi, v katerih so nas odpeljali iz taborišča. Najprej v mesto Auschwitz, kjer so nas razporedili po bivših nemških vojašnicah, in čez nekaj dni na vlak, ki nas je odpeljal proti domovini. Vozili smo se ves teden, saj je bila železniška proga na več mestih uničena in smo morali čakati, da so jo popravili. Neko noč se je vlak ustavil, in ko smo odprle vrata, smo zaslišale: »Tukaj je Jugoslavija!« Planile smo ven in začele poljubljati domačo zemljo. Povsod je vladalo nepopisno veselje. Jaz od ganjenosti niti govoriti nisem mogla. V Smederevu so nas Rusi izročili Jugoslovanom, ki so nas sprejeli z muziko in slavoloki. Tu smo ostali še nekaj časa, saj naši kraji še niso bili osvobodjeni.

(ŠE MNOGO JE SPOMINOV IZ TABORIŠČA AUSCHWITZ, Povedala sem vam jih le nekaj... POPRAVITE MI SAMO NAPAKE, VSE DRUGO JE RESNICA. PA NE VRZITE V KOŠ. NAJ MLADI VEDO, KAKO SMO TRPELI, DA ONI LAHKO ŽIVE...)

Fotografija z vprašajem

Dve dekleti, najbrž Belokranjci, kar lahko sklepamo po noši, morda tudi Hrvatice iz Gornjega Poljja, aktivistka in mlada partizantka... Puška je zanj veliko prevelika, slikani pa so pozimi, kar kaže sneg na tleh in golo dreve. Kdaj, kje, kdo so ti štirje na fotografiji? Tovariš Jule Sočan-Tomaž Skala je poslal pojasnilo glede »fotografij z vprašajem« v 35. in 36. številki. Obe fotografiji je posnel on. Prva predstavlja poveljstvo 2. čete 1. bataljona Tomšičeve brigade. Tretji od desne je komandir Kostja, drugi komisar Miha Butara-Aleks, upokojeni general. Fotografirano spomladi 1943. Druga fotografija pa predstavlja poveljstvo 1. čete 1. bataljona Tomšičeve brigade. Posneta je bila na neki poti blizu Cateža v trebanjski občini. Od desne proti levi so: četni komandir Jerman (kasneje padel na Štajerstem), kurir Herman, pomočnik komisarja Kocjančič (padel) ter Lado Kogoj, namestnik četnega komandirja.

Utrinki in odmevi

Resnična zgodba sodobnega Šimna Sirotnika

Nekje na Slovenskem se je pred nekaj več kot pol stoletja rodil sedaj že upokojeni Šimen Sirotnik. Čeprav je prva svetovna vojna še divjala, so skoraj tisoč let zasluženi narodi pričakovali, da se bodo rešili avstrijske tiranije in končno svobodno zadihali v svoji matični državi. Revolucionarne ideje velike Oktobrske socialistične revolucije, ki so jih med avstrijske vojake zasejali njihovi rojaki — vojaki, ki so prihajali iz ruskega ujetništva med nje, so utrjevale prepričanje, da ni več daleč čas, ko se bodo južni Slovani končno združili. Mnogi Slovenci, ki so se naveličali dolgotnega klanja, gladovanja in umiranja na raznih evropskih bojiščih, so bežali med vojne ubežnike v tako imenovani »zeleni kadera».

Zaradi pregrešne ljubezni med mlado vdovo in pripadnikom zelene kadera je naš Šimen Sirotnik nekaj pred koncem prve svetovne vojne neboljen in nezaželen zagledal luč tega sveta. Naj se je Šimnova mati še toliko otela z bedo in lakoto, ki sta ji silila skozi špranje razpadajoče bajte, ni vedela, kako bi nasitila še ena lačna usta.

Ni še naš Šimen Sirotnik prestopil šolskega praga, že je moral za košček črnega in ovsenega kruha pasti živino in se ubijati na poljih bogatih kmetov. Neboljen, droben in suh je od zgodnje pomladit tja do pozne jeseni tekal bos za kravami. Poleti je spal na kozolcih in senikih, pozimi pa je v gospodarstevnem hlevu delil posteljo in odejo z berači in brezposelnimi brezdomci ter skupaj z njimi pasel uši. Čeprav je le na paši tu in tam našel čas za učenje, je bil najboljši učenec. Šolski upravitelj in drugi učitelji so ga imeli radi. Pa kaj mu je vse to pomagalo, ko je bil reven. Kdo bi mu pomagal, da bi šel v šole, čeprav je o tem nenehno premišljeval. Kmečki ljudje in otroci so ga zmerjali s pankrtom. Razen učiteljev mu ni nihče privoščil lepe besede, niti ga ni nihče nikoli pobožal, ko so nekateri kmetje tu in tam pobožali svoje otroke. Najbolj mu je bil krivičen njegov katehet, ki ga je pretepал

in mu dajal slabše ocene kot pa županovi hčerki, ki je bila zelo slaba učenka.

Vse prekmalu je spoznal krivice, ki mu jih je povzročal krivični družbeni red. Kmalu je zasovražil od župnika naprej vse gospodarje in izkoriščevalsko gospodo... Ni še naš Sirotnik končal osnovne šole, ki je zaradi krivic, ki mu jih je naredil njegov dušni pastir, prekel cerkev in farovž ter izpovedal, da ne veruje ne v boga in ne v hudica.

Na predlog šolskega upravitelja mu je kot najboljšemu učenecu takratna banska uprava dodelila štipendijo za dvoletno šolanje na Kmetijski šoli na Grmu pri Novem mestu. Toda v šolo ni šel Šimen Sirotnik, temveč županov sin, ker so tako odločili oče župan in občinski odborniki.

Ni mu še bilo šestnajst let, ko je naš Šimen poln življenjskih razočaranj in krivic odšel v svet s trebuhom za kruhom. Nekaj časa je delal kot gradbeni delavec pri gradnji železniške proge. Zaradi njegovih prevratnih besed in udeležbe pri štrajku je zletel na cesto med brezposelne brezdomce. Kam sedaj? Nazaj domov, v še večjo bedo? Ko je v nekaj mesecih prehodil Slovenijo in del Hrvaške po dolgem in počez, se je zaposlil na dnevnem kopu v zasavskih revirjih. Kmalu je našel mesto v vrstah naprednih rudarskih sindikatov in se vključil v boj proti razrednemu sovražniku. Večkrat so prišli žandarji v barako, kjer je stanoval in mu premotali borno imetje. Čeprav niso ničesar našli, so ga trdo prijemali, ker ni nikjer skrival svojega prepričanja. Čeprav je bil le komunistični somišljenik, so ga imeli za komunisto in revolucionarja. Tudi policijski vohuni so mu bili vedno za petami.

Ko je Šimen Sirotnik služil vojaški rok, so mu oficirji in podoficirji bivše jugoslovanske vojske dali čutili, da ga imajo za politično nezanesljivega. Ker je njegova četa pričela zaradi slabe hrane z gladovno stavko, so ga med prvimi zaprli. Na zahtevo drugih vojakov, ki so vojaški komandi zagrozili, da bodo toliko časa nadaljevali gladovno stavko, dokler ne izpustijo zaprtih tovarišev, so tudi njega oprostili.

Ko se je vrnil od vojakov ga ni rudniška uprava več sprejela na delo. Zato je nekako do kapitalizacije in razpada stare jugoslovanske vojske delal priložnostno pri raznih gradbenih delih. Po nemški okupaciji je bil prisiljen prijaviti se pri nemškem delovnem uradu »Arbeitsamt«, ki ga je nekaj časa zaposlil na cesti in nato poslal s transportom na delo v neki nemški rudnik. Ko pa je pričel Nemcem primanjkovati topovske hrane, so tudi našega Šimna Sirotnika poklicali na vojaški nabor in ga hoteli vtakniti v vojaško suknjo.

Dovolj sem vam garal pod zemljo in pomagal podaljševati vojno, v vašo vojsko pa ne grem, si je

mislil naš Šimen. Če mi je dana puška v roke, grem med slovenske partizane. Če padem v boj, bodo moje kosti počivale vsaj v domači slovenski zemlji.

Postal je slovenski partizan in se boril proti Italijanom, Nemcem in belogardistom na Dolenjskem v Suhi in Beli krajini ter nazadnje na Štajerskem. Bil je enkrat huje in dvakrat laže ranjen. Zdravil se je v zasilnih partizanskih bolnišnicah na Bohorju in v Zgornji Savinjski dolini. Svoboda je dočkal nekje v spodnjem Posavju in bil proti koncu leta 1946 demobiliziran iz vojske.

Spet je zavihal rokave in se z vsemi močmi vrget na delo za obnovo porušene domovine in pomagal tovarišem graditi ljudsko oblast. Čeprav se je oženil in sta se mu v zakonu rodila dva ljubka otročka, ni imel mnogo časa zanje, ker je bil skoraj vedno na terenu, kjer je nabiral delovno silo, skrbel za oddajo žita, krompirja, lesa in živine ter ustanavljal kmečke obdelovalne zadrage.

Nekajkrat je na okrajnem komiteju partije izrazil željo, da bi rad šel v šole... Ne moremo te pogrešiti pri delu, v šole boš šel, ko bomo dokončno zgradili našo ljudsko oblast in obnovili porušeno domovino, so mu govorili tovariši s komiteja... Pokoraval se je partijski disciplini in čakal. Čakal je tako dolgo, da je zaradi raznih reorganizacij krajevnih in okrajnih ljudskih odborov postal odveč in se moral zaposliti v industriji. Zaradi invalidnosti ni bil več sposoben za težko delo v rudniku. Čeprav je bil kvalificiran rudarski kopač, ni mogel te kvalifikacije uveljaviti nikjer, ker industrija ni mogla zaposlovati ljudi iz njegove stroke kot kvalificirane delavce.

Nekdanji kvalificirani rudar in večletni višji okrajni uslužbenec je moral prijeti za slabo plačano nekvalificirano delo. Ker ni imel strokovnih šol, so ga odrinili prav tisti ljudje, ki so med NOB stali pasivno ob strani ali pa so bili v vrstah sovražnikov. Nekateri so se mu posmehovali, češ to imaš zato, ker si se boril in prva leta po vojni noč in dan garal za obnovo domovine. Toda naš Šimen Sirotnik ni obupal, čeprav je vseposod kritiziral nepravilen odnos do borcev in invalidov iz NOB.

Končno mu je le uspelo, da so ga vpisali v večerno srednjo tehnično šolo. Čeprav mu ni dosti manjkalo do štirideset let se je krepko poprijel učenja in diplomiral s prav dobrim uspehom. Ko je imel diplomno v žepu, je zaprosil za ustrezno delovno mesto. Prosil je za mesto predelavca, katerega so mu obljubljali, da mu ga bodo dali, če bo uspešno dovršil šolo. Toda pismeno so mu odgovorili, da ni dovolj, da ima teoretično znanje, ko pa mu manjka praktično. Štiri leta so imeli čas, da bi mu omogočili usposabljanje se tudi praktično, namesto da je opravljal ves čas razna nekvalificirana dela. V dnevnik in tudi v tovarniškem časopisu so se hvalili, koliko zaposlenim borcev so omogočili prekvalifikacijo. Niso pa povedali, koliko od teh jih je dobilo tudi ustrezno delovno mesto.

Saj vam je družba dala zvezni in republiški dodatek za borce, so tolažili našega novepečenega tehnika Šimna Sirotnika. Čeprav je bil vaje mnogih krivic in razočaranj, ni mogel razumeti, kakšno korist ima družba od tega, da na eni strani omogoči bivšemu borcu strokovno šolanje, na drugi pa mu daje dodatek za zaposlene borce, ker so ga pozabili še praktično izučiti.

Zaradi prestanega trpljenja med zadnjo vojno in v povojni graditvi porušene domovine je naš Šimen Sirotnik zbolel za tuberkulozo in se več kot dve leti valjal po bolnišnicah in zdraviliščih. Ko je ozdravel, so mu spet govorili: »Glej, Šimen, borec si bil, zakaj bi se še naprej ubijal s težkim delom. Sedaj imaš možnost, da te invalidsko upokojijo, saj ne boš ničesar izgubil. Za prestando trpljenje si pa tudi zaslužil počitek.«

»Nočem biti parazit družbe, hočem še delati in le to prejemati, kar sem zaslužil,« je dejal. Uspelo mu je, da so ga priznali za delovnega invalida tretje kategorije, a pričelo se je spet težave za invalidsko delovno mesto, ki bi ustrezalo njegovi strokovni izobrazbi. Po več mesecih čakanja je končno dobil ustrezno delo.

Prišla pa je gospodarska reforma, ki je neusmiljeno odpravljala vsa nerentabilna delovna mesta in se ni izognila našemu Šimnu Sirotniku. Ker je bil star že skoraj petdeset let, po zakonu ni imel več možnosti do rehabilitacije, zato so ga invalidsko upokojili. »Mladi šolani ljudje čakajo na zaposlitev — umakni se jim in pojdi v pokoj. Dovolj si garal Šimen Sirotnik, pojdi pa čeprav nisi še star in uživaj zaslužen pokojnik.« »Res me še bolijo rane iz osvobodilne borbe in mi srce in naduha tudi nagajata, toda zaradi tega nisem nesposoben za vsako delo,« si je mislil Šimen. Dokler ne bodo izračunali vsote za pokojninsko osnovo, so mu dajali nekaj nad trideset starih tisočakov mesečne akontacije. Ker je bil Šimen zaradi prestanih krivic v življenju bolj mrkega in žolčnega značaja ter se je izogibal družbe, se nihče od kolektivnih ni poslovlil od njega, ko je odhajal v pokoj in se preselil v svojo rodno vas.

Več kot leto dni je čakal na odločbo o upokojitvi. Vsi so pozabili nanj, tudi lastni otroci. Nihče od bivših sodelavcev in otrok mu ni poslal vsaj skromne novoletne čestitke. Zaradi revolucionarne preteklosti in komunističnega prepričanja ni bil priljubljen med svojimi sosedi. Globoko zagrenjen in razočaran ter pozabljen živi nekje v dolenjskim hribih sam z ženo, prepričan, da je odtrgan od družbenega in javnega življenja...

Med našo revolucijo in v povojni graditvi je dal od sebe vse svoje moči za lepši jutrišnji dan, zato ne more razumeti, zakaj so ljudje novega časa postali drugačni in pozabili na tiste, ki so med narodnoosvobodilno borbo zgradili temelj naše socialistične družbe.

KAREL ZORKO

Takih je še mnogo

V prvi septembrski številki našega lista sem prebral članek Mileta Pavlina »Krivica jo je pekla do smrti«. Po tistem, kar sem prebral v njem, jo je res lahko. Še mnogo pa jih je, ki jih bo takšna krivica prav tako kot Faniko Mavsar pekla do smrti. Pa mar kdo misli, da kaj peče tiste, ki take krivice povzročajo. Kje neki, morda se nam celo smejejo in privoščijo. Kot piše tovariš Pavlin so človeku, ki je bil belogardist na pristojnih mestih verjeli bolj kot pa spomeničarjem.

Tudi jaz sem doživel nekaj podobnega. Odkrito si upam povedati, da me bolj boli današnja krivica kot pa me je bolelo vse kar so počeli z menoj gestapovci v begunjskih zaporih. Trideset dni sem bil sam v celici, pretepali so me z verigami po golem telesu, ruvali zobe, me obešali itd, kar se nikoli ni končalo brez omedlevice, saj prej niso nehali. Končno so me obsodili še na smrt, kar pa niso naredili. Znašel sem se v kazenskem taborišču. Takrat smo verjeli v pravični boj in da nam bo vsem enkrat lepo če preživimo vojno, zato smo zdržali.

Zdaj pa... Priznanja nimam niti možnosti za normalno življenje. Zase mi je več ali manj vseeno, gre za mojo družino. Kakšno napako so naredili tisti, ki so me rešili, da me niso Nemci ustrelili ob kolu za talca! Ne bi si ustvaril družine, za katero se mi zdi, da je vsem odveč, tudi soseski.

Tu, v našem goratem delu Gorenjske, so imeli partizani zavetje. Razen nekaj izjem so jih podpirali vsi ljudje iz Gorij in okolice. Toda zdaj je mnogo teh nekdanjih podpornikov razočaranih zaradi raznih krivic, predvsem zaradi krivic pri priznavanju udeležbe v delovno dobo. Takoj v prvem razdobju je vedelo o svojih pravicah le malo ljudi. Zadoštovali sta dve priči, medtem ko jih je zdaj včasih tudi deset premalo. Trditve so preverjali ali pa tudi ne. Velikokrat so ljudje pričali drug za drugega in pri tem izjavljali neresnico zaradi povojnega prijateljstva ali različnih koristi.

Če bi veljala za vse enaka merila, ne bi smeli priznati dvojne posebne dobe nobenemu, ki je bil doma, pač pa samo borcev v enotah in zapornikom. Nekateri trdijo, da je bilo pomagati partizanom dolžnost vsakogar. Tako pa imajo posamezniki priznано v delovno dobo dvojno celo življenje v taboriščih za pregnance, drugi pa niti kazenskega taborišča v Begunjah ne.

Je že tako, da tudi danes mora človek, če hoče kaj doseči, pritisniti na neštete kljuke. Hlapcu Jerneju tega ni bilo treba, ker je bilo takrat takih kljuk veliko manj kot jih je zdaj. Za vrati, na katerih so kljuke, ki jih moraš pritiskati pa velikokrat sedijo ljudje, ki si prizadevajo da bi ti nastavili zanko in ti ne dali tistega kar prosiš ali zahtevaš, potem pa svoj sklep tudi pravno utemeljijo. Skrb za človeka pa je še vedno velikokrat samo v lepih besedah.

JOZE AMBROŽIČ

Pravna posvetovalnica

Odškodnina za trpljenje v nemških taboriščih

Kot je znano, so italijanske oblasti izplačevale in še izplačujejo določene zneske tistim, ki so bili do konca druge svetovne vojne oz. do mirovne pogodbe z Jugoslavijo italijanski državljani, pa so bili med zadnjo vojno v nemških koncentracijskih taboriščih. Italijanske oblasti izplačujejo določene zneske tudi našim državljanom iz tistih predelov Primorja in Istre, ki so sedaj sestavni del naše države. V zvezi s tem pa so se pri nekaterih pojavili problemi, komu izplačati ta denar, če gre za osebe, ki so v taboriščih umrle ali pa so umrle v povojnem času. Tudi na našo pravno posvetoval-

nico pri uredništvu »TV 15« je prispelo nekaj vprašanj iz Primorske. V teh dopisih naši bralci pišejo, da so se ponekod po umrlem prijavili starši, drugod, da se je prijavila žena ali sestra in da je ponekod zaradi tega denarja prišlo tudi do sporov. Ker italijanskih predpisov glede dodeljevanja te odškodnine ne poznamo in ker nam niso znani dogovori med Zahodno Nemčijo in Italijo, v Ljubljani sami pa takih primerov »seveda ni, smo se obrnili za pojasnilo na občinsko sodišče v Sežani, od koder smo dobili ustrezno pojasnilo, ki ga posredujemo vsem našim bralcem, ki jih zadevajo podobni problemi.

Italijanske oblasti izplačujejo določene zneske bivšim internirancem kot nadomestilo za zasluge in za prestando trpljenje v taboriščih. Zneski so različni in odvisni od let, prebitih v taborišču. Za tiste, ki so umrli v nemških taboriščih, pa italijanske oblasti nakazujejo enoten znesek 432 860

lir, ki jih dobe dediči pokojnega na podlagi zakonitega nasledstva. Italijanske oblasti zahtevajo sklepe o dedovanju, ki jih izdajajo po opravljeni zapuščinski obravnavi naša sodišča, ali pa se zadovolje s tki. »Atto notorio«, ki je v bistvu potrdilo, kdo so dediči.

Tudi v primerih, kjer je bil od italijanskih oblasti nakazan zgoraj omenjeni znesek za smrt v taborišču ali pa je nekdanji interniranec umrl po vojni doma, so se naša sodišča na Primorskem ravnala po istih načelih — če je seveda med sorodniki umrlega interniranca prišlo do sporov. Zadeve so se reševale kot zapuščina in so od italijanskih oblasti nakazan denar delili med dediče, ki so prišli v poštev kot zakoniti dediči po umrlem internirancu.

Objavljamo to pojasnilo, da se bodo morda še nekateri prizadeti vedeli ravnati in da ne bi med svojci nekdanjih internirancev prišlo do nepotrebnih sporov.

**HIGIENSKA
PAPIRNA KONFEKCIJA**

Taloma

Sladkogorska

SLADKI VRH

NOVO

VINO V BLOKPAKU

SAP

LJUBLJANA
Oddelek za turizem
LJUBLJANA, Titova c. 38

Priporočamo delovnim organizacijam, Društvom upokojencev in posameznikom:

V Kaštelah pri Splitu nudimo prijetne počitnice po znižanih cenah od 7. do 28. septembra 1970.

7-dnevni penzion z dobro domačo hrano v dvoposteljnih sobah s tekočo vodo, brezplačno kopališče, brez doplačila za turistično takso, ter avtobušnim prevozom z udobnim turističnim avtobusom v Kaštele in nazaj za dinarjev 352.—

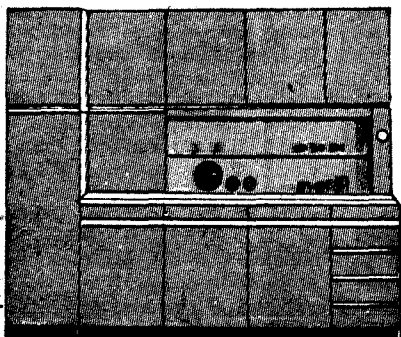
Za skupine nad 10 oseb dajemo poseben popust, eno brezplačno mesto.

Na voljo so vstopnice in trikotniki za parkiranje avtomobilov ob priliki oglada 10. svetovnega padalskega prvenstva, ki bo v Lescah od 6. do 21. septembra t. l.

Prijave, rezervacije in informacije v vseh poslovalnicah SAP — Ljubljana.

V SODOBNO KUHINJO — SODOBNO KUHINJSKO POHIŠTVO

kredenca izpeljanke iz kuhinje VEGA 55

Z VARČEVANJEM PRI

KB

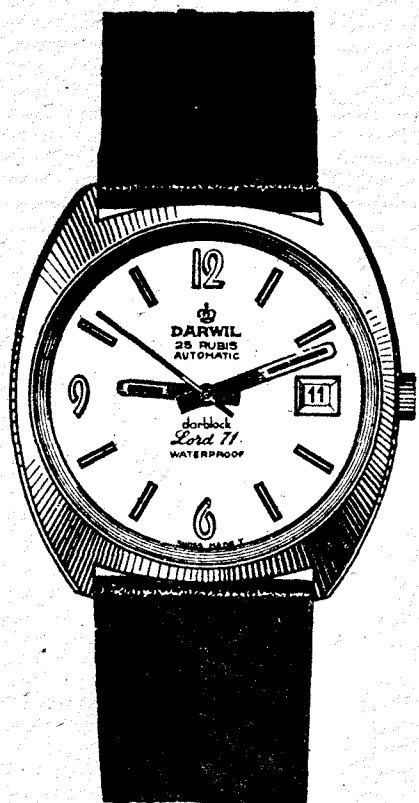
LJUBLJANA

DO
IZPOLNJENIH
ŽELJA

Biseri proizvodnje

DARWIL

Lord 71 Lady 71

V vseh je vgrajen specialni mehanizem izredne preciznosti. Najnovejši pri urah DARWIL — vgrajen DARBLOCK, ki štiti vsako DARWIL uro proti udarcem in pretresom. DARWIL Superavtomatik SNOW STAR cronômetr je pojem elegancije in točnosti. DARWIL LORD 71 Special Flat DARBLOCK. DARWIL LADY 71 DARBLOCK ženska moda 1970. GENERALNO ŠVICARSKO ZASTOPSTVO

NUDIMO PO SVETOVNIH KONKURENČNIH CENAH NAJVEČJO IZBIRO NAKITA IZ 14, 18 IN 22 KARATNEGA KONTROLIRANEGA ZLATA.

Prodaja s posebno garancijo! Na zalogi vedno 600 modelov ur DARWIL in ARETTA. Ure znamke DARWIL in ARETTA lahko kupite tudi v specializiranih trgovinah in veletrgovinah v Jugoslaviji. Servisi so v vseh večjih mestih Jugoslavije. DARWIL — TRST, PIAZZA S. ANTONIO NUOVO 4/I-II

*Če gradite
pozrite na stroške!*

- PREDEN PRIČNETE GRADITI, OBIŠČITE TRGOVSKO PODJETJE »GRAMEX« LJUBLJANA, KURILNIŠKA 10
- PREPRIČALI SE BOSTE, DA IMAMO NA ZALOGI BOGATO IZBIRO NAJRAZLIČNEJŠEGA GRADBENEGA MATERIALA.
- PRIPOROČAMO VAM NAKUP SANITARNE IN OBLOŽNE KERAMIKE IZ UVOZA PO KONKURENČNIH CENAH.
- OBIŠČITE NAŠA SKLADIŠČA V LJUBLJANI, NA LAVRICI IN VRHNIKI

Kulturni obzornik

OB OSEMDESETLETNICI FRANCETA BEVKA

Razstava življenjskega dela

Pred kratkim so v prostorih študijske knjižnice v Kopru odprli razstavo življenjskega dela primorskega književnika Franceta Bevka.

Otvoritev so se udeležili številni predstavniki javnega in kulturnega življenja slovenske obale, prisotni pa so bili tudi številni ljubitelji Bevkove literarne ustvarjalnosti. Razstavo je odprl ravnatelj koprke študijske knjižnice Srečko Vilhar, ki je poudaril, da jo posvečajo Bevkovi 80-letnici. Hkrati je izjavil obžalovanje, da se ne more pisatelj osebno udeležiti, ker je naden ma obšel v imenu vseh je zaželel, da bi čimprej okreval in na daljšal svoje plodno delo. O razstavi sami lahko re-

čemo, da je zelo pregledno urejena in da so na njej zelo dragoceni primerki prvi predvojni Bevkovi edicij. Pozornost vzbujajo nadalje Bevkove krajše črtice, ki so izhajale v raznih ljubljanskih, goriških in tržaških literarnih revijah, nadalje Bevkovi članki v tržaških in goriških predvojni listih. Bevkova otroška in mladinska literatura, vrsta fotografij iz Bevkovega avnega in zasebnega življenja, šolska spričevala s slovenskega učiteljskega v Kopru v letih 1908 in 1909 itd.

Razstava življenjskega dela Franceta Bevka bo odprta do 25. septembra in nanjo opozarjamo naše čitatelje in vse ljubitelje književno ti.

OB KNJIGI »LA DÉPORTATION«

Poziv k razumu

Francija ima močno razvito literaturo, posvečeno strahotam druge svetovne vojne. V Parizu je pred kratkim izšla še druga izdaja (v 80.000 izv.) knjige »La déportation«, ki jo je pripravilo nacionalno združenje internirancev, deportirancev, članov odporiškega gibanja in patriotov.

V velikem formatu je na skoraj 300 straneh zbran predvsem slikovni, pa tudi statistični material o nacističnih taboriščih in njihovih strahotah. Tako zgovorni dokumenti skoraj ne potrebujejo besedila. Razmeroma skromen uvod pravi, da je hotela knjiga pozvati »k slogi, razumu in človeškemu dostojanstvu s tem, da razkriva tisto, kar je bilo v določenem trenutku smagoslavlje nasprotja vseh teh lastnosti«.

Knjiga ima pet večjih poglavij: Nastanek in razvoj sistema nacističnih taborišč, Francija pod okupacijo, Življenje in smrt v taboriščih, Glavna taborišča, Konec taborišč. Pridani so pregleden zemljevid vseh večjih nacističnih taborišč, kronologija deportacij in

seznam krajev, kjer so komande velikih taborišč imele podružnice. Iz tega seznama je npr. razvidno, da je Ljubelj šodil pod taborišče Mauthausen. Za strokovnjaka je zelo koristna tudi bibliografija, ki jo navaja knjiga »La déportation«.

Ker so bili pod Ljubeljem francoski interniranci, je seveda razumljivo, da ta knjiga nekajkrat objavlja slike tega taborišča, čeprav tudi sicer omenja Slovenijo in Jugoslavijo. Na str. 154 je fotografija s podpisom: »Brigada Liberté, formirana iz deportirancev taborišča Ljubelj, se je združila z jugoslovanskimi partizani«. Fotografija Tržiča je na str. 184 in pod njo piše: »Ljubelj na avstrijsko-jugoslovanski meji. Predor, ki so ga izkopali interniranci, služi zdaj avtomobilskemu prometu«. Dve strani naprej je posnetek znanega spomenika pod Ljubeljem. Kot rečeno, tudi na drugih mestih najdemo podatke iz naše države, ob koncu knjige pa je navedeno sodelovanje Zveze združenj borcev NOB Jugoslavije. D. S.

OCENA

„Lisice“

»Lisice« Krste Papića, prvonagrajeni jugoslovanski film na letošnjem puljskem festivalu, ki smo ga v Ljubljani že videli in prihaja tudi v druge kinematografe, je moč oceniti iz dveh vidikov: iz dramaturško-estetskega in idejno-političnega.

Če film ocenjujemo po prvem kriteriju, ga lahko smatramo za uspešno filmsko delo in soliden dosežek naše kinematografije. Zgodba se odvija po klasičnih pravilih dramaturgije in skoraj dosledno upošteva enotnost časa, kraja in značaja. Tudi napetost se — kljub začetni razvlečenosti in pretirani dokumentarnosti — vztrajno stopnjuje vse do učinkovitega vrhunca, ki mu sledi hiter in tragični razplet. Junaki kljub napakam v značaju vzbujajo simpatije in naša sočustvovanja. Liki so dokaj nazorno prikazani, prizori pa učinkoviti, napeti, razgibani in vznemirljivi ter s svojo dokumentarnostjo priklepajo gledalčovo pozornost. Ravno splet dokumentarnega prikaza verodostojnih folklornih običajev in polnokrvne naturalistične igre daje filmu poseben izraz, ki je — čeprav že viden v svetovni kinematografiji — pri nas svež in nov. Skozi tragično zgodbo o mladenorodencu in njegovi ženi Višnji, v kateri se spro-

ščajo mrčni nagoni, avtor izpove pravo resnico o nasilju, krutosti, zlu in zločinu. Ta izpoved je avtorju nedvomno uspeša, z njo si je pridobil občinstvo — v tem pa je morda tudi razlog, da je v dokaj poprečni letošnji filmski bari delo Krste Papića prišlo v ospredje in nagrado tudi zaslužen prejel.

Drugačno oceno pa film zasluži, če ga gledamo iz idejno-političnega vidika; to je iz vidika izpovedovanja resnice o letu 1948. Tukaj moramo priznati, da film kot izpoved o takratni dobi ne ustreza. Film kot kritika ali, če hočemo, zagovor stalinističnih postopkov oziroma oblasti nasploh, je tako nepripriljiv in kot politična analiza tako problematičen, da je prava dezinformacija o tistih časih. Politična resnica je tako kruto vsiljena v to nenavadno zgodbo značaja, okoliš in ljudi, da težko govorimo o kaki politični resnici sploh. Če bi rekli, da film opravičuje informbirojevščino, bi delali krivico morda avtorju. Očitamo pa mu lahko, da je izkoristil situacijo o informbiroju za prikaz neke resnice o oblasti. Že v filmu »Hranjenik« Vatroslava Mimice je bilo moč opaziti neko rahlo nasilno vsiljevanje nadčasovne problematike moči in zla v avtentno okolje taborišča. To velja — samo v veliko večji meri — tudi za »Lisice«. Avtorju se preprosto ne moremo dovolj načuditi, kako je mogel tako občutljiv problem, kot je informbiro, problem, ki je najbolj prizadel visokomisleča bitja, postaviti v tako primitivno in nizko osveščeno okolje ter ga omejiti na neke morda obrobne probleme revežev, kot so maščevalnost, nevera v ljudsko dobroto oziroma vera v ljudsko nezanesljivost, zlobo in nezvestobo.

Film »Lisice« sol torej dober film, če ga gledamo iz plati drame strasti, krutosti človeka in njegovih mrčnih nagonov — slabokrvni in nepripriljivi pa, če ga gledamo kot poizkus izpovedi neke zgodovinske resnice o določenem času. Film kljub prvi nagradi, ki jo je prejel, prav tako nazorno kot mnogi drugi filmi na tem festivalu dokazuje vso moč in nemoč jugoslovanske kinematografije. Čeprav znamo Jugoslavo delati že dobre filme in celo blesteče dosežke v kinematografiji nasploh, še vedno ne znamo pokazati resničnega zrcala našega časa in družbe ali, povedano z drugimi besedami: naši filmski avtorji še ne znajo najti resnice o nas vseh za nas vse!

MILAN STANTE

Zanimivosti

Dve kritiki »Neretve«

Potem, ko je v pariških časopisih izšlo nekaj izredno pohvalnih kritik Bulajčevega filma »Bitka na Neretvi«, pa je bilo v nedeljski izdaji »Humanite Dimanche« brati povsem drugačen zapis. Po mnenju kritika Samuela Lachiza je »superprodukcija« sicer izredno talentiranega Veljka Bulajča pretirala; uporabila je ogromna sredstva, zaradi katerih se »čustvo le težko prebija s filmskega platna«. »Strahote vojne je namreč nemogoče prikazati drugače kot iz notranjega doživljanja tistih ljudi, ki te strahote preživljajo.« »Zdel bi si več prepričljivosti in manj razkošja, več pristnih obrazov in manj zvezd, manj pirotehnike in več občutja,« piše kritik v nedeljski izdaji »Humaniteja«. Kritiki »Monda« primerja bitko na Neretvi z boji na reki Marni. Kritiku Jeanu de Baroncelliju je Bulajčev film »kolosalen podvig«, pravi pa da je podobne podvige že večkrat gledal v ameriških in sovjetskih filmih. »Film kot celota ne presega običajne rekonstrukcije dogodkov, nekatere situacije v njem pa se najpogosteje prelivajo v melodramo,« piše »Le Monde«.

Kitajska pesem iz veselja

Direktor bochumskega vesoljskega inštituta Kaminsky je izjavil, da so pred kratkim ujeli na posebnih satelitskih radijskih valovih signale pesmi »Vzhod je rdeč«. To je pesem, ki jo je oddajal prvi kitajski satelit, izstreljen že 24. aprila. Domneva, da so Kitajci izstrelili nov satelit.

Nov roman Solohova

Revija »Komsomolskaja pravda« pri naša pogovor s sovjetskim nobelovcem Mihailom Solohovim. Pisatelj piše roman »Borili so se za domovino«. Povedal je, da ustvarja počasi, ker smatra, da bi bila naglica v njegovih letih lahko nevarna. Solohov je v pogovoru dalje povedal, da bo spotoma tudi obravnaval aktivnost sovjetskega glavnega štaba iz druge svetovne vojne. Ko je govoril o ustvarjanju mladih v Sovjetski zvezi, je dejal, da ni nikoli nikogar poučeval in tudi ne želi poučevati, vedno pa da je govoril tisto, kar misli.

Auschwitz — turistični center?

Zahodnonemška revija »Stern« očitno v svoji reportaži iz Poljske, da so Poljaki iz Auschwitza naredili predvsem moderni turistični center: »Od kioska za sladoled pa do kioska za prodajo knjig, kavarnice, bifeja in do malega hotela najde turist vse znotraj ograj, ki so bile včasih pod električnim tokom in ob vzhodu strazarskih stolpov. Poljski upravi, ki ji ni nič preprečevalo, da bi bila uredila moderni turistični center zunaj nekdanjega koncentracijskega taborišča, ni mogla prebrati očitka, da je ravnanje brez poslušnosti — tako je postal ta kraj groze potovalni kraj, ki je v vodniku označen z dvema zvezdicama...«

Lenin ob Aleksandrovem mostu

V pariški Grand Palais, kjer je bila lani razstava ob dvestoletnici Napoleona, se je pred kratkim zaključila razstava ob stoletnici Lenina. »Razstava, na katero so vabili veliki rdeči tepaki s temnoredno zvezdo in Leninovo silhueto, je bila več kot zgolj ena izmed mnogih spominskih razstav o velikem revolucionarnem mislecu in ustanovitelju Sovjetske zveze, ki so se v minulih mesecih zvrstile po svetu,« ugotavlja v zapisu ob razstavi Bogdan Pogačnik. »Gre namreč za dokumentiranje onega časa, ki ga je Lenin pred revolucijo preživel v Parizu...«

Zagrebčani in kitajščina

Zagrebčani se bodo letos jeseni lahko v posebni šoli za tuje jezike prvi učili tudi kitajščine. Vpisovati se že začeli in prijavila sta se dva kandidata. Pouk bo vodil književnik Josip Sever, ki je študiral kitajščino na univerzi v Pekingju. Doslej so se Zagrebčani lahko učili kitajščino edino na gramofonskih plošč inštituta Linguaphon iz Londona.

Partizanska ljudska pesem

Šmarješka partizanska pesem

Šmarješka včeraj je dolina
čudne videla stvari.
Partizani že podnevi
tam so se sprehajali.
Kdor ne ve, Nečeta naj vprašat gre,
da sta dva s kravo tja prirajžala.

Ko jih žena tam zapazi,
koj že žandarjem tja huti.
Kravo k biku so prignali
nepoznani in mladi.
Mene je strah, junaki branite me vi,
da mi kdo stvega lasa ne skrivi.

Rosenzopj je cvet žandarjev,
hitro hrabro se zgraval.
Svojo kri in še življenje
vse za Hitlerja bi dal.
Mašino sem, pištolo sem,
da bom do zob oborožen,
sedaj lahko pride sem banditov sto.

Ves prevzetan on po cesti
po Šmarjeti koraca,
ko naenkrat za vogalom
mitraljez zaropota.
Oh, ojej, kaj bo z mojo dušo zdej,
banditi ti so mi vsi preluknjali.

Pa priskočita partizana,
komaj dva sta tam bila.
Vzameta mu parabolo
in ga še tolažita:
Včeraj bil si še junak,
in danes si že mrtev spak,
le reši, naj firer Hitler tebe zdej.

Ko je pokati začelo,
drugi nam se je podal,
škoda b'lo bi za življenje,
pametno je on spoznal.
Sedaj pa on koraka z nam,
in kaže na vse ljudi,
ki so nas žandarjem kdaj naznanjali.

Zato pa danes vsi Korošci
so postali kot en mož.
Nihče več ne gre naznanit,
če partizani so pri hiši.
Zdej vemo vsi, da Hitlerja že vse črti,
zato pa vsi zakličimo:
Slovenski partizan živi!

To pesem je zložil partizan Franček (dr. Frane Cegnar), doma iz Ljubljane, ko so šli partizani aretirat gestapovca Nečeta. Če ta je bil zelo nevaren za okolico Šmarjete in je vodil nemško policijo po skrivnih poteh za partizani. Nečeta je tudi zakrivil smrt Lesjakovega sina, partizana Jožka, če ga ni celo sam ustrelil. Pesem natanko opisuje takratni dogodek in je ostala živa do danes v spominu Selanom in Šmarječanom. Objavljena je bila v »Koroški borbi« 1944.

Vojška veda in tehnika

Ameriški izvidniški sistem na Blížnjem vzhodu

Po pisanju ameriškega časopisa International Herald Tribune namerava Zdržene države Amerike nadzorovati prekinitve ognja na Blížnjem vzhodu s svojim najpopolnejšim sistemom izvidništva iz zraka.

Ta sistem omogoča, da ima predsednik Nixon fotografije z območja Sueškega prekopu na svoji mizi že nekaj minut potem, ko kako izvidnik letalo U-2 preleti sporno območje, slika obe strani Sueškega prekopu in pristane blizu stavbe, ki je prek satelita v elektronski zvezi s Pentagonom.

Oddajno napravo tega sistema, ki je znana pod nazivom kompasna zveza, so pripeljali v eno izmed oporišč na Blížnjem vzhodu iz jugovzhodne Azije. Ni pa natančno znano, kje je to oporišče. Oddajna naprava filma, ki ga prinese pilot, razvije, spremeni sliko v elektronske impulze in jo pošlje najbližjemu satelitu. Vse to napravo vključno z anteno na strehi je mogoče z letalom prepeljati kamorkoli in jo celo postaviti na krov kake ladje.

Američani, ki imajo en sam tak sistem, menijo, da so v sedanjem obdobju pomembnejši natančni podatki z Blížnjega vzhoda, ko pa da bi ta sistem zadržali v jugovzhodni Aziji, kjer imajo dovolj drugih izvidniških sistemov.

Sovjetsko orožje za Egipt

Po podatkih, ki so prispeli v Pariz, je Sovjetska zveza poslala v Egipt najtežje topove, kar jih ima, in jih sedaj razporeja po položajih. To so topovi kalibra 203 mm, ki svoje granate lahko izstrele skoraj 40 km daleč. Menijo, da bodo s topovi ravnali egiptovski topničarji, brž ko jih sovjetski svetovalci dovolj izurijo. Teh topov ob Sueškem prekopu še ni, vendar jih bodo poslali tudi tja, če prekinitve ognja ne bi obveljale.

Po istih podatkih v Egipt še nadalje prihajajo velike pošiljke sovjetske vojaške opreme. Pred nekaj dnevi je menda iz Aleksandrije odpeljal proti Kairu dolg transport z opremo za sovjetske protiletalske rakete SAM-3. Te so razpostavili na položaje, ki leže 60 km zahodno od Sueškega prekopu.

Novo sovjetsko orožje, ki ga dostavlja Egipt še ni imel, so protiletalske baterije ZSU-23/4, ki jih ima v svoji oborožitvi razen sovjetske le še poljska vojska. Baterije imajo štiricevne protiletalske topove, ki jih usmerjajo s pomočjo radarjev in ki lahko izstrele na minuto 4.000 granat. Namenjeni pa so za zaščito raketnih ramp SAM-3. Znano je, da so rakete SAM-3 namenjene za obstreljevanje nasprotnikovih letal v nizkem poletu, rakete SAM-2 pa za obstreljevanje letal na srednjih višinah.

Egiptovska mornarica trikrat močnejša kot izraelska

Po najnovejših pomorskih statističnih podatkih, ki so jih objavili v Londonu, je egiptovska vojna ladjevja, ki ga je vzpostavila Sovjetska zveza, več kot trikrat močnejša od izraelskega ladjevja. Egiptovska vojna mornarica ima namreč skupno s podmornicami 148, izraelska pa le 48 plovilnih enot.

Egiptčani imajo 16 podmornic, 8 rušilcev, 4 eskortne fregate, 2 korvete, 20 raketnih patrolnih čolnov, 6 minolovcev, 45 torpednih čolnov, 8 patrolnih čolnov, 24 amfibijskih ladij in 15 pomornih plovilnih enot. Od Sovjetske zveze so dobili vse podmornice, raketne čolne, minolovce in patrolne čolne, pa tudi 39 torpednih čolnov in 6 rušilcev, medtem ko so korvete, eskortne fregate in dva rušilca britanskega izvora. Šest torpednih čolnov pa so kupili od Jugoslavije.

Izraelske vojne ladje so narejene v Veliki Britaniji, Nemčiji, Franciji, Japonski, Italiji, ZDA in doma. Izraelci imajo tri nekdane britanske podmornice na dizelski pogon in dva rušilca, 12 modernih patrolnih čolnov, oboroženih z raketnimi izstrelki (iz Francije), devet torpednih čolnov (šest francoskih in trije italijanski), devet patrolnih čolnov (štirje japonski, eden ameriški in po dva nemška in britanska) in deset desantnih ladij (ameriških in domačih).

Obrambna vzgoja in ljudska zaščita

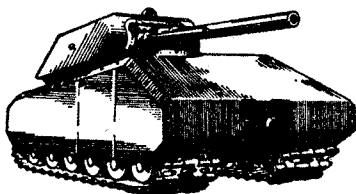
Najtežji tank na svetu

Splošno je znano, da so srednji tanki težki kakih 35 ton, težki tanki pa imajo običajno do 50 ton. Malokdo pa bi verjel, da so Nemci imeli med drugo svetovno vojno 160, po nekaterih podatkih pa celo 180 ton težke tanke. Tako vsaj trdi V. Selivohin v članku, ki ga je v svoji zadnji številki objavila sovjetska revija.

Vemo, da je sovjetski tank T-34 po oborožitvi, jeklenemu oklepu in gibljivosti prekašal toliko hvaljene nacistične tanke T-I, T-II, T-III in T-IV. Zato je bilo nemško poveljstvo prisiljeno, da išče rešitev v novih, boljših tankih. Potreba za njimi se je pokazala zlasti po stalingrajski bitki. In tako so nemške oklepne enote že poleti 1943 dobile prve tanke tipa T-V »panter« in T-VI »tiger«. Nemcem pa tudi »pantra« in »tigra« niso mnogo pomagali, zakaj z njimi so se lahko uspešno kosali težki sovjetski tanki tipa KV, zlasti pa tanki tipa IS-3, ki so jih prav takrat začeli izdelovati.

Nacisti niso odnehali in so na vsak način hoteli imeti tank, ki se mu ne bi moglo na bojišču upirati nobeno drugo bojno vozilo. Rezultat te želje je bil super težki tank, ki naj bi pojemajoči bojni duh pri nemških vojaki dvignil na prejšnjo raven.

Novi tank je bil težak 160 ton (po nekaterih podatkih celo 180 ton), njegova posadka pa je štela 6-7 mož. Imel je letalski bencinski motor z močjo 1350 KM pri 2.800 obratih na minuto ali pa dizelski motor z močjo 1.000 KM pri 1.200 obratih v minuto.

Tank je lahko premagoval vodne ovire tako, da je vozil kar po dnu rek ali prekopov. Zato je bil nepredušno zaprt. Pod vodo so ga poganjali elektromotorji.

Zanimivo je, da je bil pritisk na tla kljub tolikšni teži tanka sorazmerno majhen. Znašal je le 1,2 kg na kvadratni centimeter.

Tank je namreč imel kar 110 cm široke gosenice. Sicer pa je bil s topom vred dolg 10 metrov, širok 363, in visok 370 centimetrov. Oklep je bil različno debel. Na sprednji strani, ki je imela nagib 53°, je bil debel 20 cm, ob straneh od 8 do 17,5 cm, na zadnji strani, ki je bila nagnjena za 37°, pa 15 cm. Streha in dno sta bila različno debela — od 4 do 10,5 cm. Kupola je bila štirioglasta. Njene stranske plošče, ki so bile nagnjene za 25°, so bile debele 21, zgornja plošča pa 6,5 cm.

Tank je bil oborožen z dvema topovoma: prvi je imel kaliber 128, drugi pa 75 mm. Začetna hitrost prebojne granate, izstreljene iz močnejšega topa, je znašala 920 metrov na sekundo. Razen tega sta na tanku bila tudi dva mitraljeza kalibra 7,62 mm. Nanj so nameravali pritrčiti še avtomatični protiletalski top kalibra 20 mm. V tanku je bilo med drugim prostora za 25 granat kalibra 128 mm in 88 granat kalibra 75 mm.

Med vožnjo je tank lahko dosegel hitrost 25 km na uro, po slabših cestah in zunaj njih pa je vozil le s hitrostjo do 10 km na uro.

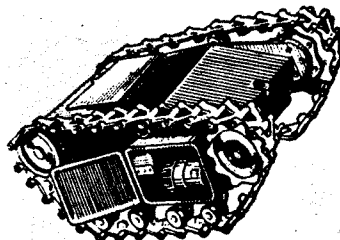
Do kake večje proizvodnje teh tankov zaradi naglega sovjetskega prodiranja proti Berlinu in zavazniškega bombardiranja nemške industrije ni prišlo. Izdelali so jih le malo, ostanke enega izmed njih pa so sovjetski vojaki našli blizu Berlina.

Sicer so ti tanki imeli vrsto velikih pomanjkljivosti. Predvsem so bili tako zelo težki in široki, da jih ni bilo mogoče prevažati po železnici, pa tudi nosilnost večine mostov je bila zanje premajhna. Bil je zelo okoren in zaradi svoje višine zelo privlačen cilj za nasprotnikovo protitankovsko topništvo.

Zanimiva so še nekatera druga

oklopna vozila, ki so jih Nemci preskušali med drugo svetovno vojno. Mednje spadajo tanki-torpedi in eksplozivne tankete, ki so bile brez človeške posadke in so jih na bojišču usmerjali s signali po žici ali po radiu.

Tank-torpedo »goliat« so začeli uporabljati leta 1943. Poganjali so ga akumulatorji. V osrednjem delu vozila je bil velik zaboj, napolnjen z razstrelivom, ki so ga lahko sprožili prek kabla ob vsakem času.

Ogradje tanka je bilo napravljen iz 1,5-2 mm debele železne pločevine. Vsaka gosenica je imela po 48 trakov. Vozilo je imelo dva elektromotorja, za vsako gosenico po enega. V zadnjem delu vozila je bil boben, nanj pa namotan 1.500 metrov dolg kabel. Med vožnjo se je le-ta odvijal in po njem so pošiljali v vozilo električne signale za krmarjenje ozroma sprožili eksplozivni naboj. »Goliat« je tehtal 200 kg. Dolg je bil 150, širok 83 in visok 52 cm. Vozil je s hitrostjo do 20 km na uro.

Nacisti so razen »goliata« uporabljali še nekatera druga podobna vozila. Mednje spada tank-torpedo B-4, ki so ga na bojišču krmarili po radiu, sicer pa je to nalogo imel poseben voznik. Eksplozivni naboj je tehtal 450 kg, vse vozilo pa je bilo težko 3.800 kg.

Namen teh in podobnih vozil je bil v tem, da eksplozivni naboj pripeljejo v neposredno bližino kakega bunkerja ali položaja in da le-tega s teledirigirano eksplozijo uničijo. Vozila pa se niso obnesla, ker so bila preveč ranljiva in jih je bilo le težko pripeljati do cilja.

municije.

Pitu je dobro vedel, da jim ni rešitve in je zato sklenil, naj Turki čim dražje plačajo njihova življenja. Ko so turški vojaki v gostih gručah napadli hrib, je Pitu ukazal borcem, naj se ne oglašajo, dokler ne bodo Turki prišli prav blizu. Šele nato so odjeknile njihove salve. Slišati je bilo krike in stoke ranjenih turških vojakov. Pobočja hriba je namočila sveža kri. Turki so padali kot snopi, vendar se niso ustavljali in so pritiskali proti vrhu, ne da bi se ozirali na izgube. Njihovi juriji so bili čedalje pogostejši in nevarnejši. Uspešni pa le niso bili, zakaj uporniki so kot neprebojen zid ostali na svojih položajih.

Nato so turškim vojakom poslali na pomoč še topništvo. Mečkin kamen so začele obstreljevati kar štiri topniške baterije. Ko so utihnile, so vojaki spet naskočili, toda tudi tokrat so se morali ustaviti. Boji so se nadaljevali še ves dan. Šele potem, ko je izčrpan borcem začelo primanjkovati municije, so turški vojaki lahko vdrli na njihove položaje.

Takrat pa je Pitu odločno ukazal: »S sabljami in bajoneti!« Nastalo je strašno klanje, toda v tem boju na življenje in smrt se sovražniku ni nihče vdal. Skupno s svojim poveljnikom so pri obrambi republike žrtvovali svoja življenja v neenakem boju z mnogo močnejšim sovražnikom vsi uporniki do zadnjega moža.

TAKTIKA ILINDENCEV

Ilindenski uporniki so posebno pozornost posvečali zavarovanju svojih enot, ko so se te mudile po vaseh in zunaj njih. Stražile so tudi ženske. Imeli so posebno opazovalno in obveščevalno službo. Na pohodih so hodili v gos-

„Naša obramba“ — št. 8-9 — 1970

Kaže, da je uredništvo čez poletne mesece nekoliko spremenilo načela pri urejanju, toda vsekakor v smeri izboljšanja in še večje pestrosti. Morda je k temu pripomogel tudi nov tehnični urednik Jelka Rijavec.

V tej številki lahko beremo in gledamo:

»Smo z našo partizansko bazo lahko zadovoljni?« Odgovarjata Tone Marinček iz republiškega štaba splošnega ljudskega odpora ter Andrej Petelin iz gospodarske zbornice Slovenije. Vsebinska analiza vprašanja oskrbe partizanskih enot s hrano med zadnjo vojno in pa možnosti za prehrano v možni bodoči vojni ob spremenjenem stanju glede kmetijstva.

Iz knjige Stanka Petelina »Prešernova brigada« je ob letnici zavzetja Turjanskega gradu ponatisnjen odlomek, ki opisuje to epizodo iz naše osvobodilne vojne. Dipl. ing. Janez Sušnik opisuje uporabo jedrske energije v mitolojske namene. Rezervni polkovnik Vlado Strezoski je napisal »Zasedo na makedonski način«. Miha Butara pa »S kamni v rokah v preboji«. Zadnji sestavek opisuje boj skupine slabo oboroženih borcev Sercejeve brigade spomladi 1944 na Pohorju. Sledi foto kronika — začetek II. svetovne vojne septembra 1939. Maks Simončič je napisal »Kaj je radijska zveza«. Dušan Zupančič pa »Vesoljski vohuni«. Iz ameriškega tiska je članek »Obetajoča prihodnost za letalsko industrijo«, prav tako pa tudi »Jur-novletnamski juristi odredijo«. Andrej Zupančič in Gorazd Tomič sta napisala članek o revolverjih. Iz spominov admirala Mountbattena je prispevek »Moja vojna z Japonci in monsumom«. Admiral opisuje vojno v burmanskih džunglah, za nas dokaj neznan. Sledi »Coventry 1940«, opis enega izmed za tiste čase najhujših letalskih napadov na mesto. Zadeva King Kong pa opisuje velikanško škodo, ki jo je prizadejal zavzemnikom nacistični vohun Christian Lindermans, eden izmed voditeljev nizozemskega odporiškega gibanja, ali z ilegalnim imenom King Kong. Prof. Blanka Drušković je napisala sestavek »Gozd in travnik naša intendantura«, katerega naslov že sam po sebi govori o vsebini. Ivan Pintarič je napisal »Le-karna, ki nam bo vsem res v pomoč«. V njem opisuje vsebinsko različnih komplevov, ki bi jih morali imeti vedno pri rokah. Pretežno slikovna je reportaža »Vojna mornarica danes in jutri«. Polkovnik dr. Milan Vučinić je napisal sestavek »Kdo so in kaj hočejo palestinski komandosi«. Sledi »Američani in obramba pred podmornicami iz sovjetskega tiska ter slikovna reportaža »Zanimivosti iz vojaške tehnike in znanosti«.

Študijsko gradivo za rezervne starešine in pripadnike civilne zaštite zajema »Strateški pomen teritorialne obrambe«, »Zaščitni ukrepi ob neposredni nevarnosti vojne«, »Mobilizacija — kaj je to in kaj bi morali vedeti o njej«, »Kako smo na cestah izvajali diverzije«, »Protizračna obramba v vojski«, »Padalski desant na letališče«.

Uporniške čete so sovražnika presenečale predvsem z naglimi in drznimi premiki in diverzijami. Vojvode so še posebej pazili na to, da jih Turki ne bi kdaj obkolili. Navzlic temu se je le dogajalo, da je bila kaka četa obkoljena in se je morala boriti v silno težavnih razmerah proti mnogo močnejšemu sovražniku. Značilno je, da so jim v takih primerih sosedne čete prihitele na pomoč in jih skušale rešiti iz sovražnikovega obroča. V nasprotnem primeru pa so se obkoljeni uporniki reševali iz obroča sami. To jim ni vselej uspelo in verno za primere, ko so bile nekatere uporniške čete uničene do zadnjega moža.

V napadu na vas Nevesko so uporniki uporabili tudi nekakšno operativno maskiranje. Takrat so namreč odposlali manjši odred proti sovražniku z nalogo, da ga napade in prične nase njegovo glavnino, glavne uporniške sile pa so napadle oslabiljenega nasprotnika in ga pregnale. Napadali so na široki fronti in tako prisilili sovražnika, da drobi svoje sile.

Uporniki so računali tudi na presenečenja in so zato napadali najraje ponoči. S tem so dosegli, da turško težko orožje ni prišlo do izraza in da so bile njihove lastne izgube manjše, kot bi sicer bile. MILOJE SEKULIĆ

Ilindenska vstaja

Upor, v katerem je sodelovalo 20.000 Makedoncev in za katerega zadušitev so turške oblasti morale pritegniti 100.000 svojih vojakov.

TAJNA ORGANIZACIJA

Mladi makedonski intelektualci, ki so se šolali v tujini, so leta 1893 ustanovili tajno Notranjo makedonsko revolucionarno organizacijo (VMRO), katere cilj je bila osvoboditev makedonskega ljudstva izpod turškega suženjstva. Organizacija se je najprej razširila po mestih, kasneje pa tudi na podeželju. Njeni člani so bili intelektualci, trgovci, obrtniki, delavci, duhovniki in kmetje.

Oboroženi odredi te organizacije so začeli aktivno delovati od leta 1895 dalje in so imeli več kot sto spopadov s turško policijo in vojsko. Na diverzantske akcije in atentate članov VMRO so Turki odgovarjali z zapiranjem in ubijanjem makedonskih kmetov in meščanov. Odnosi s turškimi oblastmi so postajali iz dneva v dan bolj napeti. Da bi se stanje v Makedoniji temeljito spremenilo, je VMRO na kongresu v Solunu januarja 1903 sklenila, da sproži splošno ljudski upor.

Vstaja proti turškemu fevdalizmu ter za svobodo in neodvisnost Makedonije se je začela 2. avgusta 1903, imenuje pa se Ilindenska vstaja.

KRUŠEVSKA REPUBLIKA

Največji uspeh vstaje je bila ustanovitev Kruševske ljudske republike. V osvobojenem mestu Kruševcu so prevzeli oblast v roke revolucionarji, ki so objavili ustanovitev republike, organizira-

li revolucionarno sodišče za sojenje turškim vohunom in vzpostavili organizacijo, ki je skrbela za prehrano prebivalstva in ki je siromasnim ljudem brezplačno delila moko in kruh. Kruševska republika je živela le dvanajst dni. Njen predsednik je bil socialist Nikola Karev.

Upor, ki je trajal tri mesece, je zajel približno 10.000 kvadratnih kilometrov veliko območje. Z orožjem v roki se je vstaje udeležilo približno 20.000 Makedoncev, medtem ko so Turki pritegnili k zadušitvi vstaje kakih 100 tisoč vojakov.

Makedonci so ob tej priložnosti imeli velike izgube. V bojih je padlo 4694 Makedoncev, Turki pa so požgali 201 makedonsko vas, pri čemer je zgorelo 12.440 hiš in je ostalo brez strehe nad glavo 70.000 ljudi. Po končanih bojih so Turki odpeljali v zapore kakih 10.000 ljudi, 30.000 pa jih je zbežalo v sosedne dežele.

BORILI SO SE

V neposredni bližini Kruševa je z bukvami poraščen hrib Mečkin kamen. Med zadnjimi boji za obrambo Kruševa in Kruševske ljudske republike je znani junak Ilindenske vstaje Pitu Guli tu imel borce svojega odreda, katerega naloga je bila, da na vsak način prepreči preboj turškim enotam in omogoči izpraznitev Kruševa.

V odredu je bilo le malo borcev, pa še ti so bili oboroženi s preprostimi puškami — tako imenovanimi »metovkami« in »berdankami«. Primanjkovalo jim je tudi municije. Turki pa so imeli vsega dovolj — pušk, topov in

Nenehna tekma v oboroževanju

Letno poročilo ustanove »Institute for Strategic Studies«, ki ga vsako leto objavljajo v Londonu, ki so jih zabeležili v zadnjem času na področju mednarodne oborožitve. Kljub pogajanjem na Srednjem vzhodu in pogovorom o omejitvi strateških oborožitev (SALT), se je tekma na najbolj kritičnih področjih mednarodnega dogajanja še vedno nadaljuje.

V ZDA so že operativne prve rakete tipa »MIRV« (rakete z večjim številom konic), Sovjetska zveza pa še nadalje proizvaja orjaške rakete tipa »SS-9«. Po omejenem poročilu je sedaj Sovjetska zveza odločno prehitela druge države glede števila medcelinskih balističnih raket s kopenskimi vzletišči.

Egipt in Izrael še vedno povečujeta vojaške izdatke, sovjetsko vojaško osebje v arabskih državah pa je baje v porastu.

Glede razmestitve kopenskih sil pravi poročilo, da je v porastu število sovjetskih divizij na kitajski meji, a da se na drugi strani ni znižalo število divizij na evropskih mejah.

Kitajska še ne razpolaga z operativnimi raketami, čeprav je že izstrelila v vesolje umetni satelit.

Strokovnjaki, ki so pripravili poročilo, trdijo, da Sovjetska zveza razpolaga sedaj z 240 medcelinskimi balističnimi raketami tipa SS-9 s silo od 20 do 25 megatonov. Te rakete razpolagajo s tremi jedrskimi konicami. Število medcelinskih sovjetskih balističnih raket na kopenskih oporiščih presega za 248 enot število ekvivalentnih ameriških raket (1300 proti 1050). Glede podmornic na jedrski pogon in ki so oborožene z medcelinskimi raketami pa poročilo pravi, da v Sovjetski zvezi izdelajo vsako leto od 5 do 10 podmornic tipa »Y«. Kljub temu pa so ZDA še vedno na prvem mestu.

V ZDA se zdaj zavzemajo za sistem večkonicih neodvisnih nabojev. Ta razvojni proces se je začel z namestitvijo treh konic na raketo »minuteman 3«. Sedaj pa vojaške oblasti uvajajo na vseh podmornicah sistem »posei-

don«, s katerim je mogoče prepeljati in izstreliti raketo z desetimi konicami. Pravijo, da bo ta raketa nared v januarju prihodnjega leta. Pravijo, da bi moral novi sistem zagotoviti ZDA številčno nadoblast na raketnem področju.

Glede vojaških izdatkov poročilo pravi, da ti polagoma rastejo v Sovjetski zvezi, medtem ko so se v zadnjem letu nekoliko skrčili v ZDA (79 milijard dolarjev v letu 1969 in 74 milijard dolarjev v letu 1970).

Primerjava med vojaškimi silami NATO in varšavskega pakta v Evropi kaže na določena neravnotežja. Države varšavskega pakta razpolagajo z 11.000 tanki in 2000 taktičnimi letali več kot države NATO. Zahodne države pa razpolagajo z večjimi pomorskimi silami.

Na kitajski meji je sedaj devet sovjetskih divizij več kot lani in 15 več kot pred dvema leti. Sovjetska zveza ni do sedaj skrčila svojih oboroženih sil v Evropi. Tudi LR Kitajska je okrepila svoje obmejne sile. Te so sedaj sicer številčno večje, toda glede težke oborožitve so šibkejšje od sovjetskih.

LR Kitajska razpolaga sedaj z jedrskimi naboji, ki pa jih lahko prevaža samo z zastarelimi letali. Gotovo pa je, da bo kitajska vlada v bližnji prihodnosti postavila vse svoje sile za razvoj na raketnem področju.

Tudi Egipt in Izrael sta zastavila vse svoje sile na področju oborožitve. Izrael potroši danes eno četrtno svojega narodnega dohodka v vojne namene, Egipt pa eno petino. Egipčanska vojska razpolaga danes s 70.000 vojakov več kot lani, letalstvo pa je celo boljše opremljeno kot za časa vojne šestih dni. Število sovjetskih vojaških svetovalcev je baje naraslo od 4000 na 10.000. V Egiptu je nadalje okoli sto lovcev tipa »Mig 21« s sovjetskimi piloti in 22 raket tipa »sam 3« s sovjetskimi tehnikami.

Za trg z orožjem se posebno zanimajo države Latinske Amerike in Srednjega vzhoda.

„Poziv iz fašističnih ječ in koncentracijskih taborišč“

Ob prvem srečanju nekdanjih političnih zapornikov, internirancev in konfinirancev iz Slovenskega Primorja v Kopru, ki bo 27. septembra ob 10. uri na Muzejskem trgu, je odbor za zgodovino pri pripravljalnem odboru izbral nekaj utrinkov, pričevanj in spominov na najstrahotnejše zločine italijanskega fašizma in nemškega nacizma nad našim primorskim ljudstvom. To so pričevanja preživelih, zapisana iz osebnih izkušenj ter tu in tam podprta z dokumentarnim gradivom, slikami in ilustracijami. Preganjanja, zapori, zverinska mučenja in pobijanja pa ne govorijo samo o podivjanih nacističnih in njihovih hlapcev, marveč, tudi o protifašističnem boju in enkratnih junastvih številnih ljudi, starih in mladih, žena in celo otrok.

Omenjena publikacija še zdaleč ne more zajeti celotnega gradiva iz teh mučniških časov Primorske, kar bo mogoče storiti le v obsežnem zborniku. Njen namen je le v mozaičnem prikazu osvetliti, z nekaterimi važnejšimi že objavljenimi in pa zlasti še neobjavljenimi prispevki, herojsko pot našega neupogljivega človeka. Uredniški odbor želi tudi, da bi bila ta publikacija obenem spodbuda za zbiranje zgodovinskega gradiva in spominov na težavne vojne čase, mladini pa dokaz ogromnih žrtev za svobodo.

Članke so prispevali številni sodelavci in so takole razporejeni: Vid Vremec »Dvajset let pod fašizmom«, Andrej Pagon-Ogarev »Težka vrata koprskje jetnišnice so se odprla«, iz arhiva komisije za zgodovino pri ZZZB NOV Koper »Mučenje v Kopru«, »Mučenje v fašističnih zaporih«, »Natal Kolarič in njegovi sodelavci v

ječih«, Istrski protifašisti pred posebnim fašističnim sodiščem, »Fašistična policija OVRA«, in »Transporti za taborišče smrti«, Srečko Vilhar »Iz pregnanstva v svobodo«, Vid Vremec »Uprli so se fašizmu« in »Drugi veliki tržaški proces«, Albert Klun »Posebne kazenske enote«, Marija Peljhan-Polonica »V Culottijevih krempljih«, Lazzaro Ricciotti in Albin Bubnič »Tržaška rižarna — mali Auschwitz«, Kristina Sever-Nadža »Celični vlak«, »Smrtni milini« iz brošure »Mučniška pot k svobodi«, Jože Vrabec »Lz nemške zasede v Dachau«, Jože Sedmak »Dachau — taborišče smrti«, Jožica Franko »Grozodejstva Auschwitz«, Boris Kovačič »Zverinski komisar javne varnosti v Buchenwaldu«, Erna Muser »Ženske v taborišču smrti«, Lucija Skubic »Odbrali so me za plin«, Marta Urbančič-Nataša »Zadnji transport iz domovine«, Ludevik Mrzel »Vrtnice« in »Polizkusi« iz knjige Nürnberški proces. Poleg tega bo v knjižnici priobčen seznam taborišč smrti, iz katere so pošiljali rodoljube iz Primorske ter shema omenjenih taborišč.

Knjižico, ki obsega nekaj nad 90 strani je založil pripravljalni odbor za prvo srečanje političnih zapornikov, internirancev in konfinirancev v nakladi 5.000 izvodov, tiska se pri ČZP »Soča« v Novi Gorici. Glavni urednik je politolog Boris Mrak, tehnični urednik in lektor pa profesor Jože A. Hočvar iz Kopra. Še zanimivost: v začetku publikacije je priobčena dobrodošlica predsednika skupščine občine Koper tovariša Mira Kocjana in pozdravno pismo pisatelja Franceta Bevka.

ALBERT KLUN

Med sabo so se udarili

Datuma si nisem zapomnil. Bilo je takoj po roški ofenzivi, ko so sodelujoče italijanske enote odhajale iz območja Roga. Ena od divizij je krenila proti jugu in se za eno noč utaborila na odseku Knežja lipa—Brezovica. Sprejete zaščitne enote pa so bile nad vasjo Čepelje. Medtem ko so skoraj vsa vozila stala na cesti ali tik ceste, je glavna vojska postavila šotore levo od ceste v smeri pohoda na njivah in travnikih pod vasjo Pririgelj in po pobočju okoli studenca nad vasjo Brezovica. Precejšen del pa je imel šotore tudi na Vidmu in sosednjih travnikih. Kako daleč se je raztegnil tabor v drugo smer hriba proti Knežji lipi, iz točke, od koder smo budno spremljali premike sovražne vojske, ni bilo mogoče ugotoviti. Da so vsaj zaščitne enote neke v bližini navedene bivše kočevske vasi, smo lahko samo sklepali po dogodku, ki se je odigral to noč.

Bila je lepa noč brez mesečine. Se za dne so vojaki ob šotorih kurili številne ognje, ki pa so jih z nočjo pogasili. »Terenci« smo si za tisto noč izbrali »prenočišče« na kraju, od koder smo lahko spremljali vsak premik italijanske soldateske, pričakujoč, da se bodo naslednji dan ko bilice razlezli po vsej Poljanski dolini ali pa bodo morda mahinili po cesti prek Bukove gore proti Črnomlju.

Kaj je bilo vzrok, nismo nikoli zvedeli. Okoli 20. ure ali morda še malo prej je pričelo streljanje, najprej na oni strani proti Knežji lipi, pozneje pa na vsem območju, kjer se je utaborila vojska. Posameznim strelom iz pušk je kmalu sledilo pokanje bomb in ropotanje mitraljezov. Kmalu pa so se pričele oglašati tudi mine iz minometalcev, da je nastal en sam ropot, kot ob spopadu. Z našega položaja je bilo videti mine in izstrelke, ki so kot roji kresnic ali več leteli križema po zraku nad osrednjim delom tabora ter iznad Čepelj v smeri Vidma ter obratno. Ob vsaki eksploziji bombe ali mine se je videl plamen. Streljanje je ponehalo šele pozno ponoči.

Navsezgodaj zjutraj se je enota, ki je štela po naši oceni okoli 20.000 vojakov, dvignila in se med sedmo in osmo uro usmerila po cesti v Poljansko dolino in dalje proti Vinici. Našli smo več sto vozil in še več mul, naloženih s pratežem in orožjem. Ko so zadnje enote zapustile kraj nočnega tabora, smo se odpravili na kraj nočnega spopada. Bilo je kaj videti. Številni krvavi sledovi so bili zlasti med vasmu Pririgelj in Brezovico vzdolž vaskne poti do studenca. Na čistini pod vasjo Pririgelj, kjer so bili šotori postavljeni najbolj na gosto, so bile številne počrnele kotanje, sledovi eksplozij težkih min, ki so padale med šotore. Kosi in drobci min so ležali po vsem osrednjem delu tabora, vsega pa nismo niti utegnili pregledati.

Koliko žrtev je terjal nočni spopad, v katerem zanesljivo ni sodeloval noben partizan, nismo nikoli zvedeli, vsekakor jih je moralo biti veliko, vendar so Italijani do jutra vse ranjene in mrtve odpeljali proti Kočevju. Tisti čas je stanovala pri družini našega aktivista na Brezovici mlajša ženska, ki je dobro obvladala italijansko. Ta je zjutraj prisluhnila skupini višjih oficirjev, ki so se zbrali pred hišo, besno preklinjali, omenili pa številko 76. Po njenem pripovedovanju so bili oficirji hudo poparjeni. Po večurnem križnem streljanju prek celotnega območja, kjer je taborila vojska, in po sledovih, bi bilo tej številki o žrtvah verjeti, bodisi da je bilo toliko ranjenih, ali mrtvih in ranjenih skupaj. Kaj je bil resnični vzrok nočne

križne »ofenzive«, nismo izvedeli, ker je divizija takoj odšla iz tega območja in se v Poljanski dolini ni ustavila, sicer bi bil kak do mačin gotovo kaj zvedel vsaj od vojakov, ki niso bili posebno molčeči. Sicer nočno streljanje vojakov v postojankah ni bilo nič posebnega, marveč reden pojav, zlasti če so kje slutili partizane. Da pa se taka enota po pravkar končani veliki ofenzivi spopade sama s seboj, je le dogodek, ki ne sme v pozabo. Ena od verzij

za vzrok tega nočnega streljanja, ki jo je bilo slišati naslednje dni, je bila, da se je manjša skupina partizanov umikala z območja Roga v zahodni smeri proti Lapinju. Cesto Brezovica—Kočevje je prečkala neke pri Knežji lipi in se srečno izmuznila italijanski zaščitnici. Iz objestnosti ali kaj so ti partizani nekajkrat ustrelili na italijansko zaščitnico. To da je povzročilo splošen alarm in vse, kar je temu sledilo.

PETER ROMANIČ

V zasedi pri Razdrtem

Bilo je 20. maja 1944 na Brkinih. Sredi gostega grmičevja je taboril V. bataljon I. brigade VDV in pošiljal od tod svoje enote v dolino na akcijo.

Pričelo se je že mračiti, ko sva bila s komandirjem 3. čete tovarišem Zidanekom poklicana v štab bataljona.

»Pripravite borce za daljši marš in akcijo. S četo krenita proti Dolenji Pivki. Napadajte sovražnika okrog postojanke Razdrto, da se ne bo toliko bahotil po tem sektorju,« nama je naročil komandant bataljona.

Kmalu po večerji smo zapustili bataljonsko taborišče ter krenili s četo na pot. Okrog 3. ure zjutraj naslednjega dne smo prišli v Sajeve. Tu smo dobili od terencev točnejše podatke o položajih na sektorju pod Nanosom. Terenci so nam povedali, da odhajajo Nemci iz postojanke Razdrto vsak dan ob 7. uri zjutraj s konji v bližnje vasi in ropajo. Po kratkem oddihu smo nadaljevali pot in ob prvem svitu že prišli v bližino postojanke Razdrto. S komandirjem Zidanekom sva pregledala položaj in razporedila borce. Tako smo čakali v nastajajočem meglenem dnevu na Nemce.

Ta čas na sektorju pod Nanosom ni bilo nobenih enot NOV. Zato so Nemci hodili iz postojan-

ke celo v majhnih skupinah. Redno so prihajali v bližnje vasi ter ropali in strahovali naše ljudi.

Bilo je okrog 7. ure zjutraj, ko smo zaslišali iz smeri Razdrtega konjsko topotanje in vzlike nemških vojakov. Kmalu nas je izvidnik obvestil, da se nam približuje skupina nemških vojakov. Pripravili smo orožje. Srca so nam močneje utripala in kri se je burno pretakala po naših žilah. Gledali smo v smeri prihajajočih Nemcev in pripravljeni čakali, kdaj bo komandir čete dal znak za pričetek napada.

Ko je komandir ocenil, da so se nam Nemci dovolj približali, je vzgal po njih z brzostrelko. To je bil obenem znak za napad. Nemci so bili presenečeni in so se razkropili. Več jih je takoj padlo, drugi so se le počasi organizirali v odpor. Razvila se je ostra borba, v kateri je padlo in bilo ranjenih še nekaj sovražnikov vojakov. Vsega so imeli Nemci menda 12 mrtvih in še več ranjenih.

Ker so Nemci dobili pomoč z Razdrtega, se je naša četa umaknila s položaja. Izgub nismo imeli.

To je bila ena izmed številnih uspešnih akcij borcev bataljona I. brigade VDV, ki je delovala na območju Brkinov.

MIRO SLIVAR

V krajih nekdanjih taborišč

V minuli vojni je bilo veliko ljudi iz ribniške občine interniranih v italijanskih taboriščih. Nekateri od njih so za vedno ostali v tuji zemlji. Zato je hvaljevredna pobuda društva upokojencev Ribnica in Zveze združenj borcev, da organizirata izlet v nekatere kraje v Italiji, kjer so bila nekoč taborišča za naše zavezne ljudi. Izlet bo 19. septembra, obisk pa bo veljal predvsem dvema nekdanjima koncentracijskima taboriščema Gonarsu in Viscu. Obiskovalci, med njimi bodo tudi taki, ki so tu nekoč trpeli, bodo obudili spomin na hudo gorje, ki so ga morali tu prenašati interniranci. Spomnili se bodo tovarišev in tovarišic, ki so umrli zaradi lakote. Številni nekdanji interniranci so zaradi prestanelega trpljenja mnogo prezgodaj v letih po osvoboditvi odšli pod rušo. Še več pa je bolnih. Trpljenje, lakota je slehernemu, ki je bil v času vojne interniran, pustilo ne-

izogibne posledice — bolezni. Značilno je, da v zadnjem obdobju umirajo predvsem tisti, ki so trpeli pomanjkanje in glad v italijanskih in nemških taboriščih.

Prav bi bilo, da bi šli na izlet v Gonars in Visco tudi mladi. Videli bi kraje, kjer so v njih trpeli njihovi očetje, stari očetje, matere in strici. Iz pripovedovanja tistih, ki so tu preživeli najtežje dneve svojega življenja bi lahko v celoti doželi koliko je moral slovenski narod pretrpeti za svojo svobodo. Pripoved bi jim ostala za vedno v spominu.

Organizatorja društva upokojencev in Zveze združenj borcev naj bi podobne izlete organizirala v bodoče tudi v druge kraje, kjer so nekoč trpeli naši ljudje. Tako bomo ohranjali spomin na tiste hude dni in učili mlado rodo, da bo znal ceniti žrtvovanje starejše generacije, ki je priborila svobodo.

KAREL ORAZEM

Komisija za interniranje, deportiranje in politične zapornike republiškega odbora ZZZB NOV Slovenije organizira skupinsko potovanje na srečanje internirancev, deportirancev in političnih zapornikov, ki bo v Kopru 27. septembra.

Vsi, ki želijo tja potovati z avtobusi, naj se zato prijavijo tej komisiji (sedež na Beethovnovi 10-I, telefon 23-564) osebno, pisмено ali telefonično. Lahko pa se prijavijo tudi poslovalnici Slavnika iz Kopra, ki je v Tavčarjevi ulici v Ljubljani (telefon 21-166). Vse prosimo, naj se prijavijo najkasneje do 25. septembra.

Odhod bo 25. septembra ob 7. uri zjutraj s ploščadi pred hotelom Union na Miklošičevi ulici v Ljubljani. Povratna vozovnica za eno osebo bo stala 27 dinarjev.

tapisom tapiflex

somvyl

ZASTOPSTVO KONSIGNACIJA PRODAJA JUGOTEKSTIL LJUBLJANA

Mile Pavlin **SKRIVNOST SIMNOVE SMRTI** / TORZO ROMANA /

Nisem dvomil, da vse vedo, najbrž še več, kot vem jaz. Kaj pa, če so me zvalili sem, da bodo obračunali z menoj, ker sem jim pobil že toliko njihovih ljudi? Kaj pa, če me bodo še naprej izsiljevali? Slutil sem, da se bo raje zgodilo drugo kot prvo, bil sem mehak kot vosek, ubogal bi bil vse, kar bi rekel, tako sem se bal njihove mogočnosti in naravnost čudežne pronicljivosti. Saj vse zvedo, nikamor se jim ne moreš skriti, vse dosežejo, kar hočejo in naše brigade, bataljoni in štabi so samo igračke v njihovih rokah. Uničujejo jih, kadar se jim zdi potrebno. Bruhal bi po sebi, tako sem se zaničeval, ker sem jim začel pomagati v njihovi igri, toda...

Samo skomignil sem z rameni. Kaj naj bi rekel. »Imenitno,« je nadaljeval moj nekdanji sošolec. »Torej se zavedaš, da si popolnoma v naših rokah in da bomo od tebe zahtevali kar največ. Za nas si res dragocen, saj v varnostni službi nimamo dosti ljudi, niti desetino tega kot v vojaških enotah in v terenskih organizacijah. Če pojde tako naprej, bom s tvojo pomočjo zaslužil še kakšno odlikovanje ali napredovanje. Lepo se ti zahvaljujem za sodelovanje. Kdo bi si mislil takrat, ko si me udaril z ravnilom, da bova nekoč postala takšna prijatelja...«

»Nepojmljivo je, kako čudno se prepletajo človeške usode med vojno,« je dodal oni drugi gestapovec.

»Tista brazgotina, ki si mi jo naredil z ravnilom, me dela v ženskih očeh samo še bolj zanimivega. Vse mislijo, da sem bil ranjen v boju,« je rekel nekdanji sošolec in se veselo zasmeljal.

280

Jaz pa sem se v mislih zvijal pred njima kot pojojen črv. Najraje bi jima zabrusil, da sta svinji. Le kaj bi naredila? Lahko bi ju ubil, saj sem bil oborožen, onadva pa ne. Preden bi priklicala stražarje, bi že ležala vsa prerešetana na preprogi. Potem bi s svojo smrtjo odkupil svoj greh. Toda kateri norec sili sam v pogubo, dokler ima vsaj majhno možnost, da se reši. Le noge so se mi tresle, kar sta opazila. Se spogledala in mi nalila dvakrat ali trikrat žganja. Izpil sem na dušek in kmalu sem začutil vročino v nogah in rokah, obenem pa sem se pomiril.

»Torej, zdaj si res velika živina,« je nadaljeval sošolec. »Ne mislim pri vas, tam si bil že zdavnaj, pač pa pri nas. Pomisli, tale gospod je prišel zaradi tega, da bi se sestal s teboj, nalašč z Dunaja. Tako zelo se zanimajo naš, zgoraj zate. Malo razume slovensko, kar pa ne, mu bom sproti prevajal. Najbrž še vedno dobro razumeš nemško, samo govoriti več ne znaš tako, kot si nekoč. Bolje je, če je manj pri pri našem pogovoru. Moramo te varovati, če zvedo tvoji zate, te izgubimo, med tolmachi pa so raznovrstni sumljivi tipi.«

Prasec, sem si mislil. Nič ti ni žal, če bi me ubili, če bi bil mrtev, bojiš se samo, da ne bi izgubil svojega sužnja, ki ti je potreben, do dosežeš višji čin ali odlikovanje, napredovanje v službi. Bojiš se, da ne bi izgubil...

Se v mislih sem se bal izreči strašno besedo agent, vohun. Da ne bi izgubil svojega agenta. Ob misli, da sem postal to jaz, bi se bil najraje razjokal kot otrok. Toda tega nisem naredil, samo sedel sem kot mumija in poslušal. Zdelo se mi je, da sem v mračnem templju in poslušam besede krvoločnega, strašnega božanstva o tem kako moram žrtvovati svoje rojake njegovemu pohlepu po krvi...

»Pomenimo se o tvojih zadevah,« je nadaljeval

281

gestapovec. »Prvo nalogo, ki si jo dobil od mene, si dobro izpeljal. Vidim, da nisi neumen. Malo trda ti je predla, kot smo slišali, pa si se izmazal s svojim dobrim jezikom, pa tudi z našo pomočjo. Menda se zavešaš, da bi trohnel v kakem gozdu, če ne bi tovarišem iz glavnega štaba postregel z zagovorom, kako si razkril nekaj naših ljudi. Kako naj bi jaz, tvoj nekdanji sošolec, dopustil, da te kar tako ustrelijo? Žrtvoval sem nekaj neuporabnih ljudi, da si se lahko izkazal. No, nisem se obrnil na napačnega človeka. Povrh si hodil še v šole in nisi eden izmed primitivcev, kakršnih je pri vas vse polno. Menda si tudi spoznal, da je vaša stvar izgubljena. Res smo te morali nasilno spraviti k pameti, toda to je spet predvsem moja zasluga...«

Spomnil sem se Ireninih poročil. Zdaj bi morda lahko zvedel, ali mi še vedno laže. Brž sem vprašal: »Ali je mar Irena v vaši službi?«

Zasmeljal se je na ves glas.

»Si res neumen ali pa se delaš? Sicer pa je prav, da se pogovoriva o vaju dveh. Puna je pošteno zaljubljena vate, to je neizpodbitno. Menda tudi ti nisi do nje ravnodušen. Res lepa idila! No, privoščim ti jo, saj si bil res revež, dokler je nisi spoznal. Toda pazi se! Če zvem, da me skušata goljufati, jo bom ukazal ubiti. Njo, ne tebe. Potem boš spet brez ljubice. Če pa bo z vama vse v redu, se bosta po vojni lahko poročila. Ne bomo pozabili na vaju, z vama bomo ravnali, ko da sta bila naša vojaka. Dobila bosta pohištvo, hišo, službo kjerkoli bosta hotela.

Toda ali se nista dogovarjala, kako nas bosta varala?«

Ali mu je povedala, sem pomislil prvi hip. Morda pa me samo preizkuša?

Delal sem se nevednega.

»Pazi se,« mi je rekel. »Če kaj zvemo, bomo neusmiljeni, kot sem že rekel. Zdaj pa lažeš. Irena sama mi je povedala, kako sta se dogovorila, da bosta

282

skupaj bolje vozila. Brž se je vdala, ko sem ji rekel, da si ti že priznal. Poglej, tukaj imam zapisano njegovo priznanje...«

Pokazal mi je neke papirje. Res, nobenega dvoma, Irena mu je vse povedala. Zdaj sem priznal še sam.

»Res, ni lahko kar naenkrat spremeniti svoje nazore,« je nadaljeval sošolec. »Zaradi tega ti odpustim, ko si lagal in me skušal goljufati. Toda to je bilo zadnjikrat. Če še kaj zvem, je po tebi. Ireno lahko pošljemo v Nemčijo. Ne boj se, tako se nas boji, da nam bo povedala za vsako tvojo besedo, povrh pa te opazujejo drugi naši zaupniki. Seveda, ženska je ženska. Kot mačka potuhnjena, hinavska, lažniva. Vendar si brez žensk vohunstva ne moreš zamisliti. Saj si brai vohunske romane? Pisatelji so imeli prav, ko pišejo predvsem o lepih vohunkah. Škoda, da se moški zaljubljajo vanje. V takih razmerah pomeni resnična ljubezen pogubo. Če hočemo potem rešiti človeka, ki je za nas bolj dragocen kot njegov ljubimec ali ljubimka, ju moramo ločiti ali tudi enega ali drugega pihniti, če ne gre drugače...«

Zgrozil sem se ob taki hladni, preračunljivi hudobiji. Zaslutil sem nevarnost za Ireno, skoraj privoščil sem ji smrt kot kazen. Toda bila je vseeno moja prva in edina ljubica, pa tako lepa in živahna. Šele pozneje sem se spomnil tega pogovora...

»Zato je boljše za vsakega vohuna, posebno pa še za moškega, da ni nikjer vezan. Svetujem ti, da pogosto menjaš ljubice. Reci, pa ti najdemo kaj pripravnega, če sam ne moreš poiskati...«

Kakšna pokvarjenost, sem pomislil. Ti ljudje barantajo z nami kot s črvi, parijo nas, pobijajo, škruvajo drugega na drugega. Ko si odslužil, te nagradijo s smrtjo, da še iz tvoje smrti izvlečejo korist. Najbrž je vedno tako, da so sami odkrili svoje ljudi in tako spet omogočili drugim svojim ljudem, da so se proslavili. Do zdaj sem bil jaz tisti, ki so

283

mu omogočili uspehe, najbrž bom še nekaj časa, potem pa me bodo žrtvovali. Nobenega čuta hvaležnosti! Jaz pa nosim glavo v torbi, da bi jim, čeprav proti svoji volji, pomagal. Saj to je fašizem, in jaz mu pomagam! Tako so nekoč še v Ljubljani učili na študijskih sestankih. Pri nas pa zašlužne ljudi zaposlijo drugje, največkrat v zaledju...

Kot bi uganil moje misli, je rekel:

»Ne Irene ti zdaj ne bomo vzeli. Hodi k njej, imejta se rada, samo ne preveč pogosto. Drugače bodo vaši kaj zasumili, saj jim je Irena že dolgo sumljiva. Lahko ti tudi očitajo, da zanemarjaš svoje delo. Rekel sem ti že, najdi si še kje kakšno dekino. Po hribih jih je dosti, pa moških manjka.

Njej pa boš oddajal poročila za nas in prejemal naša navodila. Saj menda ne boš odklonil, če ti predlagamo, da nam redno pomagaš?«

Kakšna pokvarjenost, sem spet pomislil. Kako naj bi odklonil, če me lahko vedno prisilijo, me uničijo vsak hip. Zdaj pa me prosijo za sodelovanje... Beseda je šla nerada iz mojih ust. Nazadnje sem rekel: da. Morda bom lahko komu kaj pomagal, predvsem pa bom skušal rešiti svojo glavo za čim daljši čas. Življenje je že tako prekratko in pa je treba izkoristiti.

Komaj sem rekel »da,« je spregovoril Dunajčan. Moja naloga je zvedeti kar največ podatkov o partizanski obveščevalni službi, o zaupnikih, o političnih organizacijah med prebivalstvom. Posebno pa jih zanimajo vse podrobnosti o voditeljih. Seveda, saj sem vedel. Skušali jih bodo pridobiti na podlagi človeških slabosti, prav tako kot so mene.

»Kako naj zvem podatke o terenskih organizacijah in o vojaških enotah, ko nisem pri tem delu,« sem skušal ugovarjati.

»Dovolj si pameten in premeten,« mi je zabrusil v odgovor sošolec. »da, zveš vse, kar hočeš. Saj nisi od včeraj obveščevalec. Govoril boš pred teboj.

284

se bahati, zasliševal jih boš, pa se bodo sklicevali na svoje zasluge.

Opazil sem, kako ga razganja ponos nad njegovim uspehom, posebno še, ko ga je lahko pokazal pred predstojnikom. Ta pa je bil bolj prekanjen in starejši policist. Svetoval mi je, naj nalašč kdaj aretiram kakšnega aktivista. Včasih mi bodo sami povedali za koga svojih. Seveda bodo skrbno pazili, da me ne bi odkrili. Nasprotno, še ščitil me bodo in naj kar povem brez skrbi, če kaj potrebujem ali če mi grozi nevarnost razkritja.

Se sem se skušal odtegniti. Potožil sem, da sem dobil nalogo, naj spravim skupaj varnostno skupino, pa nimam primernih ljudi. Izbral bi koga, pa se bojim, da mi ne bi podtaknili zagrizenih komunistov. Gestapovca sta se spogledala.

»To nam da je nove možnosti za infiltracijo naših ljudi v partizanske vrste,« je rekel Dunajčan. »Koliko ljudi potrebujete?«

»Dva do tri,« sem rekel, »in nekaj opreme. Predvsem šotore, pisalni stroj...«

Potreboval bi dejansko več ljudi, toda če bi mi jih gestapovci poslali, bi bilo to morda našim takoj spočetka sumljivo. Podobno bi jim bila sumljiva preveč razkošna oprema.

Moj nekdanji sošolec je zapisoval podatke v beležnico.

»Lahko bi vam dali tudi majhen radijski oddajnik,« je predlagal Dunajčan. Moj nekdanji sošolec ga je začudeno pogledal in rekel:

»Take majhne enote nimajo radijskih sprejemnikov. Morali bi ga skrivati, oddaje bi lahko partizani prestregli. Prenevarno je! Bolje je, če pošiljajo poročila ustno, saj imajo dovolj priložnosti, le v izjemnih primerih pisмено. Povrh pa lahko v skupino kljub temu pošljejo koga izmed svojih. Sicer Simnu menda zdaj po tolikih uspehih zaupajo, toda

285

komunisti so načelno nezaupljivi in zaupanje se pri njih na mah sprevrže v nezaupanje.«

Potem me je Dunajčan spraševal, od kod sem, kaj so bili starši in vse drugo. Moj sošolec je medtem brskal po nekih mapah, nato pa je spet prisedel.

»Dali ti bomo tri, za vsak primer. Zapomni si:

Najdeš ga v brigadi, deseter je, zapiši si njegovo ime. Član SKOJ, bombaš, velja za zanesljivega. Odlikuje se v bojih, je na najboljši poti, da postane komisar, ker ima dober jezik. Pomagal ti je že, ko si našel tistega nerodneža, ki je puščal za nas pisma v škornjici in ko ste razkrili četniško skupino.

Povej, da je tvoj zaupnik in tako ti ga bodo dali iz brigade, pa še zelo radi...«

Spet se mi roga. Neprestano se norčuje iz mene, jaz pa mu ne smem oporekati...

»Tega dobiš iz Maribora, kjer že leto dni zelo uspešno za nas in za vas deluje v eni izmed terenskih organizacij. Zdaj, ko je razkril prav vse člane, jih bomo po vrsti aretirali, tudi njega bomo lovili, pa nam bo ušel. Reci, da je bil tvoj zaupnik v mestu, pa ga boš dobil. Prišel bo v brigado in te poiskal, češ da ima zate nujno poročilo.

Tretji je zdaj še naš vojak. Pravkar je na nekem tečaju, kjer ga učimo, da bo bolje opravljal svoje delo. Uradno je iz Francije prišel v Gradec na dopust in od tam bo pobegnil k partizanom. Nihče ne ve, da je bil v vojski, ker nima tukaj svojcev, zato se ne boji, da bi ti kdo očital, kako jemlješ v tako važno službo, kot je varnostna bivše naše vojake. Če se pa vseeno razve, ti bo rabil za opravičilo, češ pravite, da streljamo dezertarje iz nemške vojske, ta tukaj pa je bil tudi njihov vojak.

Vem, da zadnje čase mnogi uhajajo k partiza-

286

nom, ti jih boš preganjal in tako pripomogel, da ne bodo dezertirali.

Poleg tega je slednji, preden je postal vojak, delal v delavskih organizacijah, zato velja za komunisto. Razkrili smo ga, pa je bil dovolj pameten, da se ni pustil zaradi zmešanih idej ustreliti.

To ti govorim, da boš vedel, kakšne ljudi ti damo. Pazi nanje in jih vzgajaj v zveste partizane in uspešne pripadnike varnostne službe. Upoštevaj, da se ta služba pri partizanih šele razvija in da je banditizem v naši lepi deželi zdaj trenutno v porastu. Vsak izmed njih bo postal vodja, če se izkaže. Omogočili vam bomo kdaj pa kdaj kak uspeh, saj bi vas vse radi videli na visokih položajih pri partizanih. Tako nam bodo lahko v marsičem pomagali, izvajali bodo naše ukaze in še naprej spravljali na odgovorne položaje naše ljudi, dokler ne bo napočil čas končnega obračuna.

Rekel sem že, da zdaj naši vojaki bolj pogosto dezertirajo. Za vsakega izmed njih ti bomo poslali podatke, kako se je obnašal pri nas. Pobegov s policijskimi ukrepi ne moremo preprečevati, ker jih je preveč, nas pa premalo. Naj drugi zvedo, kako so partizani dezertarje pobili...

Spet pokvarjenost in peklenska igra, sem pomislil. Med kakšne ljudi sem padel! Toda mar ta človek še vedno misli, da bo zmagala Nemčija? Rad bi ga vprašal.

Včasih ti bomo poslali tudi kakšga resnično našega človeka, ki je kaj zagrešil, nas skušal ogoljufati ali pa bi rad prenehal igrati z nami. Res je, naša vojska se umika in to vpliva na slabice, zato nekateri skušajo obrniti plašč po vetru.

Zato si moraš ustvariti obsežno obveščevalno mrežo v dolini, da boš lahko opravičil, odkod si dobil podatke. Moraš si izmisliti, kako imaš svoje zaupnike celo med nami samimi. Za vsak primer ti

287

bomo oskrbeli zvezo z nekim tolmačem. Sestajal se boš z njim in on ti bo prinašal podatke kot da gre za spreobrnjenca.

Se nekaj smo sklenili. Da moram vsepovsod pretiravati glede nevarnosti bele garde. Naj se partizani med seboj koljejo, naj se sovražijo vojska in terenci...

Nazadnje sta mi dala še nekaj navodil glede poročanja. Sošolec mi je odrinil nekaj ničvrednih mark. Ne bi jih sprejel, če se ne bi bal. Še nekaj zavojčkov cigaret sem dobil, potem pa je pritisknil na zvonec na mizi.

»Tako, zdaj smo opravili in zdaj pojdi,« je rekel. Jaz pa sem mu kot iz navade ponudil roko, on pa mi ni svoje. Tako sem spet začutil, kako me zaničuje in podcenjuje. Obotavljal sem se, on pa me je začel priganjati:

»Pohiti, dani ti se bo začelo. Podnevi te lahko kdo vidi z nami in brž nese na nos tvojim. Če se do dne ne izgubiš iz mesta, ostaneš ves dan pri nas zaprt v kaki tuknji. Pojdi skozi sobe na hodnik, spusti se v vežo, kjer te že čaka spremiljevalec s šoferjem.«

»Vedno se bojim, da me ne bi razkrinkali,« sem mu še omenil, čeprav je bil že ves nestrpen.

»Ne smejo te in te tudi ne bodo, če boš pameten. Neumnih ljudi pri nas ne potrebujemo. Se boš že sam pobrigal, da si ohraniš celo kožo. Če boš pa neroda, te bodo prijeli in te počili, četudi boš vse priznal in nas izdal. Ne boj se, vse bomo takoj zvedeli. Toliko imamo vsepovsod naših ljudi, da takoj razpade vsa partizanska vojska, če le hočemo. Toda nam gre za to, da preizkusimo ljudi. Tudi bog je dal človeku svobodno voljo samo zato, da ga preizkusi. Poleg tega želimo ujeti voditelje, tiste, ki prihajajo s Kranjskega in Hrvaškega.«

Vsaka rešitev naj bo v svoji kuverti z oznako »Križanka št. 18«. Imena izžrebanih reševalcev bomo objavili v številki 40. od 30. septembra 1970.
Uprava TV-15

Anka Vacl:

Pod esesovskim bičem od Maribora do Dresdena

Ze tretji dan smo bile brez hrane. Iz nosov in oči nam je tekla pekoča tekočina. Z obrazov nam je zrl glad, ki jemlje človeku razsodnost. Ne bi se bila čudila, če bi katero od jetnic pobile in jo začele jesti... Iz rane na stegnu, ki sem jo dobila na zaslišanju v Mariboru, se je razširjal strahoten smrad. Nepopisno me je bolela. Toda imela nisem ne vode ne krp. Bolečine je povečala še kalijeva sol, ki je prišla v stik z rano. Strahotnost položaja v vagonu je povečala še driska, ki smo jo vse dobile.

Opoldne je vojak od nekdaj prinesel nekaj jabolk in 8 glav zelja. Proti večeru nam je paznica za denar in krušne karte prinesla dve štruci kruha.

Prispele smo v Dresden, le malo podobne ljudem. Dolga kolona od lakote in slabosti opotekajočih se žensk se je vila po tlakovani cesti v mesto. Ljudje so nas nemo opazovali. Na njihovih obrazih ni bilo videti običajnega zasmehovalnega izraza, saj je bilo naše bedno stanje zrcalo njihove kulture. Pozneje smo v tovarni izvedele, da se je tistega dne nad nacisti zgrajalo vse mesto. Vstopile smo v svoj novi dom, v štirinadstropno, staro tovarno.

Z Verico, Gigico in Maro sem delala v kontrolnem oddelku za izdelavo letalskih delov. Nekaj jih je delalo pri strojih, nekaj nosilo material, nekaj čistilo dvorišče in pripravljalo hrano za 500 žensk. Delale smo vsak dan od 6. do 18. ure. Za dvanaesturno delo smo dobile dnevno le četrt litra nesladkane vode, pol litra korenjeve juhe, zvečer pa kos kruha, mazan z margarino. V Dresdenu pa je bilo le nekoliko bolje kot v Ravensbrücku, če ne zaradi drugega vsaj zaradi apelov, ki jih tu ni bilo.

Dne 3. novembra 1944 sem od doma dobila prvi paket. Kljub bogati vsebini je bil premajhen za naše lačne želodce. Vendar je bila vsaka vesela ter solznih oči sprejela podarjeni grizljaj. Paketi so začeli prihajati vsak teden.

Naš predelavec Johan Müller je bil z nami zelo dober. Prek njega smo se povezale s civilnimi delavci, ki so nam prinašali časopise in hrano za tovarnišče, ki so bile v kazenskem bunkerju. Skupaj smo načrtno sabotirali proizvodnjo. Müller je odposlal 4 moja pisma; na tri sem dobila odgovor. Dobila sem tudi 50 mark, ki so jih poslali šumenjakovi na njegov naslov. Za vsa takšna dejanja je bila zagrožena smrtna kazen.

Ze kmalu po prihodu v Dresden sem pričela razmišljati o begu. Vsakokrat, ko sem nesla pepel iz peči v smetnjak na dvorišču, sem se ozrla na obzidek, katerega bi bilo mogoče preplezati. Čez nekaj dni sta tja čez zbežali dve Rusinji, ki pa so ju ujeli, ko sta bili že na strehi stavbe. Poslali so ju v bunker in nato ustrelili.

BOMBARDIRANJE DRESDENA

Bilo je 13. januarja 1945. Zvečer, po končanem delu, smo se kot po navadi zbrale in si povedale najnovejše vesti. V upanju, da bo sovražnik kmalu premagan, smo štele dneve, ko bomo lahko zapustile to strahotno mesto.

Ob devetih zvečer nas je vrgel iz sna alarm. Nagnali so nas v kletne prostore tovarne. Čez pol ure smo se vrstile v spalnice v 3. nadstropje. Med potjo po stopnicah sem videla rdeče ožarjeno nebo na južni in severni strani mesta. Okrog 11. ure so sirene ponovno zatulile. Zbežale smo v klet. Vrata so za nami zaklenili. Paznice in poveljniki delovnega taborišča so se umaknili v zaklonišča izven tovarne.

Letalski napad na Dresden je v noči 13. februarja 1945 do celja uničil mesto in ubil 135 tisoč ljudi, predstavlja obenem z eksplozijo atomske bombe nad Hirošimo eno največjih vojnih strahot. Podoben požar kot v Dresdenu je sicer izbruhnil nekaj mesecev poprej v Hamburgu, vendar je bil dresdenski mnogo hujši. Zavezniška letala so napadla s fosfornimi zažigalnimi bombami. Fosfor se v dotiku z zrakom vname, se topi, razliva kot gosta megla skozi vse razpoke in ga ni mogoče pogasiti. V Dresdenu so tisto noč temperature dosegle tudi tisoč stopinj Celzija. Zrak se je nad mestom tako segrel, da je nastal pravi vihar. Steklo se je topilo kot maslo. Okrog 80 tisoč ljudi je umrlo zaradi pomanjkanja kisika ali zastrupitve z ogljikovim monoksidom. Človeška trupla so se skrčila na polovico dolžine. Tam kjer so stale veleblagovnice, banke, kavarne in drugi veliki lokali, so ostale le ruševine.

Ko je padla prva bomba na severovzhodno stran tovarniškega poslopja, so ženske začele kričati in klicati na pomoč. Čez nekaj sekund je padla še ena zažigalna bomba. Zamajali so zidovi, ugasnile so luči in nastal je strahovit dirndaj. Ves čas sem ostala pri sobnega duha in čakala na priložnost, da pobegnem. Še bolj sem se pritisnila na skatlo, ki mi je služila za omaro. Z eno roko sem si vrgla odejo čez glavo, z drugo pa zagrabila Malko in zavpila: »Dekleta, ostani-te mirne! V tem hipu je že treščila zažigalna bomba na sredino poslopja. Jok, klici na pomoč, molitev, vse se je združilo v smrtonosni boj za življenje 500 zaklenjenih žensk. Ženske, ki so stale v sredini prostora, so ostale pod ruševinami. V ognju in med podirajočimi se zidovi sem za seboj vlekla gručo žensk. Na dvorišče smo prišle le Malka, Hedvika iz Francije in neka Srbkinja. V strahotni vročini smo bežale skozi mesto. Po cestah so ležali drogovji električne napeljave, porušeni zidovi. Bežale smo in padale v jame, ki so jih izkopale letalske bombe.

Nenadoma se me je krcevitopriprjel otrok, star okrog 8 let. »Kje je moja zlata mamica?« je ponavljala punčka. Zgrabila sem jo in jo nekaj časa vlekla s seboj. Nato sem jo vzela v naročje, da smo lahko hitreje bežale. Nenadoma je deklica utihnila. Postavila sem jo na noge — bila je mrtva.

Bežale smo okrog 12 kilometrov iz mesta. Tu nas je ustavila policija. Takoj so nas zaprli v neko drvarnico. Ožgane, črne kot saje, krvavih oči in s peno na ustih: smo se zrušile na kup premoga. Kljub skrajni izmučenosti nisem mirovala. Misel na beg mi ni dala miru. »Prinesite nam vode!« sem začela vpiti in razbijati po vratih. Prišel je mlad fant in prinesel lonec vode. Prosila sem ga, če nas pusti na stranišče. Odšel je in pustil vrata odprta. »Hitro od tod!« sem siknila in že smo se pognale čez dvorišče in travnik.

Na večer smo prišle v vas Ligau. Na neki kmetiji smo prespale in izmenoma stražile vso noč, če nas bi kdo izdal. Naslednjega dne smo nadaljevale pot z vlakom ali peš.

France Šusteršič:

Po Sončni cesti v Perugia

Priznati moram, da sem dolgo tuhtal, preden sem se odločil za naslov te reportaže. Tegale sem naposled izbral zato, ker smo se vozili po novi Sončni cesti v mesta, ki so povezana z najtemnejšimi spomini. Po Sončni cesti skozi kraje, nad katerimi je razpeto tako modro nebo, da so ga upodabljali najslavnejši slikarji in opevali največji pesniki...

Moje sopotnice so se nekoč že vozile pod tem nebom, toda niso ga videle, oziroma so kdaj pa kdaj videle le košček te prelestne modrine — skozi rešetke v vagonih in skozi jetniška okenca, zavarovana z močnimi železnimi križi...

Moje sopotnice so bile namreč nekdanje obsojenke, aktiviste narodnoosvobodilnega gibanja iz Slovenije, Dalmacije in Črne gore, ki se jih je fašistična oblast tako bala, da jih je poslala z njihove rodne zemlje v notranjost Italije, v mesto sredi Apeninskega polotoka, da ja ne bi katera pobegnila in nadaljevala boj proti nasilju. Toda zmotila se je ta črno-srajna oblast: obsojenke iz okupirane Jugoslavije so se borile tudi z zvezanimi rokami, tudi za debelimi zidovi in za rešetkami, zato ni nič čudnega, če so jih vozili iz mesta v mesto, iz jetnišnice v jetnišnico. Dolga je bila vrsta postaj njihove golgot: iz Ljubljane ali kakega drugega okupiranega mesta v Koper, nato v Benetke, iz Benetk v Firence, nato v Perugia ali Ancono, iz Ancone spet kam proti jugu in še in še... S premeščanjem so hoteli streti njihovo voljo, uporniško silo, ki ni popustila niti takrat, ko so bile v samih.

Vseh skupaj se jih je peljalo na ta izlet — od 5. do 9. septembra letos — okrog osemdeset. Večina jih je bila iz krajev, ki so od začetka okupacije 1. 1941 do kapitulacije Italije spadali pod Superslodo (vrhovno komando za Slovenijo in Dalmacijo). Moška — nekdanja zapornika v Italiji sta bila med njimi samo dva: Ivan Zenič iz Sibenika, sedaj upokojeni oficir v Beogradu, in Viktor Modic, upokojenec iz Ljubljane.

Naj mi tovarišice ne zamerijo, če se bom za trenutek ustavil prav pri Viktorju. Vrsta njegovih jetniških postaj se namreč sliši kakor turobne litanije: Ljubljana, Padova, Koper, Trst, Benetke, Ferrara, Ancona, Pescara, Sulmona, Aquila, Forlì... Najhuje, pravi, je bilo v tržaškem Coroneu in v Anconi. V Coroneu je bilo nagnetenih v prostor 4 x 4 m osemintrideset ljudi. Vdes njihov »komfort« je bila »kibla« za potrebo in malo slame. V Anconi pa so jih strpali globoko pod zemljo, v celico, kamor se je dalo priti le po vseh štirih, kjer nisi slišal drugega kot lasten glas in cvketanje železnih zapahov.

Nekoč tema in glad — zdaj pa se peljemo v te kraje po Sončni cesti, skozi predore in čez fantastično speljane viadukte (baje je stal vsak kilometer te ceste okrog 2 milijardi lir). Kakšni so občutki tovarišic, ki se ozirajo po slikovitih apeninskih pejsažih? Kaj bi nam povedala, denimo, Angelca Henigman, kam plovejo ta hip njene misli? »Srečna sem,« mi pravi, »da se mi je izpolnila dolgotrajna želja... da se peljem svo-

bodna v kraje, koder so me nekoč vlačili kakor sužnjo.« Angelca je bila 11. novembra 1942 obsojena v Ljubljani na smrt (kot aktivistka so jo ujeli zaradi izdajstva, 13. septembra 1942). Osem dni je čakala, da pridejo ponjo in jo odpeljejo na morišče. Kadarkoli je zaslišala na hodniku korake, jo je prešinilo skozi mozeg: zdaj gredo pome, še malo, pa bom morala umreti... Deveti dan pa je zvedela, da je pomiloščena, da ji je kazen znižana na do smrtne ječe. To je pomenilo toliko kot odrešitev, saj je dobro vedela — kakor nešteto drugih — da si fašizem sam koplje grob, v katerega se bo zrušil morda že čez nekaj mesecev. Kakor nešteto drugih je morala prestopiti golgotu z grozotnimi jetniškimi postajami: Koper, Benetke, Padova, Perugia... Takrat je bila mlada dekle, ki ji nobeno nasilje ni moglo zatemniti svetlih nad. In vendar se spomini na tiste čase še zdaj zrcalijo v njenih lepih očeh.

Naša najstarejša sopotnica je Šimica Šupe iz Sibenika, ki jih bo v kratkem izpolnila štirinasedemdeset in se opira na palico. Kaj vse je prestala ta žena! Ko so fašisti zvedeli, da ima zveze s partizani, so obkolili njen dom in ga zažgali, njo in moža pa odpeljali. Eno leto je bila v samici, petnajst dni drez vođe... Nato kakor toliko drugih: v Koper, iz Kopra v Trst, nato v Benetke in končno v Perugia. Ko pa se je po kapitulaciji Italije vrnila, so jo dobili v roke ustaši. »Vso okupacijo sem nosila glavo v torbi,« mi pripoveduje, »in res je čudno, da sem se pri življenju. Pa še to zapišite, da so mi slovenske tovarišice v Italiji veliko pomagale, kakor tudi drugim Dalmatinkam.«

Najmlajša izmed bivših zapornic, ki potuje z nami, pa je Slovenka, doma z Bločic na Notranjskem. To je Angelca Košir, ki se je kot dekle pisala Znidaršič. Takrat, ko so jo prijeli — v začetku junija 1943 — ji je bilo komaj šestnajst let. Aretaciji je botrovalo izdaj-

stvo. Najprej je bila zaprta v postojanki v Grahovem, kjer so jo v eni sami noči osemkrat zasliševali. Z njo vred so aretirali tudi njeno mater. V hiši so namreč našli zalogo partizanskega tiska, kar je bil »corpus delicti« aktivističnega delovanja te družine, ki je bila že pred vojno povezana z naprednim delavskim gibanjem. Potem so ju odpeljali v Ljubljano. Angelca ne bo nikoli pozabila, kako je bila tepena med zaslišanjem. Zasliševalec jo je z vso silo mahnil, da je odletela v steno, nato je zarjul: »Vieni qua!« — in jo spet udaril ali pa jo je zgrabil za čeljust, toliko da ji je ni odtrgal. Bil je besen, ker njena usta niso nikogar izdala. Potem sta bili obsojeni: Angelca na šestnajst, mati pa na osem let. Za nameček so ju še ločili, tako da je mati prestajala kazen v Firencah, hči pa v Perugia; tu je bila zapisana kot »minorrenne« (mladoletna), a ji kljub temu ni bilo nič prizaneseno. Zraven Angelce vidim vsepovedno ženo starega notranjskega partizana Janeza Razdriha-Gozdarja, ki so jo v tistih usodnih dneh ujeli in privezali na kol; obsojena je bila na devetnajst let in je morala prav tako prestopiti golgotu v Perugia.

II

Avtobusa drvita po rahlih vzpetinah čez Apenine, prevallata najvišje sedlo (okrog 900 metrov) in se skozi rahlo megleno tancino spustila proti Firencam. Tu in tam se ustavimo pred modernim »karavanserajem«, kjer je vse polno avtomobilov in turistov — sezona je v lepem septembru v Italiji na višku. Zaradi vročine nas muči žej. Toda kaj je ta žej v primeri s tisto, ki so jo prestajale moje sopotnice v temnih kaznilnicah, na primer v Benetkah. To mesto je že daleč za nami, vendar še vedno tu in tam slišim pogovor o njem. Ne o sončnih Benetkah, temveč o njihovih srednje-

Nadaljevanje na 13. str.)

Izzrebani reševalci križanke

MEBLO štev. 16

Nagradna križanka MEBLO štev. 16

Prijeli smo 546 rešitev. Izmed pravih rešitev je bilo izzrebanih pet nagrajencev, ki prejmejo naslednje nagrade:

1. Vojvoda Ana st. Bohinjska Bistrica 31, ki prejme vzmetnico »Jogi«;
2. Pečjak Breda, Kranj, Kidričeva 24, ki prejme blazinic 4 kom.
3. Kern Rozika, Kranj, Slovenija-avto-centrala, ki prejme blazinic 2 kom.;

4. Kolar Matko, Ljubljana, Mirje 15, ki prejme kolekcijo knjig založbe »Borec«;

5. Štrus Zora, Ljubljana, Korytkova 7, ki prejme kolekcijo knjig založbe »Borec«.

Vse tri nagrade bo izzrebancem poslala tovarna pohištva »Meblo« iz Nove Gorice. Kolekcijo knjig pa pošlje Zavod »Borec« Ljubljana.

POMAGAJ SI SAM
IN UNIOR
TI BO POMAGAL

Po Sončni cesti v Perugia

(Nadaljevanje z 12. strani)

veških temnicah, ki so jih tovarišice iz Jugoslavije bridko, prebridko okusile.

Petrico Vuković iz Črne gore so nekega dne pripeljali v Koper, kjer se je seznanila s slovenskimi jetnicami in odšla z njimi vred v beneške zapore. Tam so skušali na vse moguče načine narediti iz njih poslušne sužnje, ki bi s pobožno vdanostjo žrtvovale vse svoje moči za fašistično Italijo. Pri teh poskusih so sodelovale tudi nune, ki so bile sestavni del fašističnega represivnega sistema (čudno je, da nekateri še zdaj tega ne razumejo!) Italijanski fašistični sistem se je namreč od nemškega razlikoval le v tem, da je nemški skušal ukrotiti človeka s surovo silo, ki jo je podžigala rasistična teorija o herrenvolku, medtem ko so Italijani tisto, česar niso mogli s silo, skušali doseči z religijo, s trkanjem na vest in prepričevanjem, da je pokorščina največja čednost, s spovednico, kapelicami in svetinjami... Pri jugoslovanskih jetnicah pa tudi to ni pomagalo. Ker so odklanjale delo, so jih spehali v samice, kjer so živetarile tedne in tedne skoraj brez hrane. »Toda niso nas ukrotili,« pripoveduje Pe-

trica. »Začele smo se sporazumevati s trkanjem po stenah, prepevale smo borbene pesmi... Najbolj aktivna med nami je bila Cita Bole, ki je organizirala celo kulturnopolitično dejavnost.«

Tovarišice se ozirajo proti Citi — tudi ona je namreč med nami v avtobusu. Cita pa skromno molči, ko da je bilo njeno revolucionarno delovanje nekaj samo po sebi umevnega...

Ker jih v Benetkah niso mogli ukrotiti in ker so hoteli razbiti njihovo revolucionarno enotnost, so jih začeli premeščati v druge zapore. Tako je Petrica prišla v Ancono, od koder so jo vlekli še dalje na jug. Naposled se je znašla v Bariju, kjer je dočkala »osvoboditev«. Zadržno besedo sem dal v narekovaje, ker se zelo moti tisti, ki misli, da so se jetnicam s prihodom Angležev takoj odprla vrata v prostost. Kje neki! Še tedne in tedne, mesece in mesece so bile zaprte, oziroma so jih premeščali v taborišča, kjer so imeli glavno besedo četniki. Želja, da se vrnejo domov, se je mnogim izpolnila šele jeseni leta 1944, torej leto dni po kapitulaciji Italije. Človek se čudi, kakšna moč je bila v njih, da so vse to prenesle! Odgovor je lahko en sam: ker so se vse povsod čutile povezane v skupni fronti z domovino, z bojem za svobodno prihodnost, ki ga je vodila komunistična partija.

III

Firenze, 6. septembra.
Firenze — mesto kulturnih

znamenitosti, kjer je skoraj vsak kamen del zgodovine. Mesto, kjer je nakopičeno toliko lepote, da človek ne ve, kam bi usmeril pogled.

Sprehajamo se med umetninami, občudujemo pročelje bazilike S. Maria del Fiore in baptisterij nasproti nje, tu in tam zamaknjeni obstanemo pred Michelangelovimi liki.

Kakor mene tudi mnoge druge najbolj prevzame njegova drzna, v marmor vklesana misel, s katero je skušal razbiti srednjeveške sponne in usmeriti človeškega duha v svetla obzorja. Ta misel se najbolj zrcali v Davidu, s katero je upodobil človeka-zmagovalca nad tiranijo, zmagovalca duha, ki stopa v kozmos.

Med prekrasnimi freskami Giotto in drugih umetnikov se spomnim asketskega gromovnika Savonarole in se vprašam, kakšne besede bi vrgel v florentinsko ozračje, če bi živel, denimo, l. 1942 ali 1943. Morda bi dejal kaj podobnega, kot je zapisal Juš Kozak v svojih Blodnjah: »Giotto je slikal človeka — Frančiška Asiškega, ki je s svojo plamtečo ljubeznijo privabil živali iz gozda in ptičice z vej. Kdo bo naslikal človeka, pred katerim je nazadnje bežala celo zver, tako je zudarjal po moriji!«

na Valičeva iz Ljubljane. Iz nadaljnjega pogovora zvem, da so se v jetniških sobah izoblikovali kolektivi — še zdaj se zbirajo v tem sestavu. Kolektiv je bil nekakšna družina, v katerem so se delile vse materialne dobrine — npr. paketi, ki so jih prejemale od doma — na enake dele. Delile so celo obleko, oziroma so jo odstopale tistim, ki so bile slabo oblečene. To so bile Dalmatinke, zlasti tiste z Zlarina, ki niso smele ničesar vzeti s sabo od doma. Kolektiv ni bil mrtva, temveč vsestransko delovna enota, celo na kulturnopolitičnem področju. Dana mi razlaga, kako so v njenem kolektivu organizirale politične ure, tečaj za nepismene (dve tovarišici so naučili brati in pisati) in kulturne predstave. Kako neki? Dana je na primer dramatizirala Hlapca Jerneja in prevzela glavno vlogo; iz stolov in posteljnjakov so naredile zasilen oder — in, predstava je uspela...

Premalo imam prostora, da bi opisal vso dejavnost teh kolektivov, ki so jih začele celo nune gledati s spoštovanjem, čeprav »ribelle« niso hotele moliti in hoditi k verskim obredom.

Jetnice so se po tajnih kanalih povezale z moškim od-

pocivajo tudi Marijini posmrtni ostanki. Sin je s solzami v očeh položil na nagrobnik venec in dejal: »Draga mama, zelo sem ponosen nate... Ostal bom zvest ideji, za katero si umrla, zmeraj bom ob strani tovariša Tita... Oprosti, mama, da ne morem prenesti tvojih kosti v domovino... Počivaj v miru, draga mama!«

V

Viktor se je na vsem lepem spet znašel v smrdljivem podzemlju. Prignali so ga sem, ga pehali skozi nizka vrata v celico, kjer je bil že leta 1943. »Via, ribello, via!« so kričali. Otepal se je, se skušal upreti z zvezanimi rokami... »Kaj mi hočete, zakaj me rinete tja noter, saj ste vendar kapitulirali!« je vpil. Pa so ga vseeno pehali in pehali, dokler ni padel na vlažen beton — in se zbudil.

Bili smo v Anconi, kjer je Viktor leta 1943 preživel strašne ure, pa se mu je to tako vtisnilo v podzavest, da se mu je zdaj živo sanjalo — na postelji v hotelu.

Po zajtrku se odpeljemo proti mestni katedrali na griču, od koder je krasen razgled na mesto in pristanišče, nato gremo peš proti ulici, kjer stojijo poslopja zaporov, moških in ženskih. Njihova pročelja so prav tako mrka kot v Perugii. Na enem izmed njih piše »Istituto femminile«, pred njim je železna ograja.

»Sem so nas pripeljali ravno na veliko noč leta 1943.« pripoveduje Cita Bole. »In prav tedaj je prišla po ulici procesija s krizi in banderi. Tedaj je med žalostno cerkveno petje in žebiranje molitev zadonela revolucionarna pesem, ki smo jo zapele me, jetnice. Da bi nas ljudje razumeli, smo izbrale italijansko pesem z ognjevitim refrenom:

Maledetta la guerra e il fascismo,
che tutto il mondo così

Ljudje so obstali in prisluhnili, molitev se je pretrgala. Iz množice so se začeli trgati vzkliki: Lasciate questa povera gente!« (Pustite te uboge ljudi!) Naši varuhi so nas nato brž odgnali za zidove.«

Na moški kaznilnici je vklešan v kamen latinski napis: »Parum est improbus coercere poena, nisi probos efficias disciplina.« To bi se reklo: ni dovolj nepošten krotiti s kaznijo, temveč je treba z disciplino narediti iz njih poštenjake. Toda za fašiste je obstajala samok ena, fašistična poštenost, kakršno pa so naši ljudje odklanjali, zato so jih fašisti ponizali na stopnjo živali. O tem se prepiramo, ko si ogledamo jetniške prostore globoko pod zemljo. Vse sicer ne moremo videti — morda so jih po vojni zazidali ali pa jih nočejo pokazati.

V ženskem oddelku nas je hotela neka nuna takoj peljati v jetniško kapelo. Nam pa je bilo več do tega, da vidimo celice in druge prostore. Tako je tudi Dana Zagarjeva iz Ljubljane našla »vojo celico. To je temen prostor z nakazno razgrapanimi stenami in železnimi posteljniki. Kakšno je moralo biti tu šele med vojno! »Zdaj je v celici vsaj stena in za njo stranišča školjka,« pravi Dana. »Takrat je ni bilo...«

Zdelo se mi je, da vsepovsod zoprnjo zaudarja. Neke jetnice, mlada kriminalka, je začudeno upirala oči v nas. Šel sem ven in se nadihal zraka.

Uro kasneje smo se že peljali iz Ancone proti Pesaru, kjer je bilo predvideno srečanje s predstavniki tamkajšnje občine oziroma mesta, ki je pobrateno z Ljubljano.

Dalmatinke so se ozirale proti morju in veselo prepevale: Domovina zove nas, družo Tito, evo nas...

Preketa vojna in fašizem, ki je prinesel svetu tako gorjel

**Dobro je
če veste...**

KLORIRANJE VODE (razkuževanje s klorom) je izredno pomembno za preskrbovanje prebivalstva s higien-sko brezhibno pitno vodo. To razkuževanje pa ni brez pomanjklivosti. Klor daje kdaj pa kdaj vodi nepri-meren duh in okus. V vodo utesene pritli sledovi kemičnih snovi (fenoli, naftni proizvodi, insekticidi), snovi, ki pojačujejo, ko se kemično spajajo s klorom, njegove negativne lastnosti. Kemično spajajo s klorom, njegove negativne lastnosti. Razkuževanje vo-de z ozonom, s kemično zelo reakti-vno obliko kisika, v marsikaterem po-gledu prekaša kloriranje. Ozonizacija ne pušča nikakršnega posebnega duha in okusa ter zelo uspešno razkužuje in čisti vodo. Ozonizacija pa je ne-primereno dražja kot kloriranje...

MLEČNI SLADKOR LAKTOZA je vsebovan izključno le v mleku sesal-cev; v kravjem mleku ga je 4,5 do 5 odstotkov. Ta sladkor ima v pre-brani izjemen pomen, saj uživa nor-malno hranjen dojenec več mesecev edinele takle ogljikov vodik. V mle-karstvu je laktoza bistveno pomemb-na kot osnova za rejenje bakterij pri mlečnem vrenju, bakterij, potrebnih za pridobivanje kislega mleka in si-ra. Čisti mlečni sladkor — bel prašek, neprimeren manj sladk kot na-vadni sladkor — se pridobiva iz si-rotke in uporablja kot dodatek k re-dilnim pripravkom za otroke.

IZBOLJSANJE KROMPIRJA S SE-LEKCIJO (IZBIRO) V ZSSR. Zdaj gojijo v ZSSR približno 40 vrst krom-pirja. Sovjetski znanstveniki si priza-devajo povečati rodnost krompirja in vsebino škroba v njem. V tem priza-devanju so dosegli največje uspehe beloruski znanstveniki. V Beli Rusiji so vzgojili krompir vrste »krahmalij-stije« (škrobni). Takega krompirja pri-dobijo 400 metrskih stotov po hektaru s povprečno 21-odstotno vsebino ško-rba. Nedavno vzgojeni krompir sajenece vsebuje celo 30 odstotkov škroba ali dvakrat več kot navadni krompir. Le-tos gojijo v ZSSR krompir na površi-nah, ki obsegajo več ko 3.500.000 ha.

CE-CE MUHA živi v Afriki in pre-naša klice nevarnih bolezni, klice do nedavnega neozdravljive spolne bolezi-ni. Klice so nevarne tako za ljudi kakor za živali, ki množično umirajo od pikov ce-ce muhe. Ta nadloga je razširjena zlasti v Tanzaniji pa tudi v drugih afriških deželah. Boj zoper ce-ce muho je prav posebno težak, ker je doslej niso mogli gojiti v la-boratorijih, da bi odkrili, kako bi jo najlaže ugonabljali. Naposled je to uspelo avstrijskim znanstvenikom. Po njihovi zaslugi bo mogoče odnesti to mu-ho množično gojiti. V boju zoper njo bodo uporabljali biološko metodo: sterilizirali (ojačali) bodo samce tako, da jih bodo obsevali z radio-aktivnim kobaltom. Nato bodo ojačov-ljene samce spuščali na svobodo v okuženih območjih. Samice, ki naj bi jih oplodili taki samci, bodo nesle neoplojena jajčeca. Tako bodo — upajo — postopno iztrebili to nevar-no razširjevalko kužnih klic.

OBJAVA

Ob obisku bivših jugoslo-vanskih političnih zapornikov v Perugii je uprava tamkajš-njih sodnih zaporov izjavila, da še vedno hrani nekaj predmetov, ki so last posa-meznih bivših zapornikov. Navajamo njihov seznam (po-vzet natanko po italijan-skem): MATKOVIC GIOVAN-NI — nalivno pero, ura, man-šetni gumbi; KLOPCIC STA-NISLAV — ura; BREGAR LUIGI — zlata ura; FORNO-SIER MIRANDA — ura; KO-CEVAR FLORIJAN — nalivno pero; PECNIK LUIGI — ura; MARSAN MIHAEL — ura, pr-stan, nalivno pero. — Te predmete je uprava pripravljena vrniti njihovim lastni-kom ali svojcem, če bi to zahtevali. Kot rečeno, smo navedli imena in priimke ta-ko, kakor so zapisani v re-gistru. Imena so zato neka-tera pisana po italijansko, kakšen priimek je morda tu-di popačen. Za natančnejše informacije se lahko prizadeš obrnejo na uredništvo »TV 15«.

Udeleženke in udeleženci izleta v Firencah

Takega človeka-zver je ustva-ril fašizem, tak človek-zver je hotel pred dobrim četrstole-tjem ustvariti človeka-sužnja ce-lo tu, v Firencah, ki jih ima človeštvo za sinonim Lepote.

Bivše zapornice so se ustavi-le v ulici, ki nosi nedolžno ime Via del Agnolo—Angelska ulica. Tu je dolga mrka zgrad-ba, jetnišnica, zaradi katere bi ulica prej zaslužila hudičevo kot angelovo ime...

IV

Jugovzhodno od Tramenske-ga jezera se razprostira na ko-pastem griču mesto Perugia.

Njegovo središče se trdo-vratno drži vrha griča, kjer so upravna poslopja, ho-teli itd., vse v častitljivem sta-tarosvetnem stilu. S plo-ščadi s konca glavne ulice se odpira krasen razgled po valo-viti umbrijski pokrajini. Malo niže je trg z Garibaldijevim spo-menikom, od koder prideš na avtobusno postajo. Če se s te postaje ozreš na levo, ti zbu-di pozornost poslopje umazano-rumene barve, katerega okenca-zro vate kakor zlobne oči. To je ženska kaznilnica, menda največja v Italiji.

Koliko dni in noči so preži-vele moje sopotnice za temi umazano rumenimi zidovi, ko-liko gorja so videle temačne celice za okenci! Ko pridemo v mesto, se razgledujejo, kot bi bile prvič tu, saj takrat, ko so bile zaprte, niso videle dru-gega kot gole stene.

»Največ, kar smo lahko vi-dele, je bilo z visokim obzid-jem obdano dvorišče, kamor so nas peljali vsak dan za pol ure na sprehod,« mi pripoveduje Da-

oddelkom kaznilnice in se sku-paj z njimi pripravljale na beg. Po kapitulaciji Italije so se moški organizirano odpravi-li iz celic, ženske pa naj bi bile šle za njimi. Toda stvar je bila izdana — pri jetniškem obzidju je čakala četa Nem-cev, ki je vse pobegle moške polovila in jih odpeljala v Da-chau, ženske pa so se obleče-ne potuhnile nazaj pod odejo...

Moje sopotnice so šle že zvečer, ob prihodu v mesto, iskat okenca v jetniških zido-vih, skozi katera so nekoč hre-peneče zrle v prostost. Nasled-njega dne dopoldne jim je kaz-nišniška uprava dovolila, da si ogledajo notranjost prostorov, kjer so preživele toliko žalost-nih ur in kjer se je med nji-mi spletlo tako tovarištvo, da jih še zdaj trdno povezuje.

Opisati moram še prizor, ob katerem se niti moški nismo mogli vzdržati solz. To je bilo na mestnem pokopališču, kjer smo se poklonili spomnu jet-nic, ki so umrle v zaporih in so tu pokopane. Sem je prišel tudi sin ene izmed njih, lep fant, ki mu je bilo takrat, ko so ga odtrgali od matere, ko-maj poldrugo leto. Marijo Ti-bijaš iz Škurinja pri Reki so aretirali in odgnali, otroka pa je vzel v oskrbo neki zavod. V Perugii je Marija zbolela in umrla. Njene zadnje besede so bile: »Jugoslavija« in »moj sin Toni!« Takrat so se njene to-varišice postrojile, stisnile pe-sti in iz prsi jim je privrela re-volucionarna pesem, ki pa je niso končale, ker so jih raz-gnali...

Zvrstili smo se v sprevod in se ustavili v polkrogu pred skupnim grobom, v katerem

Anton in Ana Cencelj — zlatoporočnica

Osem članov je dobila Zveza komunistov iz njune družine. Takih družin je malo...

Anton je bil rojen 1895 v Okrogu v številni družini malega kmeta. Zaradi revščine je moral še kot mladenič po svetu. Izučil se je za tesarja. Med I. svetovno vojno je delal kot rudar v Leobnu, po vojni pa se je pridružil borbem za severno mejo. Po vojni se je vrnil v domače kraje in se poročil z Ano Suštarjevo, rojeno 1899 ter se naselil na njenem domu v Spodnjem Okrogu, po domače pri Mošniku. Rodilo se mu je pet fantov in pet deklic. Spet je bilo zemlje premalo za toliko ust in spet je moral oče po svetu s tesarsko sekuro v rokah.

Med zadnjo vojno se je Cenceljeva družina pridružila borbem za svobodo. Ze leta 1941 so nacisti pri Smledniku ustrelili kot talca

svaka Franca Poznika. Skupina partizanov v Tuhinjski dolini, v kateri je bil tudi gospodarjev nečak Franc Cencelj, je pri Mošniku našla vedno odprta vrata. Marca 1943 pa je odšel k partizanom Antonov najstarejši sin Vlado. Avgusta istega leta so nacisti zaprli očeta in šestnajstletnega sina Cirila. Znašla sta se v celjskih zaporih, nato pa v Mariboru, nakar so ju po hudem mučenju poslali v nemška taborišča. Vrnila sta se šele 1945. Hčerki Anica in Francka pa sta kljub vsemu vneto pomagali partizanom. Nemci so pogosto zahajali v hišo in jo ropali, tako da je bila nazadnje skoraj popolnoma prazna in opustošena. Mati Ana pa je zaradi groženj in vsega hudega zbolela.

Po vojni je bil oče Anton gospodarski referent na krajevnem ljudskem odboru, dva sinova in

dve hčerki so postali uslužbenci notranjih zadev.

Partizanski Cenceljevi družini ob lepem življenjskem prazniku očeta in matere priskrbo čestitamo, obema slavljencema pa želimo še veliko let skupnega življenja v zdravju in sreči.

Imeli smo ljudi

Angela Logar

V visoki starosti 81 let je umrla v Cerknici. Bila je žena mesarskega mojstra, ki je pod starost ohromel, in mati številnih otrok. Vsa družina je kot eden sodelovala v osvobodilni vojni. Ze od 1941 dalje, naslednje leto pa so stiri sinovi postali partizani. Najstarejšega, Viktorja, so nekje na Javornikih zajeli Italijani in ubili. Kot borec 14. divizije je na Štajerskem padel sin Franci. Kot partizan je padel tudi svak Jože Logarjeva mama je vse te smrti junaško prebolela.

Po vojni je bila udeleženka prvega kongresa Osvobodilne fronte. Pokopali smo jo ob velikem številu pogrebcev in zastopnikov organizacij. Naj ji bo lahka slovenska zemlja!

Lado Trampuž

Bil je borec od leta 1942 in rezervni kapetan. Rojen je bil v Tomažu na Krasu. V začetku vojne je bil kot italijanski vojak ob francoski meji. Kmalu mu je uspelo priti v domače kraje, nakar se je priključil partizanom. Kasneje je bil borec Gradnikove brigade, nato pa Varnostno-obveščevalne službe. Po vojni je več let služboval kot oficir v enotah KNOJ. Po demobilizaciji se je zaposlil pri železnici. Ko se je oženil, je prišel v službo na cerkniško občino. Nazadnje je bil direktor zavoda za zaposlovanje. Ko je bil že v pokoju, je zbolel za neozdravljivo boleznijo. Umrl je star komaj 55 let. Pokopali so ga na pokopališču v Cerknici z vojaškimi častmi. Ohranili ga bomo v trajnem spominu!

Janez Martinčič

Bil je posestnik v Cerknici, mož trdnega značaja in taka sta bila tudi

njegova dva otroka. Vsa družina je delala za osvoboditev od samega začetka, posebno sin Janez, ki je zgodaj postal partizan. Zal je ostal žrtev bratrmorne vojne, domobranci so ga ustrelili na Grahovem. Očeta je smrt sina edince zelo pretresla, toda ostal je zvest svojim načelom in ni klonil.

Po vojni je postal prvi komandir milice v Cerknici. Nato je bil večkrat izvoljen za občinskega odbornika. Umrl je star 86 let. Naj v miru počiva!

Janez Šobar

Dne 7. avgusta se je množica ljudi iz Laz pri Uršnih selih in okolice za vedno poslovila od Janeza Šobarja. Rodil se je 28. avgusta 1915 v številni in revni delavski družini. Zato je moral Janez še zelo mlad po svetu. Najprej je bil navaden delavec, pozneje pa je postal zidar. Kot tak je delal do upokojitve.

Med zadnjo vojno je bil najprej v zaporih in internaciji, l. 1943 pa je postal borec. Bil je v Gubčevi brigadi, napredoval je v vodnika. Iz vojske je prišel kot podporočnik.

Po vojni se je udeleževal v vseh političnih organizacijah, posebno veliko je delal v ZZZ. Zadnja leta je zbolel za neozdravljivo boleznijo, ki mu je preostala prerano nit življenja.

Kelihove mame ni več

V enainosemdesetem letu starosti je dne 14. avgusta letos pri svojem najmlajšem sinu Tonetu zatisnila svoje trudne oči delavska in partizanska mati, Kelihova mama s Slovenskega Javornika.

Le malo dobre je užila Kelihova mama v svojem življenju, ko je morala z eno samo

skromno delavsko plačo preživljati sedmero otrok, šest sinov in hčerko edinko, Marico. V času stavk je trdno stala ob zavednih delavskih borbah, ki so se borili za svoje pravice. Bila je z drugimi delavskimi ženami na straži tovarne, da med štrajkujoče niso vdrl žandarji. Njeno življenje je bilo veriga bojev za dobro delavca, v času okupacije pa za enakopravnost malega človeka in svobodo malega upornega slovenskega naroda. Tri sinove ji je vzela vojna trikrat ji je okupator zasidil nož v srce in še enkrat domači izdejalci, črna roka, ko so ji pred očmi ubili edino hčerko, Marico. Le njeni najbližji vedo, da se nikoli ni mogla, povsem zaceliti hudo rajeno srce Kelihove mame. V uteho ji je bila ljubezen njenih sinov in moža, ki ga je zgubila pred dvema letoma, pa vseh sosedov in znancev, ki so jo spoštovali in imeli radi.

Počival mirno, Kelihova mama, v svobodni slovenski zemlji, ki si jo tako ljubila in v kateri počivajo že toliko let Tvoji otroci.

Oddetek za turizem

LJUBLJANA, Titova c. 38

22. septembra — organiziramo v sodelovanju s potovalno agencijo Jugotours 8-dnevno potovanje z avionom v Moskvo in Leningrad po reklamni ceni din. 1.890.— možnost obročnega odplačevanja;

23. septembra — 5-dnevni izlet v Svico, obisk 51. mednarodnega sejma v Lausannu;

27. septembra — 1-dnevni izlet po zapadnem obronku Pohorja;

9. oktobra — 5-dnevni izlet v Rim, ki je jeseni najlepši — z ogledom Padove, Bologne, Firence in Siene;

9. oktobra — za strokovnjake mesne industrije 4-dnevna ekskurzija v Verono — ogled razstave neurocarne 70a.

V oktobru in novembru vsak četrtek in petek 5-dnevno potovanje z avionom v London. Po Londonu avtobusni ogledi vseh turističnih in kulturnih zanimivosti — reklamna cena: 1.190.— din. din.

V oktobru in novembru 6-dnevno potovanje v Pariz z avionom in povratkom z avtobusom preko Dijona, Geneve, predora Mont Blanc, Lago di Garde in Verone — po znižani ceni: 945.— din.

V oktobru in novembru 6-dnevno potovanje v Pariz nom ali 8-dnevno potovanje z avtobusom iz Beograda v Atene pod vodstvom izprašanih vodičev za din. 998.—

Na voljo so vstopnice in trikotniki za parkiranje avtomobilov ob priliki oglada 10. svetovnega padalskega prvenstva v Lescach od 6. do 21. septembra 1970.

Prijave, rezervacije in informacije v vseh poslovalnicah SAP Ljubljana.

Politični razgledi

Britanska posest Severna Rodenzija je dobila neodvisnost štiri najst dni po koncu konference neuvršenih v Kairu oktobra 1964. Od 8. do 10. septembra 1970 je bila ta nekdanja kolonija in nova samostojna država Zambija gostiteljica III. konference šefov držav ali vlad neuvršenih. Konference v Lusaki se je udeležilo 63 članic ter 9 držav, ki so poslale opazovalce. Tako po številu udeležencev kot po odmevu v svetu bo konferenca neuvršenih v Lusaki bržkone najpomembnejši dogodek v mednarodnem političnem življenju v letošnjem letu.

Pred dobrim stoletjem so »svet« sestavljale nekatere evropske sile in Amerika, pred pol stoletja se je ta »svet« razširil, pred četrto stoletja pa so začela prihajati na svetovno prizorišče ljudstva, ki so bila skozi stoletja predmet kolonialnega izrabljanja pod pokroviteljstvom »civiliziranih« držav. Ideja neuvršenosti se je porajala po drugi svetovni vojni obenem z razpadanjem kolonialnega sistema oziroma z zmagami antikolonialnih in osvobodilnih gibanj v nekdanjih azijskih in afriških kolonijah ter z uspehi narodnoosvobodilnih gibanj v drugih predelih sveta, na primer v Jugoslaviji.

Nastalo je nekaj deset mladih in samostojnih držav, ki so se odločile, da se v svoji politiki ne nagnejo v ta ali oni veliki blok, se pravi, ki niso menile, da je danes mogoče živeti samo ali v kapitalizmu ali v socializmu, marveč da je mogoča tudi tretja pot. Zato so se te dežele v prvem obdobju proglasile za neblokove in v tem znamenju je potekala tudi njihova prva konferenca v Beogradu leta 1961. V beograjski deklaraciji je govora o prehodnem obdobju, ko je »koniec časov tujega tlačanja narodov«, ter o prehodu na »miroljubno sodelovanje med narodi na načelih neodvisnosti in enakopravnosti«. Poudarjeno je tudi da gre za »prehod iz starega reda, temelječega na dominaciji, v novi red, temelječ na sodelovanju med narodi ter na svobodi, enakosti in družbeni pravičnosti, ki vodi v blaginjo...«

Potem se je filozofija neuvršenosti razvijala pod vplivom okoliščin v svetu. Sprva je bila osnovna ideja boj za osvoboditev odvisnih kolonialnih narodov. Zato je razumljivo, da so se osvobodilna gibanja v podjarmljenih deželah že vnaprej odločala za politiko neuvršenosti, ko pa so zmagala, so takšno politiko tudi aktivno izvajala. Pozneje, po osvoboditvi, so se te dežele znašle na zelo nizki gospodarski in kulturni razvojni stopnji. Zato je gospodarski razvoj postal najpomembnejša naloga v vseh na novo osvobojenih deželah. Kmalu so se neuvrščene dežele začele zavzemati tako za mir in boj proti vojni kot za zmanjšanje razlik med bogatimi in revnimi na svetu. Ze na beograjski konferenci so mnogi daljnovidni politiki opozarjali na to, da je veličanska razlika v bogastvu in revščini severnega in južnega dela zemeljske oble nevarnejša od spora med blokoma.

Trdna načela politike neuvršenosti so se kmalu izoblikovala: obramba neodvisnosti in suverenosti, obsodba vseh oblik tlačanja, hegemonije, izrabljanja in vmešavanja v notranje zadeve, mir za vse. Določeni so bili pozlativni cilji akcije in zavzeta so bila stališča do najpomembnejših vprašanj današnjega sveta. Beograjska

Beograd — Kairo — Lusaka

in kairska konferenca sta odgovorili na najbolj aktualna politična in gospodarska vprašanja svojega časa, pri čemer sta zmerom v središču akcije postavljali Organizacijo združenih narodov kot nena-domestiliv svetovni forum. Ta načela neuvršenosti je v celoti potrdila tudi konferenca v Lusaki.

Od beograjske konference v letu 1961 do Lusake v letu 1970 »o se razmere v svetu če že ne bistveno pa zelo spremenile. V letu 1961 so neoblikovane dežele opozarjale na nevarnost v zaostrovanju mednarodnega položaja zaradi tega, ker se super sili nočeta pogajati. Po tistem so ZDA in ZSSR naredile veliko skupnih korakov, sklenile vrste sporazumov, tako so se zblížale v največjih interesih, da je nastala nova, drugačna nevarnost: nevarnost, da se super sili sporazumeta in si sporazumno razdelita svet. Druga sprememba je v »vrsti« vojne nevarnosti: pred desetimi leti se je svet najbolj bal jedrskega obračuna med ZDA in ZSSR, danes pa, ko sta super sili uvideli, da bi bilo nekaj takšnega nsmiselno in usodno zanju, so postale največja nevarnost tako imenovane lokalne vojne (Bližnji vzhod, Vietnam, Kambodža itd.).

Tretja pomembna faza razvoja v zadnjem desetletju je povečano vmešavanje velikih držav v notranje zadeve malih, pri čemer ni prizanešeno niti članicam blokov. Včasih so v slabšem položaju od neodvisnih in neuvršenih držav čeprav imajo slednje manj bogastva in manjšo vojaško moč.

Glede na to lahko govorimo, da se je značaj blokov zelo spremenil, da so se spremenili medblokovski odnosi in da postaja delitev na bloke čedalje manj trdna. Neuvrščene države se v svojem boju za mir in pravičnejši svet ne zapirajo vase, marveč hočejo pridobiti zanj vse tiste sile, ki teže k istemu cilju in ki jih navdihujejo ideje miroljubnega sožitja med ljudstvi.

Razorožitev in položaj, deže v razvoju sta vprašanji, ki terjata novih pristopov, novih poti in novih akcij. Smisel »tehnološke kolonializacije« je zdaj jasnejši kot pred desetimi leti, prav tako kot poskus, da se razorožitev omeji le na najdražje in vrhunske dosežke, kar bi utegnilo biti izraz težnje k monopolu.

S takšnih stališč je treba gledati na splošno deklaracijo konference v Lusaki, imenovano Deklaracija o miru, neodvisnosti, razvoju, sodelovanju in demokratizaciji mednarodnih odnosov. Če povzamemo iz nje bistvene elemente, potem najdemo tudi točke, o katerih smo govorili: zaskrbljenost zaradi vmešavanja v notranje zadeve, čedalje večjega prepada med razvitimi državami in državami v razvoju. Zato bodo cilji delovanja neuvršenih v prihodnje tile: prizadevanja za mir v svetu in miroljubno sožitje, krepitev vloge neuvršenih v okviru OZN, odpor proti uporabi sile; boj proti kolonializmu in rasizmu; reševanje sporov po miroljubni poti; odločen odpor proti oboroževalni tekmi, odpor proti vojaškim zvezam vele-sil; odpor proti ustanavljanju tujih vojaških oporišč in navzočnosti tujih čet na ozemlju drugih držav; univerzalnost in krepitev učinkovitosti OZN ter boj za gospodarsko neodvisnost in medsebojno sodelovanje na podlagi enakopravnosti in vzajemnih koristi.

Praksa nekaj deset držav in ljudstev bo v prihodnje dajala najboljše odgovore na konkretna lokalna, regionalna in splošna vprašanja svetovne skupnosti narodov. V tem pa je Lusaka dala nove in sveže pobude praksi in skupni dejavnosti neuvršenih.

KOMENTATOR

Jax pa če imam vse carinole od averske do nove obleke!

Solske potrebscine brez uci, torbe, oblacila in obutev za šolarje vse hkrati pod eno streho

V VELEBLAGOVNICI **nama**

LJUBLJANA • ŠKOFJA LOKA • KOČEVJE

„TV 15“ ZA MLADINO

NAGRAJENI PRISPEVEK

Leta 1924:

Obiskal nas je Josip Broz - Tito

Pred nekaj meseci je bilo, ko nam je očkov dolgoletni prijatelj Rudo iz Kumrovcu pesek vozil... Po končanem delu smo sedli k večerji in vmes pridno kramljali. Pogovor je nanesel na tovariša Tita. »Pozno je že,« me je opomnila mamica. Meni pa se je zdela pripoved strica Ruda tako zanimiva, da sem kar obsedela in njegove besede tudi zabeležila.

NEKEGA VEČERA LETA 1924 JE PRISEL K NAM JOZA. MISLIM, DA IZ ZAPORA, SAJ SO GA VENOMER PREGANJALI. RAZGLEDOVAL SE JE PO NAS OTROCIH IN VPRASAL: »MATI, S CIM JIH HRANITE, DA SO TAKO BLEDI IN SUHI?« »S PODMETENIM IN SLABO ZABELJENIM ZELJEM.« MU JE ODGOVORILA. »TEGA SE SVINJE NE BI JEDLE.« JE TIHO DEJAL JOZA IN SE ZAMISLIL. »ČE BODO MOJA RAMENA SE DOLGO NOSILA MOJO GLAVO, MORA POSTATI BOLJE!« JE DEJAL ČEZ ČAS.

In uresničila se mu je želja: na čelu KPJ je priporil lepše življenje ne samo Kumrovčanom, ampak vsem Jugoslovonom... JANA KUNST

Maroltovi mami v spomin

Bilo je 26. februarja 1970. V šoli smo se domenili, da se bomo udeležili pogreba Maroltove mame. Čeprav obisk ni bil obvezen, se nas je pred šolo veliko zbralo. Najprej smo se z avtobusom odpeljali do Plešivca, potem pa smo odšli peš do Grmada. Tu smo si ogledali kraj, od koder je štajerski bataljon napadel Šoštanj jeseni leta 1941. Tudi borci te partizanske epote so našji zatočišče v Maroltovi domačiji, kamor smo se namenili.

Na dvorišču te znane partizanske hiše nas je pozdravil nekdanji borec narodnoosvobodilne vojske in v kratkih besedah orisal življenjsko pot Maroltove mame: »Mnogo hudega je pretrpela in

njeno življenje ni bilo lahko. Hribovska kmetija skopo reže kruh in petero otrok je morala preživljati. Bila je dobra mati in vzgojila jih je v zavedne Slovence. Sin Ignac je padel, moža in hčerko so ji ubili, njo pa odgnali v taborišče. Ko se je proti koncu vojne vrnila domov, je še naprej pomagala partizanom in vrata njenega doma so jim bila vedno na stežaj odprta.

Nato smo vsi skupaj odšli proti pokopališču. Hodili smo približno eno uro. »Nikoli vas ne bom pozabil, Maroltova mama!« sem sklenil, ko smo se po končanem pogrebu tiho vračali proti plešivski šoli.

ZDENKO KIKEC

Moj najlepši rojstni dan

Nekega lepega nedeljskega popoldneva je prišel k nam stric Marko, mamin najmlajši brat. Nekaj časa sem premišljevala, potem pa sem se opogumila in dejala: »Bi mi kaj povedal iz dni narodnoosvobodilnega boja?« In začel je:

Takrat sem bil še mlad fantič, pa se vsega še dobro spominjam... Bilo je 13. maja 1944, na moj štirinajsti rojstni dan. Sonce je že zgodaj zjutraj s svojimi žarky pozlatilo vso dolino in ptice so tisto jutro še posebno lepo pele. Potem ko sem pozajtrkoval in se umil, sem se napotil proti hlevu. Mama je bila že nekaj časa bolna in tako sva morala s sestro Mojco vsa dela opravljati sama. Mojca je kuhala in prala, jaz pa sem skrbel za živino in druga »moška« dela.

Ko sem odprl hlevna vrata, me je s svojim mukanjem najprej pozdravila Liska. Blisk je še ležal na tleh in se z repom otepal sitnih muh. Nenadoma sem obstal in spreletel me je mrzla. Tam, kjer smo imeli včasih telico se je na kupu sene nekaj premaknilo. Zajcev nisimo imeli, zadnjo kokoš je bila mama pred kratkim spekla partizanom... Že sem se obrnil, da bi zbežal, ko se je iz sene oglasilo ječanje človeka, sem pomislil in stopil bliže. Med senom je ležal mlad moški, oblečen v sivo zeleno obleko, v roki pa je stiskal kapo z rdečo peterokrasko zvezdo.

»Partizan,« sem dahnul.

»Ne bojte se, ne bom vas izdal, samo sestro pokličem,« sem ga še potolažil in stekel v hišo. »Moj-

ca, pridi hitro v hlev, kjer leži ranjen partizan...«, sem poklical sestrico. »Pojdi na podstrešje in prinesi tisti dve stari odeji, iz moje sobe pa rjuho,« mi je ukazala in stekla v hlev.

Ko sem se vrnil, sva ranjenca dvignila, razprostrla po senu odejo in ga spet položila nanjo. Z drugo sva ga pokrila, še prej pa mu je sestra povila rano. »Hvala, Mojca,« je dejal ranjenec. Začudil sem se. Le od kod jo pozna in kje neki je dobila povojne ter razkužilo...? sem se vpraševal.

»Fant, gotovo poznaš mlinarja v sosednji vasi,« je nadaljeval partizan. Prikimal sem. »Nesti mu moraš važno sporočilo!« Potem je povedal še, kako so ga Nemci zalotili, ko je hotel preplaviti reko. Streljali so nanj in ga tudi zadeli. Prepričani so bili, da je utonil. Njemu pa je uspelo pod vodo preplavati reko. »Zatekel sem se v vaš hlev, hiša stoji na samem in tudi Mojco dobro poznam,« je sklenil svojo pripoved. Nato je segel z roko pod srajco in mi dal majhen list. Sezul sem čevlji in vanj vtaknil sporočilo. Mimogrede sem še stekel v kuhinjo po mrežo. »Da bi se zdelo, kot da grem v sosedno vas kaj iskat,« sem pojasnil Mojci in hitro stekel po hribu navzdol.

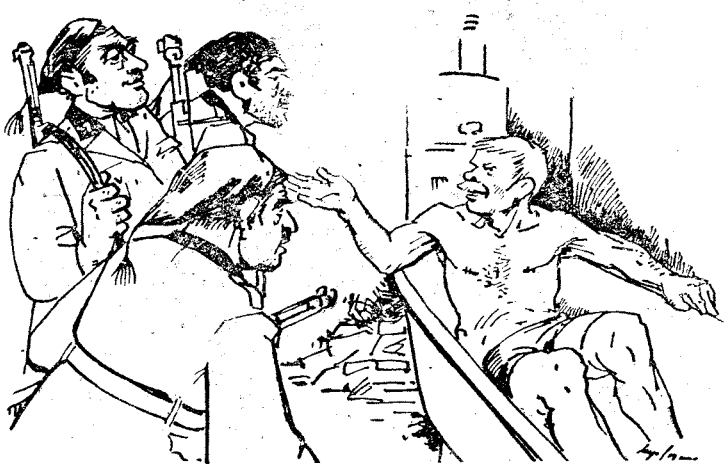
Nalogo sem srečno opravil. Zvečer so ranjenega partizana odpeljali tovariši. »Zelo pogumen si bil in zaslužiš pohvalo, pa Mojco, ubogaj...«, mi je dejal ob slovesu.

To je bil moj najlepši dan! (Verjela sem mu, saj je rekel človeku življenje...) MARJANCA ŠARLOHAR

TE DNI

DNE 8. SEPTEMBRA 1943 JE ITALIJANSKA VOJSKA OBJAVILA BREZPOGOJNO VDAJO SVOJIH OBOROŽENIH SIL, NEMSKA VOJSKA PA JE PO PRIPRAVLJENEM NACRTU »ACHSE« ZAČELA RAZOROŽEVATI ITALIJANSKE ENOTE V ITALIJI, V JUŽNI FRANCII IN NA BALKANU. ITALIJANSKI KRALJ IN VLADA STA ZBEŽALA V JUŽNO ITALIJO POD ZAVEZNIŠKO VARSTVO. V JUŽNI SLAVIJI JE NEMSKA VOJSKA RAZOROŽILA LE DEL ITALIJANOV, VEČINO SO RAZOROŽILE ENOTE NARODNOOSVOBODILNE VOJSKE. V TEM CASU JE BIL OSVOBOJEN PRECEJSEN DEL JUGOSLAVIJE, ZLASTI VSA DALMACIJA. NARODNOOSVOBODILNA VOJSKA JE OB ZLOMU ITALIJE V KRAJKEM CASU UNICILA VSE BELOGARDISTIČNE POSTOJANKE. TAKO JE NASTALO V »LJUBLJANSKI POKRAJINI« IN SLOVENSKEM PRIMORJU OBSEŽNO OSVOBOJENO OZEMLJE.

Kako smo rešili partizansko tiskarno

Neko poletno nedeljo smo šli na obisk k dekletu na kmetijo. Beseda je dala besedo in začeli smo se pogovarjati o najtežjih dneh našega naroda. Tudi dedek se je razgovoril in nam povedal tole zgodbo:

Pri nas doma smo imeli pravo partizansko tiskarno. Skrita je bila v starem suhem vodnjaku, iz katerega je držala pot po rovu naravnost do naše kopalnice. Ker se je v njej rahlo slišalo tipkanje pisalnega stroja, smo se domenili za opozorilni znak. V hodniku smo imeli lep planinski okrasek. Če si ga zavrtel dvakrat na desno in enkrat navzgor, se je v tiskarni prižgala rdeča lučka, kar je pomenilo »prenehaj z delom«. Če si ga zavrtel dvakrat na levo in enkrat navzgor, pa se je v tiskarni zasvetila zelena lučka, kar je pomenilo »nadaljuj z delom...« Kmalu se je izkazalo, da ta previdnost ni bila odveč:

Nekega dne so zopet prišli v vas fašisti. K nam jih je zaneslo ravno v času, ko sem tiskarjem nesei hrano. Doma je bila samo še moja mati. Stari in betežni, kakršna je bila, ji ni uspelo pravočasno priti do opozorilnega znaka. Fašisti so začeli raziskovati po hiši, v tiskarni pa je še vedno gorela zelena luč. Vsi prostori v hiši so bili odprti, le kopalnico smo vedno zaklepali. Slišal sem jih, kako se pripravljajo, da bi vdrl vanjo. Hitro sem zapiral skrivna vrata, se preoblekel v kopalke in zlezal v kad. Ko so me zagledali, so se glasno zasmejali. »Kaj počnete tukaj?« sem jih začuden pobaral. Že so se hoteli obrniti, kar so zaslišali skrivnostno ropota-

nje. Začeli so me vpraševati, kaj to pomeni. »Ne vem,« sem se delal nevednega. »Da se mi nihče ne premakne, dokler ne ugotovimo, od kod prihaja šum,« so ukazali. Počasi sem se začel pomikati proti planinskemu okrasju, da bi tiskarje opozoril na nevarnost. Ko sem bil v primerni razdalji, sem stekel in znak hitro zavrtel. Tisti trenutek me je zagledal eden izmed fašistov in, verjetno prepričan, da hočem pobegniti, ustrelil. Zadelo me je in zgrudil sem se na tla. Medtem pa so bili nepovabljeni gostje že tudi odkrili skrivna vrata.

Na srečo je vse to videl sosed, ki se je zadrževal v bližini naše hiše. Poklical je enega izmed vaških fantov in mu naročil, naj pokliče na pomoč partizane, ki so se zadrževali v okolici. Prišli so in sosed jih je po drugem skrivnem rovu, ki je vodil iz njegove hiše, popeljal do tiskarne. Hitro so odnesli stroje in papirje, vhod pa zaprli z veliko skalo. Ko so prišli fašisti, jih je pozdravil le še listek z napisom »Smrt fašizmu — svoboda narodu!« V naglici ga je bil pozabil eden izmed tiskarjev. Fašisti so se razočarani vrnili v hišo. Jaz sem še vedno ležal na tleh. Kdo ve, kako bi se bilo vse to končalo za našo hišo, da fašiste niso pričakali partizani in z njimi tudi pošteno obračunali. Mene so odpeljali v partizansko bolnišnico, kjer sem ostal do konca vojne. Morda bi že pozabil na ta dogodek, da me nanj ne spominjata dve veliki brazgotini, je sklenil dedek.

BRONJA KOKALJ

Jožica Frbežar:

Pesem o svobodi

IZ PRELITE KRV
SO POGNALE ODRESUJOČE KALI
SVOBODE:
TO SO KALI IZ TISOČERIH ŽIVLJENJ,
ZATRTIH HREPENENJ,
POHOJENIH BRATOV IN SESTRA.
ZDAJ RASTE DREVO SVOBODE
DO SONCA IN NEBA,
ŽIVLJENJE ZUBORI
KOT POMLADANSKE VODE
IN SIJE IZ OČI
VSEH SREČNIH LJUDI.
SVOBODA,
TI SI NAŠA POMLAD,
V TVOJEM OBJEMU
VSAK JE MLAD!

KRAMLJANJE

Draga tovarišica Milena!

Danes se spet oglašam in vas lepo pozdravljam. Odpri so se šolske duri in pero je steklo. Danes vam pošiljam sestavka »Zakaj?« in »Moj najlepši dan.« Prvi je plod razmišljanja in globoke čustvene prizadetosti. Bojim se, da je tovrstno pisanje moja šibka točka in da mi prispevek ni uspel tako, kakor sem želela. Hotela sem pokazati, da nisem neprizadeta za gorje. Želela sem povedati, da me to, kar se dandanes dogaja po svetu, boli. Iskreno, kot še toliko drugih mojih sovrstnikov, sočustvujem z ljudmi, ki jih je prizadelo kakršnokoli nasilje. Zakaj je to potrebno in čemu služi? se vprašujem. Vem pa tudi, da tega — mi, mladi — samo s pisanjem sestavkov protestne vsebine ne bomo rešili... Kako in kje bi jim pomagali? Prosim vas, tovarišica Milena, da poveste svoje mnenje glede sestavka »Zakaj?« in tudi glede mojih besed v spremnem pisemcu. Drugo zapisano zgodbo mi je pripovedoval stric. Upam, da bosta — tako prvi kot drugi sestavek — našli na ugodno oceno. Potrudila se bom, da bo vsak novi sestavek boljši od prejšnjih. Vaga dela mojstra, kajne? Za danes dovolj, da bo še za drugič kaj ostalo.

Prejmite lepe pozdrave!

MARJANCA ŠARLOHAR
Dolenjske Toplice 85
p. Dolenjske Toplice

Draga Marjanca!

Meni je tvoje spremno pisemce povedalo več kot sestavek sam... Mislim, da bi bilo pisanje dodatnih besedi tratenje časa in papirja. Zalostno je le to, da na postavljeno vprašanje tudi jaz ne vem odgovora. Ob tem, draga Marjanca, pa bi se veljalo zamisliti.

Lepo pozdravljena!

MILENA

Draga tovarišica Milena!

Danes sem prejela vaše pismo in »TV 15«. Najprej vas lepo pozdravljam in želim mnogo sreče pri urejanju vašega in našega časnika. Hvala za vse izkazane pozornosti! Oprostite mi tudi, ker se vam nisem takoj zahvalila za poslano knjigo. Povedati vam moram, da smo pri nas že dolgo časa naročeni na vaše glasilo in ga redno prebiram. Izjavo, ki je potrebna za izplačilo denarne nagrade, sem izpolnila in poslala. Dragi Milena, po pravici vam povem, da nagrade sploh nisem pričakovala. Prvič sem vam poslala prispevek, in takoj uspeh... Vam lahko še kaj pošljem? Upam, da bom kmalu dobila kakšno zanimivo snov, jo zapisala in poslala.

Lep pozdrav!

MARJANA NOVAK
Metleče 7
p. Šoštanj

Draga Marjana!

Pisemce objavljam z željo, da bi na obljubo ne pozabila.

Lepo pozdravljena!

MILENA

NE POZABITE, DA JE
RUBRIKA
»KRAMLJANJE«
VAŠA TRIBUNA. ZATO
PISITE!

Okrogle in oglate

BONBONČKA IZ «MEMOAROV» SIRA JULIANA HUXLYJA, znanega učenjaka in pisatelja. Neki kritik je, poleg drugih bonbončkov, citiral tudi ta dva iz omenjenega dela: 1. »Stalin je imel ozka, spuščena ramena. Dobil pa je korenjaški videz atletsko razvitega človeka šele tedaj, ko je tičal v svoji sivi vojaški uniformi.« 2. »H. G. Wells je na smrtni postelji zapodil nekega od svojih poslednjih obiskovalcev, resnega mladega človeka, ki je prišel po neki nasvet, z besedami: »Pustite me vendar pri miru! Mar ne vidite, da sem prezaposlen s tem umiranjem?«

DRUSTVO ZA ZAŠČITO ŽIVALI TERJA TUDI ZA ŽIVALI — HEROJE... Ameriško društvo za zaščito živali skuša že mesece in mesece prepričati ministrstvo za narodno obrambo, da bi moralo na pokopališču herojev v Washingtonu postaviti spomenik tudi psom, ki so »herojsko poginili v vietnamski vojni«. Ljubitelji živali zatrjujejo, da so tudi pse, enako kakor ljudi, proti njihovi volji mobilizirali za to vojno, kjer jih umira na sto in sto, na tisoče in tisoče. Pse pobijajo celo vojaki, ko živali tako izčrpajo, da bi jih morali pravzaprav upokojiti. Ministrstvo je proučilo predlog omejenega društva in v odgovoru društvu poudarilo, da je ta ideja popolnoma neprimerna, zgrešena in da ni nikakršnega upa za njeno ostvareitev, ne danes ne kdaj pozneje ne.

ALI JE ANKETA ZANESLJIVA? Po neki anketi se je 60 odstotkov žensk v Zahodni Nemčiji omožilo iz — ljubezni. Anketa, kajpada, ni mogla ugotoviti, koliko žensk se je v resnici omožilo iz ljubezni.

UKROTIL JE SKOPUHA. Švicarski bankir Olaf Linn se je dal pri nekem slikarju portretirati. Ko je slikar njegov portret sklenil in mu predložil račun: 3.600 novih dinarjev, se je možakarju zazdela cena previsoka ter je zavrnil sprejem portreta z utemeljitvijo: »Tega portreta ne bom sprejel, ker tisto, kar sta naslikali, nisem jaz. Slikar je nato in sicer prav kmalu razstavil ta portret na neki razstavi v Berlinu in ga označil z nazivom: »Lopov«. Užaljeni bankir je, ko je to zvedel, pri priči telefonsko poklical slikarja in protestiral. »Saj ste rekli, da to niste vi!« se je začudil in branil slikar Bankir ni več cinal, marveč je naglo kupil sliko za — 6.000 novih dinarjev, slikar pa je zamenjal naziv slike z novim nazivom: »Človeški prijatelj«.

SKRB ZA PRIHODNOST DANASNJEGA MLADEGA POKOLENJA JE ODVEČNA. Nedavno je angleški sociolog I. S. Weld v nekem predavanju v Manchesteru dejal: »Če vas skrbi, kaj se bo izcimilo iz današnjega pokolenja mladih, vas lahko koj potolažim: postarali se bodo ter si belili glavo sprito tistega, kar bo uganjala tedanja mladina.«

NAVAJENI NA VISINE... v nogometnem svetu jih je mnogo, ki menijo, da bi bili lahko to pot naši nogometaši na svetovnem prvenstvu v Mehiki zadeli terno, čeprav je tam, spričo precejšnje nadmorske višine, redkejši zrak. »Saj smo se mi,« utemeljujejo svoje mnenje, »prilagodili takim razmeram: naše cene so na takšni vrtočavi višini, da komaj, komaj se lovimo sapo. Navadili smo se zatorej na razmere, kakršne so v Mehiki!« Če ne še na boljše...

PRAVILNEJE OBLIKOVANO... Filmska igralka Zana Moro je v neki anketi povedala svoje mnenje o krepostnem moškem spolu: »Mnogi moški iščejo ženo z denarjem, vendar jih je mnogo več, ki iščejo denar z ženo.« Bržkone velja ta ugotovitev tudi za kreposti ženski spol, ko si izbira moža...

»VSI SAMI PREKLETI NEMCI...« Prejšnji predsednik ZDA Johnson je govoril v televiziji o razlikah v načinu dela med svojim predsednikovanjem in predsednikovanjem Nixona: »Jaz sem imel v svojem kabinetu zvezo z vsemi važnimi vladnimi ustanovami. Nixona pa lahko pokličete neposredno samo njegovi štirje svetovalci: Brichmann, Heidemann, Ziegler in Kissinger — vsi sami prekleti Nemci.«

Rakete nekoč in danes

4

Werner von Braun je prišel v Ameriko z več kot sto svojimi kolegi iz Peenemündeja, medtem ko se je Sovjetski zvezi posrečilo dobiti le enega pomembnejšega človeka iz Skrupine, in sicer Helmuta Gröttrupa, von Braunovega pomočnika za elektroniko. Zato pa so Rusi odpeljali iz Nemčije precej več materiala kot Američani.

Sovjetska zveza leta 1945 še ni imela atomske bombe. Imeli so jo samo Američani, ki so se postavljali tudi z najmočnejšim letalstvom na svetu. Ta dva elementa sta ameriške vojske naravnost silila v konservativizem. Zdelo se jim je, da so z atomsko bombo, ki je ni imel nihče drug na svetu, in z mogočnim letalstvom dovolj močni, da obvladajo ves svet. Čemu naj bi to spreminjali? Toda Nemci, ki jih je vojska privlekla iz Evrope, so bili nenavadno aktivni za ljudi iz ameriškega letalstva. Sestavljali in preizkušali so rakete V-2, ki so jih še našli v Nemčiji in ki so bile dobre. Toda takšne rakete, ki so poletele največ 300 kilometrov daleč, seveda niso mogle izpodrinuti dobrih letalskih eskadril.

Sovjetska zveza ni imela ne največjega letalstva na svetu ne atomske bombe. Toda navzlic temu, da je bila strahotno prizadeta (porušena in izgubila je na milijone ljudi), je bila na koncu druge svetovne vojne druga svetovna velesila. Jasno je bilo, da je bilo treba nekaj storiti za prihodnost. Rakete na primer bi utegnile biti tisti element, ki bi mogel podreti tedanje ravnotežje sil. Toda rakete bi bile zares mogočno orožje šele tedaj, ko bi imele v konici atomsko bombo veliko prej, kot so pričakovali Američani. Septembra 1949 je ameriški predsednik Truman izjavil, da so Rusi naredili eksplozijo svoje prve atomske bombe. Vse se je spremenilo. V SZ so pospešili dela z raketami. Helmut Gröttrup je zanje samo sestavljal in razstavljal V-2, potem pa so ga poslali domov v Nemčijo in delo nadaljevali sami. Vse je bilo zavito v skrivnost, nihče ni vedel, kaj delajo in kdo dela. Šele leta 1966, ko je glavni konstruktor umrl, se je zvedelo, da gre za Sergeja Koroljeva.

Po tistem, ko so v SZ naredili atomsko bombo, se je v ZDA začel boj med posameznimi vrsta-

mi vojske. Kopenska vojska je zahtevala taktične rakete z jedrskimi konicami, letalstvo ni hotelo izgubiti nadzorstva nad vsem, kar ima kaj skupnega z bombardiranjem, mornarica pa je zahtevala velikanse letalonosilke, s katerih bi bilo mogoče nadzorovati ves svet. Naposled se je nekaj le zganilo in za rakete so napačili bolj časi s korejsko vojno in sklepom predsednika Trumana (po posvetu s skupino znanstvenikov), da ZDA naredijo še hujšo bombo od atomske: vodikovo (ali hidrogensko) bombo.

Raketa je v načrtih znanstvenikov in vojakov postala absolutno orožje: če bi imeli raketo, ki bi premagala medcelinske razdalje (najmanj 8000 kilometrov) in nosila s seboj jedrsko bombo, potem bi bilo to orožje neustavljivo, skratka absolutno orožje. Zakaj bi bila neustavljiva? Balistična raketa (pridevnik je že star, pa so ga spet začeli uporabljati) se po izstrelitvi vede kot topovska krogla, tako da ni mogoče vplivati na njeno pot. Takšen balističen izstrelak bi imel inercialni navigacijski sistem, ki bi bil prav tako neodvisen od zunanosti: gre za to, da bi vnaprej določili pot izstrelka, izmerili vse spremembe v hitrosti in korekcije v smeri, naposled pa mu dali tolikšno hitrost, da bi opravi pot v pol ure — pa bi dobili orožje, ki ga zares ne bi bilo mogoče zaustaviti.

Razpravljali so brez konca in kraja, von Braun se je loteval propagandnih akcij, da bi pritegnil pozornost ljudi iz strank, vojske ali vlade na nujnost poleta v vesolje, naposled pa se je »raketni stroj« ZDA počasi le premaknil. Sklenili so narediti medcelinsko balistično raketo Atlas: izračunali so, da bi potrebovali raketo s potisno silo najmanj 400.000 kilogramov, če naj bi izstrelak z jedrsko konico poletel 8000 kilometrov daleč. To je bilo preveč. Počakali so, da je tehnologija dovolila zmanjšati težo in prostornino jedrskih konic, zakaj šele tedaj je bilo mogoče narediti manjšo medcelinsko raketo.

Dokaj verjetno je, da so v ZSSR na podobni stopnji razvoja jedrskih konic tudi sklenili narediti ustrezno raketo, da so bile rakete velike, s potisno silo 400.000 kg. Toda iz Sovjetske zveze je prikaplalo le malo podatkov. Pač, leta 1955 je bilo slišati uradno izjavo, da se ZSSR pripravlja na izstrelitev umetnih satelitov, toda za to se ni nihče preveč menil.

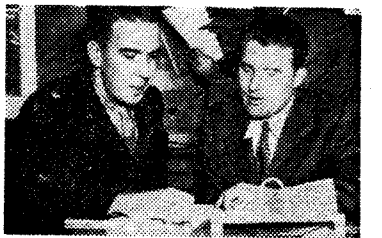
Tistega leta so tudi v ZDA izrazili podobno namero in svet je z večjim zaupanjem gledal Ameriko. Tedaj so vse vrste vojske v ZDA pripravljale rakete. Von Braun je kot nekoč v Nemčiji delal za kopensko vojsko in kot nekoč v Nemčiji pripravljaj vojaške rakete.

Prva, ki jo je zgradil, je bila Redstone, nekakšna večja izdaja V-2 potem je prešel na vršno raketo Jupiter, ki je preletela 2500 kilometrov. Letalstvo je naredilo vršno raketo Thor in medcelinsko raketo Atlas: tedaj je že bilo mogoče delati mahjšje rakete in potisna sila Atlasa je bila omejena na 170.000 kg. Mornarica se je lotila stremuškega načrta: rakete Polaris s srednjim radijem, ki jo je bilo mogoče izstreliti iz potopljenih jedrske podmornice. V istem času je potekal tudi civilni raketni program, katerega cilj je bila manjša raketa z zelo majhno potisno silo: Vanguard. Vojska oziroma von Braun naj bi bila pripravljena izstreliti satelit v letu 1956, pri čemer naj bi uporabili raketo, sestavljeno iz Redstone in drugih, vendar napovedi niso uresničili.

Potem je napačil čas hude porajenosti: 26. avgusta 1957 je Sovjetska zveza sporočila svetu, da so z uspehom preizkusili večstopenjsko balistično raketo z izredno velikim dosegom. Absolutno orožje se je torej rodilo, toda naredili so ga »drugi«. Dva meseca pozneje — 4. oktobra — so Rusi izstrelili Sputnik, prvi umet-

ni satelit na svetu. Amerika se je znašla v krizi. Dogodki so preveč znani, da bi jih ponavljali, saj nas zanimajo le tehnični podrobnosti velikega ponižanja in velikega strahu ZDA.

V januarju 1958, po polomu Vanguarda, je von Braun izstrelil majhen satelit. Polagoma so

Werner von Braun (desno) leta 1945 razlaga ameriškem majorju Jamesu P. Hamillu načrt rakete, ki naj bi jo naredili na podlagi V-2.

zmedo pregnali in se lotili bolj realističnih programov za osvajanje vesolja. Toda še prej so bile potrebne rakete za vojsko. V kritičnih časih je imela Amerika pravzaprav le eno operativno raketo: Redstone poleg tega pa še medcelinsko raketo brez kakšne vrednosti: Snark. Podobna je bila veliki raketi V-1, imela je krila in reaktivni motor, zmogla je 1000 km na uro. Snark ni bil balistična, marveč »atmosferska« raketa in tako rekoč brez pomena.

(Konec prihodnjic)

Namesto rib lovijo vojaške podatke

Pred kratkim so Američani preskušali novo podmornico James Madison, ki je oborožena z jedrskimi izstrelki tipa Poseidon. V načrtu je bila tudi izstrelitev omenjene rakete. To naj bi se zgodilo v bližini oporišča Cap Kennedy.

Preden pa je do tega prišlo, so na območju, kjer naj bi podmornica opravila svoje poskuse, opazili sovjetsko ribiško ladjo Laptjev, za katero Američani trdijo, da je — kot tudi še nekatere druge ribiške ladje — opremljena z najrazličnejšimi elektronskimi napravami in zato lahko opravlja vohunske naloge. Ob tej priložnosti se je ladja Laptjev približala ameriški rušilcu, ki je spremljal svojo podmornico, na manj kot dvesto metrov. Izstrelitev rakete iz podmornice so odgodili, češ da niso opravljeni še vsi poskusi.

»Ribiška ladja Laptjev pa se zanima tudi za druge izstrelitve. Tako na primer so jo pred Cap Kennedyjem opazili tudi takrat, ko so iz oporišča izstrelili v vesolje enega izmed satelitov za zvezo pa tudi že poprej.

Salzburške letne igre in grški konzul

Pred kratkim so bile v Salzburgu že petdesetletne slavnostne letne igre. Z vsega sveta so prišli umetniki in gostje, da bi preživel nekaj dni v lepem Mozartovem mestu.

V Salzburgu je tudi grški generalni konzul, ki zastopa interese fašističnih polkovnikov iz Aten. Imenuje se Zaharias Pappas in je eden najbogatejših ljudi v Avstriji, a razkošne proslave, ki jih vsako leto prireja ob salzburških slavnostnih igrah, polnijo stolpce senzacionalnih časnikov in ilustracij. Lani so Pappasove proslave priredili v gradu Klessheim, letos pa v gradu Kellbrunn. Pri teh proslavah pa grški generalni konzul ni skopuški. Šampanjec teče v potokih. Kaviar in druge delikatese ponujajo v velikih množinah. Pappasa pa te drage proslave ne stanejo nič, ker jih lahko kot poslovne stroške odpiše.

Ta grški generalni konzul je namreč v glavnem generalni zastopnik zahodnonemške avtomobilske firme Mercedes Benz pa tudi drugih avtomobilskih podjetij. Ima lastne delavnice za popravila avtomobilov in prodajne podružnice in kot se za zastopnika fašističnega režima spodobi, tudi razkošne vile. Toda Pappas ne zna niti besedice grško. No tega mu tudi ne gre očitati, kajti rodil se je leta 1921 v mestu Hegy-

shalon na avstrijsko madžarski meji. Leta 1945 je prišel kot reven madžarski begunec v Salzburg, ki si je znal z ameriški okupacijski vojski sprotno urediti donosne tihotapske posle. Začel je trgovati s cigaretami in whiskyjem, kar je bilo v prvih povojnih letih zelo donosno, in zato tudi podlaga za njegovo naglo trgovsko kariero.

Pozneje se je lotil trgovanja z avtomobili in to takrat, ko je bilo le-teh zelo malo. Nerač se spominja svojega porekla madžarskega begunca, zato si je ob imenovanju za grškega generalnega konzula pridobil grški priimek in naravnost neverjetne možnosti razširitve poslovnih stikov.

Med sedemsto povabljenimi Pappasovimi gosti na grajski proslavi so bili veleindustrialci, bankirji, generalni direktorji, milijonarji, grofi, knezi, nadvojvode, bogati postopači, diplomati in politiki, katerih »pomoč« bo morda e kedaj potreboval, pa tudi igralci in filmske zvezde so bili prisotni.

Po proslavi je bil Pappas zelo zadovoljen. Za polkovnike iz Aten je on veren zastopnik, za slavnostne igre v Salzburgu pa več kot sramota.

JOHANN MÜLLER
Dunaj

Prispevki za šolo — spomenik NOB

Milivoj Lapuh, dipl. ingž. arh., Jože Stucin, Fone Turnher, Vlado Lenardič, so odstopili honorar od dela v žiriji pri republiškem javnem natečaju za idejno-projektno rešitev šole Cerkno v znesku: 3600 din; Krajevna organizacija VVI Smarje-Sap 75 din; Splošna vodna skupnost Drava-Mura, Maribor 2000 din; Martina Rovšek, Ljubljana, 72,15 din; PTT Celje — 1000 din; Tovarna nogavic, Polzela 2500 din; Kolodvorska restavracija, Celje 200 din; Avto-Celje 1500 din; SIP Šempeter v Savinjski dolini 1000 din; ZB NOV Laško 150 din; ZB NOV Radeče — 150 din; ZB NOV Rimske Toplice 100 din; ZB NOV Rečica 50 din; ZB NOV Sedraž 50 din; ZB NOV Jurkloster 50 din; ZB NOV Marjagradec 50 din; ZB NOV Vrh nad Laškimi 50 din; ZB NOV Breze 50 din; ZB NOV Zidani most 50 din; Občinski odbor ZB NOV, Laško 250 din; Zveza borcev Sentviška gora 110 din; Ekonomski srednja šola — Ljubljana 1074,20 din; Lojze Vesel, Kranj 100 din; »ETA« Tovarna elektrotermičnih aparatov, Cerkno, 1 odstotek namnospisne kolektivne od netto OD za julij — skupno vplačanih 27.346,45 — 8.250,70 din; Zveza borcev Trebnje 200 din; Splošna bolnica Jesenice 500 din; Marija Miklavčič, Osnovna šola Cerkno — 150 din; Jože Rejce, Cerkno 150 din;

Kristina Tušar, Cerkno 10 din; Antonija Peterneš, Cerkno 40 din; Tončka in Stane Bucik, Ljubljana 15 din; Poldi in Rudolf Tavš, Kober 600 din.

Stanje 19. avgusta 1970 — 678.225,20 dinarjev. Odbor za izgradnjo osnovne šole — spomenika NOB v Cerknem se zahvaljuje za doslej sprejete prispevke in prošni darovalce, da svoje prispevke nakazujejo na tekoči račun 5202-602-66 SDK Idrija — Sklad za izgradnjo šole v Cerknem.

38

»TV 15« izhaja vsak teden — iz tega ga zavod Sorec Ljubljana besednovorno in kot glasilo ZZZ NOV Slovenije in ZRSV Slovenije — tisk in cilje: ZGF »Delo« Ljubljana (tiskarstvo) — Letna ureja uredništvo »Dobro« — Posla naročnika 22. januarja — Posla mezne številke stane 50 par — Za uvozemstvo stane 50 dinarjev — Naročnine pošiljate na naslov Uprava »TV 15« Ljubljana Beštovnova ulica 10 poštna preda 198/XI ali na tekoči račun števil 301-8-25 pri SDK Ljubljane — Telefonske številke glavne in odgovorni uredniki 21-901 »ajništvo« in novinarji 22-313 uprava 22-607 — Rokopisov ne vračamo